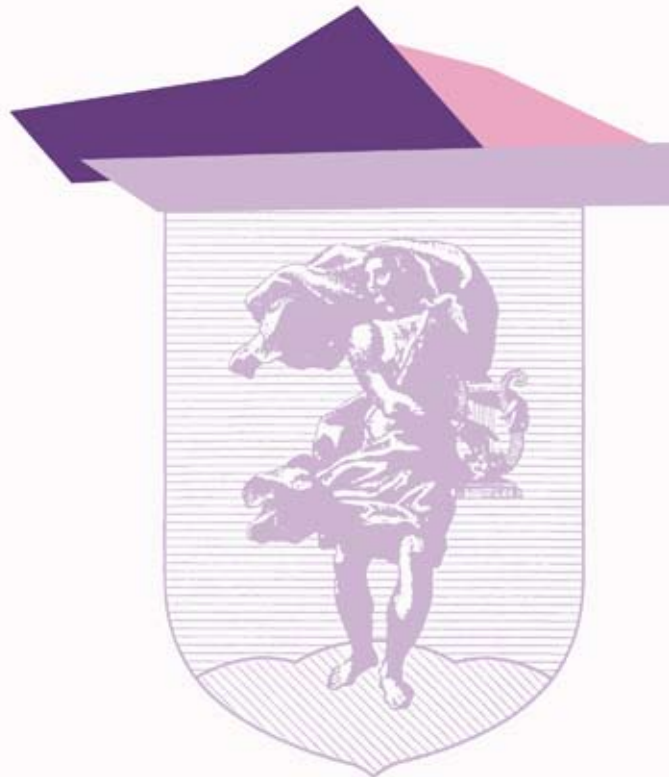

2022/1-4:
LI. (52.) évfolyam 208-211. szám

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
– Anyanyelvi Konferencia –
negyedéves folyóirata

Nyelvünk és Kultúránk

Nyelvünk és Kultúránk

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia) folyóirata,
LII. (52.) évfolyam 208 – 211. szám, 2022. 1 – 4. szám

FŐSZERKESZTŐ:

Balázs Géza, Pomogáts Béla

EZT A SZÁMOT SZERKESZTETTE: Balázs Géza, balazs.geza@gmail.com

IRODAVEZETŐ: Takács Róbert, irodavezeto@mnyknt.hu

GAZDASÁGI ÜGYEK: Asszonyi Krisztina krisztina@asszonyi.hu

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Fancsek Krisztina

CÍMLAPTERV: Dinnyés Attila

NYOMDAI MUNKÁK: KönyvPont nyomda, Budapest

ISSN 0133-2066

Az 1970-ben alapított lap 2013-tól online formában is megjelenik Balázs Géza szerkesztésében (www.mnyknt.hu). Az E-Nyéket a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2013. október 30-án bejegyezte.

EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREK

Bolyai Műhely Alapítvány
Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda
Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport
Magyar Szemiotika Társaság
PKÜ Kazinczy Műhely

KIADJA:

a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
Felelős kiadó: dr. Arató Balázs
Cím: 1072 Budapest, Rákóczi út 38. I. em. 2.
E-mail: irodavezeto@mnyknt.hu
Honlap: mnyknt.hu

Támogatók:

Nemzeti Kulturális Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

TARTALOM

Előszó		3
Emlékezés		
Demeter Szilárd:	Születésnapodra	4
Asszonyi Krisztina:	Emlékeim Pomogáts Béláról	5
Csorba Győző:	Egy barátom temetése után	7
Balázs Géza:	Emlékezés Pomogáts Bélára (1934–2023)	8
Lacza Tihamér:	Gál Sándor üzenete	10
Elhunyt Murádin László, Erdély nyelvművelője:	Összeállítás Balázs Géza, Málnási Ferenc, Péntek János írásaiból	13
Komoróczy György:	Murádin László emlékére	16
Nyelvünk		
Dr. Arató Balázs:	Megnyitó beszéd a 2022. évi magyar nyelv hetén	18
Balassa Zoltán:	Nyelvünk érdekében félre kell verni a harangot	20
Balázs Géza:	Ómagyar Mária-siralom – új megközelítések a 100 éve fölfedezett nyelvelmékekhez	26
Minya Károly:	Nyelvi örökségeink és kincseink: az archaizmusok	28
Az év szavai, 2022		32
Irodalmunk		
H. Tóth István:	Gondolatok Gárdonyi Géza évnapjához kapcsolódva	34
Málnási Ferenc:	Dutka Ákos: Üljünk be a Müllereibe	40
H. Tóth István:	Az új kenyér és illata – anyanyelvünk varázslata (Fehér Ferenc: Nyelv és varázs)	42
Sz. Tóth Gyula:	Anyanyelvünk külföldön. Magyar próza francia nyelven	46
H. Tóth István – Zámboné Kis-Illés Magdolna:	Hangulat-átölelés Weöres Sándortól	49
Magyar világ		
Marcus Gergely:	Egy emlékműhöz	55

Tökés László válaszai Balázs Géza kérdéseire:	„Magyar vallás”: ragaszkodnunk kell az anyanyelvű szolgálathoz	56
Molnár Pált kérdezi Balázs Géza:	Kalifornia már a második Balassi- kardot várja	62
Molnár Pál:	Szablya, amely csak pajzsként szolgálhat jelképesen is	64
Dihenes Zsuzsánna:	Az érmihályfalvi temető sírköveinek állatfigurái, szimbólumai, sírfeliratai	67
Bölöni Réka:	Festum Varadinum – Szent László-napok	72
Szöhlösi Vivien Erzsébet:	Tánc és bál Sarmaságon	76
Események		
Pálfi József – Balázs Géza:	360 éves Váradi biblia	82
Szűts Zoltán:	Németh Ferenc és Várady Tibor: Országok változnak, kultúrák maradnak	87
Balázs Géza:	Erősödik a barátság. A kultúra lovagjai Aranyosapátiban	91
Ferenczi Nátánél:	Egy diák gondolatai a Partiumi Szabadegyetemről	93
Pestbuda.hu:	Százötven éves az első magyar nyelvvédő folyóirat	94
Tuba Márta: Minya Károly:	Színház és nyelv. 50 írás a kortárs magyar dráma nyelvhasználatáról	97
Nyelv/művelődés		
Deák-Sárosi László:	A dallamhangsúly-elméletről röviden A háromszólamú vers – Új magyar verstan kapcsán	99
Komoróczy György:	Üzenet – A Himnusz és a mindennapi magyar nyelv	104
Schlichter-Takács Anett:	Múzeumról, múzeumpedagógiáról, interaktivitásról nyelvi kontextusban	108

DR. ARATÓ BALÁZS

ELŐSZÓ

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága 2022. május 31-én tartott közgyűlése megválasztotta a társaság két új alelnökét: dr. Minya Károly nyelvészt, a Nyíregyházi Egyetem tanárát (korábbi rektorhelyettesét) és Csicsely Tamás mérnököt, a gráci Forum Hungaricum elnökét. A közgyűlés a társaság tiszteletbeli elnökévé választotta prof. dr. Balázs Gézát, aki 2012—2021. között a társaság elnöke volt.

Az MNYKNT együttműködést kötött a Bihari Népművészeti Egyesülettel. A két egyesület közösen szervezi a partiumi szabadegyetemet Berettyóújfaluban.

2022-ben 12 hírlevélben tájékoztatta a tagságot és az érdeklődőket az MNYKNT. A hírleveleket Takács Róbert irodavezető szerkeszti; elérhetők a www.mnyknt.hu oldalon.

Folyamatosan frissült és kínált olvasnivalót az E-NYÉK folyóirat. 2022-ben 40 cikket publikáltunk. Ezekből is válogat a mostani nyomtatott Nyelvünk és Kultúránk.

2022-ben az MNYKNT a magyar nyelv hetén a színház nyelvét választotta központi témául. Erre az alkalomra megjelentette Minya Károly: Színház és nyelv című kötetét. A kötet bemutatóját a Nemzeti Színházban tartottuk.

2020-tól a Magyar Nyelvőr című tudományos folyóirat az MNYKNT kiadásában jelenik meg. 2022-ben az MNYKNT a szerkesztést is magához vette. Az új felelős szerkesztő Balázs Géza, a két szerkesztő: Minya Károly és Pölcz Ádám lett. A lap vezetői szerepét Lőrincze Péter, Temesi Ferenc, Tőkés László és Várady Tibor vállalta el. Az új szerkesztőbizottság tagjai (a szerkesztőkön kívül): Aczél Petra (Moholy-Nagy Művészeti Egyetem), Adamikné Jászó Anna (ELTE), Büky László (SZTE), Hidasi Judit (BGE), Horváth Péter Iván (PPKE), Cs. Jónás Erzsébet (Nyíregyházi Egyetem), Kovács László (ELTE TÁTK), Kövecses Zoltán (ELTE), Steklács János (PTE), Szűts Zoltán (EKKE). A Magyar Nyelvőrnek külön alhonlapja jött létre a 150 éves lap összes számának elérhetőségével az MNYKNT honlapján. 2022 decemberében a budapesti Ötpacsirta szalonban ünnepeltük meg a Magyar Nyelvőr alapításának 150. évfordulóját. Ebből az alkalomból kiadtuk Balázs Géza: A Magyar Nyelvőr viharos története című művelődéstörténeti munkáját.

2022-ben is megrendeztük a partiumi szabadegyetemet, első ízben volt Tisza-túránk központja Aranyosapáti, részesei voltunk a szeptember végi 1. zamárdi szabadegyetemnek (témája a Valóságajlítás volt), októberben pedig Gárdonyi-konferenciát szerveztünk az MVM Dome-ban az eddig legnagyobb Egri csillagok előadás mellé.

A Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda Facebook-oldala 2022-től minden fontos nyelvi-kulturális eseményről beszámol, így az MNYKNT összes eseményéről.

Mostani összevont lapszámunk főleg az E-NYÉK 2022. évi anyagából válogat. Ám egy sajnálatos aktualitással indul: szerkesztés közben kaptuk a hírt, hogy meghalt Pomogáts Béla, Társaságunk tiszteletbeli elnöke. Ezért a rá való emlékezés áll lapunk élén.

Petőfi 200

DEMETER SZILÁRD

SZÜLETÉSNAPODRA

Petőfi Sándor - mint minden mitikus hős - nem született és nem halt meg. Vagyis ezerszázalékos bizonyossággal nem tudjuk állítani, hogy pontosan mikor és hol született, és azt sem tudjuk, mikor és hol halt meg. Valahonnan jött, valahová ment, szerintem a magyarok Istene baljára, mert az közelebb van a szívhez. A köztes bő 26 évben bevезette a magyarokat a magyar irodalomba. Irodalmi honfoglalása időtállóan bizonyult: azóta nem született olyan magyar író és költő, aki ne viszonyulna valahogyan hozzá. Ha az európai filozófia Platónhoz írt lábjegyzet, akkor a modern magyar irodalom Petőfi köpönyegéből bújt elő. De ami ennél is fontosabb: a magyar olvasók számára is ő a Költő. És hát szerencsés nemzet vagyunk: a mi Költőnk érthető. Élhető. Érzelmileg megérint. Nem kell akadémiai nagydoktori hozzá. Verseinek egy része előadható (úgy is írta azokat), másik része dalolható (ez sem véletlen). Élettörténetében sűrűsödik a közép-európaiság lényege: szlovák származásúként a világszabadság legnagyobb magyar költőjévé írta magát nagyjából hét év alatt, hogy a magyar szabadságért adja életét a ma már Romániához tartozó fehéregyházi csatatéren. Legyünk büszkék erre: kétszáz évvel ezelőtt született az a magyar költő, akitől a világ megtanulta: a szabadság párfogalma nem a rabság, hanem a szerelem. Olvassunk Petőfit, szavaljunk Petőfit, énekeljünk Petőfit.

ASSZONYI KRISZTINA

EMLÉKEIM POMOGÁTS BÉLÁRÓL

A 2023. május 1-jén elhunyt Pomogáts Bélára korábbi munkatársa, Asszonyi Krisztina emlékezik személyes hangon.

1997. januárjában ismerkedtem meg az Elnök úrral. Az Anyanyelvi Konferencia attól az évtől kezdve nem a Magyarok Világszövetsége berkein belül működött, hanem önálló költségvetést kapott. Rám bízta a pénzügyeket, könyvelést – mindent, ami ezzel összefüggött. A társaság irodája a Magyarok Házában működött, ott találkoztunk először. Kicsit meg voltam illetődve, mert tudtam, hogy ismert, tudós ember, és nem tudtam, hogy mire számítsak. Milyen a hétköznapiakban. Nagyon közvetlen volt már az első pillanatban. Aki ismerte, tudja, hogy könnyen kötött ismeretségeket, barátságokat, amiket aztán fenntartott és ápolt.

Az Anyanyelvi Konferencia pénzügyeivel nem foglalkozott, nem érezte, hogy meg kell mondania, hogy mire és mennyit költsünk. Fontos volt neki, hogy a Kárpát-medencében élő magyarokhoz eljuthasson és tarthassa azt a személyes baráti kapcsolatot, amiről ismert lett és ami ma már igencsak szokatlan. A megszabott költségvetéshez tartotta magát, soha nem élt az elnök vétőjogával. Nem voltak allűrjei, nem igényelt extra dolgokat, csak annyit kért, hogy legyen egy olyan támogatási kerete, amiből baj esetén tudunk a határontúli barátainknak juttatni. Szeretett adni. Megvolt a keret, működött az iroda, voltak programjaink – igen élénk élet folyt és pár év működés után egy saját irodához is hozzá tudtunk jutni. Ennek az árát évek alatt lassanként takarítottuk meg – és ezt azért tehetjük meg, mert elnök úr szükségesnek tartotta, hogy legyen egy saját hely, ahová a határontúli magyarok betérhetnek és ahol az érdemi munka folyik. És alkalmazkodott a saját magunk szabta megszorításokhoz.

Nem használt számítógépet és okostelefonja sem igen volt. Viszont mindig kéznél volt nála egy picinyke notesz, amibe feljegyezte, hogy mikor hová kell utaznia, kikkel kell találkoznia. Amikor az irodába felkérés érkezett, hogy legyen jelen egy rendezvényen, előkapta a noteszát és végeláthatatlanul sorolni kezdte, hogy hová megy és mit

Pomogáts Béla (2016-ban az MNYKNT 56-os megemlékezésén)

csinál a közeljövőben. Egy évben több napot volt úton, mint odahaza Klárral és a macskákkal. Fáradhatatlan volt.

Volt alkalmam többször meghallgatni az előadásait. Érdekesen adott elő és mint minden előadó, aki a témához nagyon ért és sok információ van a fejében, ő is sokszor elkalandozott. De az előadók többségével ellentétben a kitérőiből vissza tudott térni az előadás fonalához, ezért a mondanivalója mindig kerek egész volt. Ráadásul szórakoztató előadó volt, nem emlékszem olyan esetre, amikor unatkoztam volna őt hallgatva. Egyszer egy konferencián pulpitusra szólították és éppen állt fel és kérdezte a mellette ülőt: „Miről kell most nekem beszélnem?” Az illető odasúgta neki, hogy miről, mire kiment és egy remekbeszabott előadást hallhattunk tőle. Mindig csodáltam a lexikális tudását, ami nemcsak évszámokra, történelemre, száraz tényekre korlátozódott, hanem apró érdekességekre is, amivel előadásait színesebbé tudta tenni. Ezért volt jó társasági ember is, mindig volt egy-két anekdotája, amivel tudta a társaságot szórakoztatni.

Az Anyanyelvi Konferencia könyvelése mellett kezdetektől fogva megkért, hogy az éves személyi jövedelemadó bevallását állítsam össze. Az első alkalommal elhozta a papírjait. Hátra hőkölttem annyi igazolást borított ki az asztalra. Rengeteg kiadó, szerkesztőség jelentette meg a munkáit. Egészen elképesztő volt, sem addig, sem azóta nem találkoztam ilyennel. A papírhalm mellett gondosan összeállított számítást is mellékel, ami természetesen kockás papírra készült, és számológéppel volt kiszámolva. Rendkívül precíz volt ezekben a dolgaiban, ami számomra szokatlan volt eleinte, de ahogy megismertem rájöttem, hogy nagyon is rend van a fejében.

Amikor az Anyanyelvi Konferencia elnöki tisztségéről lemondott, kapcsolatunk továbbra is megmaradt. Nemcsak a jövedelemadó bevallások miatt, hanem azért is mert Elnök úr a munkatársi kapcsolatokat többnek tekintette egyszerű kollegiális viszonynál. Nála a barátság, a szívélyesség nem addig tartott, amíg egy helyen dolgoztunk, utána is igénye volt a kapcsolattartásra. Nemegyszer uzsonnáztunk náluk négyesben (plusz a macskák) és volt szerencsém nekem is vendégül látni őt és a feleségét, Klárit. Minden alkalomra úgy emlékszem vissza, hogy nagyon jókedvű társalgás folyt. Sokat kérdegett az Anyanyelvi Konferencia régi tagjairól, minden beszélgetés ezzel kezdődött.

Hatalmas könyvtára volt. Lakásában minden falat tetőtől talpig polcok borítottak, amelyeken két sorban fértek el csak a könyvek. A ruháknak csak egy szekrény maradt csupán. Az idők folyamán a folyósón mellettük lévő lakás is az övék lett, amikor megvették azt mondtva: a macskáknak, a barátoknak és a könyveknek vette. Ami igaz is volt, mert a vendégei ott szálltak meg és a macskák is átjártak oda pihenni. És mondanom sem kell, a lakás tömve volt könyvekkel.

Termékeny író, cikkíró volt, és mellette állandóan utazott. Soha nem értettem, hogy mindez hogyan fér ez bele az életébe. Talán azért, mert ő is macska volt egyszerre kilenc étellel? Munkái közül a kedvencem a *Magyar ünnepek – verses kalendárium* című verseskötet, amiben az év ünnepnapjaihoz kötődő verseket szedte egy csokorba. A könyv bevezetőjében így ír: „*Tulajdonképpen újra meg kell tanulnunk ünnepelni, már csak*

avégett is, hogy megbecsüljük történelmi múltunkat, magyar, keresztény és európai identitásunkat. Mindebben nem először fordulunk a nyolc évszázados magyar költészet kincsestárához: benne találjuk meg azokat a szellemi, lelki értékeket, melyek tartalmasabbá teszik az ünnepeket és így tartalmasabbá teszik a munkás hétköznapiakat is.”

Végezetül ebből a kötetből, Dr. Pomogáts Béla által válogatott egyik verssel szeretném teljessé tenni a búcsúzást tőle.

Csorba Győző: Egy barátom temetése után

Hát eltemettünk, szétszéledt a nép.
Búcsúztatott illő, kegyes beszéd,
s forró nyárnap. Kemény parasztnyakak
hajoltak meg, míg énekelt a pap.
Görcsös-kérges asszonymarkokban ott
zsebkendő s rózsafüzér izzadott.
Tested falusi temetőcske várta,
apró – félig még kukoricatábla.
Mert kell a holtnak, kell a pihenő,
de csak szükséges rossz a temető,
s azért a föld, hogy életet teremjen.
Hát eltemettünk, nyughatsz véghetetlen.
Erős, kit úgy bámultam, mint kiben

a test, a test a legfőbb értelem,
és ez olyat tud, amit a hevült ész
meg nem tudhat soha, hiába fürkész,
értetlen gondolok megint reád,
s gyanakszom kissé: újra ostobább
vagyok talán, mert gyászollak,
holott nyilván okosabban tettél, halott,
hogy, mint a magamfajta élhetetlen,
nem küszködtél e másult élet ellen,
de széjjelosztván gáttalan magad
úgy élsz tovább, százféle szín alatt.

BALÁZS GÉZA

EMLÉKEZÉS POMOGÁTS BÉLÁRA (1934–2023)

A gyászjelentésen ez az idézet áll: „A halott mindig győztes. Csak az élők veszítenek” (Szabó Magda). 2023. május 1-jén életének 89. évében elhunyt Pomogáts Béla irodalomtörténész. Búcsúztatása 2023. május 23-án volt a Farkasréti temetőben.

Pomogáts Béla Pomogáts Béla (2016-ban az MNYKNT 56-os megemlékezésén)

2011 decemberében kapta meg az Anyanyelvápolók Szövetségétől a Lőrincze-díjat. Akkori laudációból idézek. Pomogáts Béla a magyar nyelv, a magyar nyelvi kultúra egyik legmeghatározóbb és legjelesebb szellemi képviselője. Szinte nincs nyelvi-irodalmi rendezvény, emlékezés, ahol ne tűnne fel, s megnyilatkozásaival szellemi örökségünk feltárására és fenntartására buzdít. Irodalomtörténész-ként a művészi szövegeknek az összmagyarsághoz szóló üzenetét erősíti fel. A magyar kultúra és irodalom önként vállalt kulturális követeként évente több tízezer kilométert utazik, a legkisebb erdélyi szórványtól a Magyar Tudományos Akadémiáig, hogy szóljon a magyar nyelvről és irodalomról, bátorítsa az anyanyelvi kultúra és nyelv

megőrzését. Kiemelten említendő a határon túli, sokszor veszélyeztetett magyar nyelv és kultúra melletti határozott kiállása. Valószínűleg minden irodalomkedvelő ismeri, hiszen több mint negyven könyve és sok ezer előadása ismertté tette mindenhol, ahol a magyar nyelvet beszélik. De azért dióhéjban az életrajza: 1934. október 22-én született Budapesten. A Piarista Gimnáziumban érettségizett, az Eötvös Loránd Tudomány-

egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett tanári diplomát. Részt vett az 1956-os forradalomban, ezért internálták. Hosszú hányattatás után 1961–1965-ben technikai tanár, 1965-ben az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, később osztályvezetője, 1992–1996-ban igazgatóhelyettese lett. Az irodalomtudomány kandidátusa, majd doktora. Főként a két világháború közötti és az 1945 utáni magyar irodalom, az erdélyi és a nyugati magyar irodalom történetével foglalkozik. Számos folyóirat szerkesztője, szerkesztőbizottsági tagja, számos (főként határon túli magyarokat támogató) alapítvány kurátora. 1995 és 2001 között a Magyar Írószövetség elnöke. Lőrincze Lajos örökségét vállalva lett 1992-ben a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának elnöke. Legutóbb, az anyanyelvi juniálison lírai sorokkal emlékezett a jeles nyelv művelőre. Lőrinczéről írja, de saját hozzáállását is mutatja: „Lőrincze tanár úrnak ki kellett lépnie a könyvtári csendből és vállalnia kellett a közszereplést, mi több, a nyilvános küzdelmeket – egy jótékony, szelíd, mégis határozott és kitartó pedagógiát...” Pomogáts Béla ugyanilyen „szelíd, határozott és kitartó” pedagógiával beszél anyanyelvről, irodalomról, hazáról, immár sok évtizede. Több díjat megkapott (József Attila-díj, 1956-os Emlékérem, Kisebbségekért díj, Nagy Imre-emlékplakett, Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje, Széchenyi-díj), de anyanyelvit még nem. Pomogáts Béla példamutató irodalomtörténész, kulturális „nagyköveti” munkája önmagában is érdemesíti a Lőrincze-díjra, de egyúttal azt is jelzi, hogy a jeles nyelv művelő hatása mennyire egyetemes a magyar szellemi életben.

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának elnöki tisztéről 2012-ben lemondott, visszavonult. Természetesen a Társaság megválasztotta tiszteletbeli elnökének. De továbbra is járta a Kárpát-medencét, sőt távolabbi tájakra is eljutott. Rendszeres résztvevője maradt a konferenciáknak, emléküléseknek, az anyanyelvi rendezvényeknek (nyelvész táboroknak); örült, hogy újraindult a Társaság nyári szabadegyeteme, több alkalommal eljött előadást tartani, részt vett 2016-ban az 1956-os megemlékezésünkön; eljárt a közgyűléseinkre. Szellemiségét, emlékét megőrizzük!

LACZA TIHAMÉR

GÁL SÁNDOR ÜZENETE

Most hogy halálhíre kapcsán felidézem emlékeimet, tudatosul bennem igazán, hogy szellemileg milyen közel álltunk egymáshoz. Ez lehetne persze a véletlen műve is, hiszen szülőfalunk szomszédosak, ráadásul közel két évtizeden át kollégák voltunk a pozsonyi Hét szerkesztőségében, és már önmagában ez is meghatározó lehet. De inkább arra utalnék, hogy mennyire azonos módon láttuk a felvidéki magyarság helyzetét és a kibontakozás lehetőségeit, amelyekről riportjaiban, szociográfiai írásaiban és publicisztikájában egyértelműen és aggodalmait sem elhallgatva fogalmazta meg véleményét. Református paraszteszaládban nőtt fel, a szülői ház szelleme nevelte és adott neki tartást, és esszéiben, visszaemlékezéseiben, de persze novelláiban is mindig nagy szeretettel írt erről a világról. Az íráskészség valószínűleg genetikailag volt kódolva benne (öccse, Soóky László, aki tavaly hagyott itt bennünket, ugyancsak kiváló költő és drámaíró volt).

Gál Sándor (MMA)

Első verseivel 1956-ban jelentkezett és később is a líra volt a meghatározó műfaja. Legtöbb nemzedéktársához hasonlóan az 1960-as évek derekán talált rá egyéni hangjára és csiszolta verseit egyre tökéletesebbé. Egy évtized alatt vagy féltucat – terjedelmét tekintve ugyan filigrán, de felfigyeltető – verskötetet adott ki (pl. Napéjegyenlőség, Szabad vonulás, Kőlapok, Tisztább havakra), ragaszkodva a szabad vers formai megoldásához és ritmusához. Már ezekben is elválaszthatatlanul jelen van az egyén belső vívódása és a közösségért érzett felelősség. Később egyre inkább a magyarság sorskérdései kerültek lírájának középpontjába, és mindezt felerősítette értekező prózája és szociografikus ihletettséggű publicisztikája (pl. Liliomos kürtök, Mesét mondok, valóságot, Mélyutak, Ahol élünk, A megtorlás békéje, Az éjszaka horizontja stb.).

A múlt rendszerben azonban nem lehetett mindent őszintén kimondani, ezért sokszor a sorok közé rejtve véleményét és gondolatait üzent az olvasóknak, és ha még

ez is kevés volt, akkor vállalta a sok esetben időt rabló és fárasztó közszereplést is. Újságíróként a Szabad földműves szerkesztőségében kezdte és tíz éven át (1959–1969 között) szorgalmasan teljesítette a számára kirótt feladatokat, de közben Szencen elindította a Szenczi Molnár Napokat és a Csemadokban is aktívan dolgozott. A fordulóponthoz az 1969-es esztendő hozta meg az életében, amikor Beke Sándor felkérésére elvállalta az akkoriban szerveződő kassai Thália Színpad dramaturgi szerepkörét és emiatt elhagyta szűkebb pátriáját is, hogy végleg a keleti végeken telepedjen le.

Az idősebb nemzedékek tagjai bizonyára még emlékeznek azokra az időkre, amikor Gustáv Husák vezetésével egyfajta neosztálinista visszarendeződés indult be Csehszlovákiában és ebben a dermesztő légkörben új értékeket teremteni szinte lehetetlennek tűnt. Gál Sándor is csak két évig bírta a színházra egyre jobban ráterpeszkedő szellemi (és olykor fizikai) nyomást és visszatért az újságíráshoz. Így lett a Csemadok képes hetilapjának, a Hétnek a kassai munkatársa és kelet-szlovákiai riportere, aki emellett még az ottani nyomdával is állandóan tartotta a kapcsolatot, hiszen a lapot ott nyomtatták. A színházban eltöltött rövidke időszakának volt egy érdekes hozadéka is: színre került A szürke ló című mesejátéka. Később kiadott még néhány gyermeknek szánt vers- és prózakötetet (Csikótánc, Héterdő, Mese a hétpettyes házikőről), ami sokműfajúságának is bizonyítéka.

A színházi kitérőt követően is Kassán maradt és aktív szerepet vállalt a város és vidéke magyarjainak kulturális életében. Akkoriban (1970-ben) hunyt el a Kassához viszonylag közeli Stószon Fábry Zoltán, a felvidéki magyarság egyik legmarkánsabb gondolkodója, akinek életműve és különösen szellemi kisugárzása többeket cselekvésre buzdított, köztük Gál Sándort is, és elindította a Fábry Napok néven elhíresült rendezvényt, amely sok éven át a közös gondolkodás és a kisebbségi sorskérdések megvitatásának a fóruma lett. Gál Sándor mindig megtalálta azokat, akik valami fontosat tudtak mondani a hallgatóságnak és élénk véleménycserére is késztettek. De sokszor azzal, hogy valakit felkért egy előadás megtartására, akaratlanul is kijelölt számára valamilyen célt. Jómagam is így voltam ezzel, amikor a felvidéki magyar természetudományos és műszaki értelmiség helyzetéről és szerepéről tarthattam előadást Kassán az 1970-es évek végén. Később lapom tudósítójaként is több fontos kassai tanácskozásról számolhattam be az olvasóknak és elmondhatom, hogy ezek megszervezésében és sikerében Gál Sándornak meghatározó szerepe volt. Egy írástudó életében az effajta közéleti szerepvállalást az esztéták és a kritikusok nem nagyon szokták számon tartani, pedig ez gyakran olyan összefüggésekre is rávilágít, amelyeket ennek ismerete nélkül nehéz lenne értelmezni. A kommunista korszakban az anyaországban élő és a határain kívül rekedt magyarok között néhány megszállott értelmiségi: író, tudós és tanár igyekezett szellemi hidakat építeni. Sándor barátom is közéjük tartozott. Gyakran publikált magyarországi vidéki irodalmi folyóiratokban, ha csak tehette, részt vett és előadásokat is tartott olyan összejöveteleken, ahol a Kárpát-medencében és a világ más kontinensein élő magyarok helyzetéről, együttműködéséről folytattak eszmecsereket.

Az 1989-es rendszerváltás idején ő is úgy gondolta, hogy eljött az idő azoknak az elképzeléseknek a megvalósítására, amelyekről addig csak a vágyak szintjén lehetett beszélni. Kassán, ahol a két világháború között magyar napilapok és hetilapok jelentek meg 1945 után egyetlen magyar újság sem létezett. 1990-ben gondolt egy merészet és elindította a Keleti Naplót, amelynek a szerkesztését, a nyomdai előkészítését és a terjesztését is szinte egyedül vállalta. Sziszifuszi munka volt és a felvidéki magyar sajtó helyzetének későbbi alakulását látva talán eleve kudarcra volt ítélve. Ennek ellenére levelek százait küldte ki író társainak, hogy versekkel, novellákkal, kritikákkal segítsék a munkáját, de önmagában ez kevésnek bizonyult, hogy a havilap tartósan fennmaradjon. Amikor számot vetett mindezzel, inkább megszüntette a folyóiratot és minden energiáját ismét a könyvek írására fordította. Sok munkája Magyarországon jelent meg ezekben az években, közben elvállalta az Anyanyelvi Konferenciaként ismert Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága társelnöki tisztségét is, amelyet 1998–2003 között töltött be. A Tokaji Író tábor kuratóriumának tevékenységében is közreműködött és ennek köszönhetően számos felvidéki magyar író és költő tölthetett emlékezetes napokat a világ különböző helyeiről érkezett író társai körében.

Akik közelebbről ismerték, tudták róla, hogy szenvedélyes természetjáró és vadász is. Talán ennek volt köszönhető, hogy élete utolsó évtizedeiben a természet közelében akart élni és kassai lakását felcserélte egy buzitai házra, ahol gyakran látogatták őt író barátai és magyarországi ismerősei is. Hetvenötödik születésnapján szülőfalujában, Búcsón is sok szeretettel köszöntötték és ekkor a meghatódottságtól a könnyei is kicsordultak. Pedig mindig kemény és határozott, igaz magyar ember volt, és az én emlékezetemben is így marad meg.

Megjegyzés: A magyar7 hetilapban 2021. június 6-i számában közölt írást a szerző engedélyével vettük át. Lacza Tihamér itt búcsúzott el Gál Sándortól: <https://ma7.sk/irodalom/elhunyt-gal-sandor-kolto>

ELHUNYT MURÁDIN LÁSZLÓ, ERDÉLY NYELVMŰVELŐJE

(Harasztos, 1930. november 29–Kolozsvár, 2022. február 9.)

ÖSSZEÁLLÍTÁS (BALÁZS GÉZA, MÁLNÁSI FERENC, PÉNTEK JÁNOS ÍRÁSAIBÓL)

ELHUNYT MURÁDIN LÁSZLÓ, A MAGYAR NYELV ERDÉLYI ŐRZŐJE

Balázs Géza emlékezése: Személyesen ismertem, nagy tisztelettel gondoltam rá mindig. Őrzöm néhány üzenetét, kérését, emlékeimben egy telefonbeszélgetést, amelyben másokkal szemben bátorított a nyelvművelő munkára. Csodálkoztam, amikor alig fél éve, amikor egyik utódától róla érdeklődtem, nem tudott róla semmit mondani. Ismeretterjesztő munkáiról részletesen írtam. Itt olvasható: <https://mnyknt.hu/2020/12/02/eros-fegyverunk-a-nyelvi-harcban>

Bencédy József és felesége, Murádin László és Péntek János
Korondon kb. 1998-ban (Kép: Balázs Géza)

Rádióműsoromban (Tetten ért szavak, Kossuth rádió) is szívesen idéztem gondolatait:

2015. április 22. Hókuszpókusz és tökkeltütött. Murádin László könyvéről. Komoróczy György írása nyomán, április 28. Régiségi idő, vett taxi, elveszett vonat. Tallózás Murádin László Hókuszpókusz könyvébe, május 4. Illat, szag, bűz. Murádin László könyvéből, május 6. Mi a furcsa az erdélyi magyar fülnek? Murádin László könyvéből, május 13. Telefont ad és telefont kap... Murádin László könyvéből, május

19. A nyelv gondolatokat közvetítő hangszer. Murádin László könyvéből, május 22. Pungába cukrot, buszra abonamentet... Murádin László nyelv művelő könyvéből...

Tallózás az erdélyi sajtóból: Murádin László nyelvész 1930. november 29-én született az aranyosszéki Harasztoson, ahol édesapja tanító volt. Gyulafehérváron a Majláth Gimnáziumba járt, később a kolozsvári Piarista Főgimnáziumba, majd a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceumban végezte tanulmányait. 1954-ben a Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet. Már egyetemi hallgató korában a Magyar Nyelvészeti Tanszék gyakornoka, később ugyanitt tanársegédje. 1958-tól a Román Akadémia kolozsvári Nyelvtudományi és Irodalomtörténeti Intézetének tudományos munkatársa, 1964-től főkutató. Az akadémia nyelv tudományi intézetében 1968 óta a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények (NYIK) szerkesztője.

Nyelv művelő, nyelvi ismereteket terjesztő írásai Erdély-szerte szinte valamennyi lapban megjelentek. Kutatási területe a magyar nyelvjárastan, a romániai magyar nyelvjárások nyelvföldrajzi vonatkozásai. Részt vett a keleti székely, moldvai csángó és az aranyosszéki tájnyelvi atlaszok adatgyűjtő munkájában.

Fő műve a tizenegy kötetes Romániai magyar nyelvjárások atlasza. Életműve példátlanul gazdag, a Magyar Nyelvtudományi Társaság Csúry Bálint-emlékéremmel tüntette ki Erdély nyelv művelőjét.

*

Péntek János írja róla: „Murádin László élete és szakmai pályája talán leginkább abban kivételes, hogy a 20. század történelmi terelőfalai és akadályai ellenére szívósan haladt és megmaradt, megmaradhatott a maga által választott úton. Az pedig a sors és a történelem elégtétele, hogy a nagy munkái úgy valósultak meg az elmúlt negyedszázadban, ahogy korábban elképzelni sem lehetett volna, ahogy maga sem álmodta, kisebb írásainak java része pedig szintén gyűjteményes kötetekbe kerülhetett. Úgy érthette meg a betakarítást, hogy közben folyamatosan dolgozik, velünk lehet, gyarapíthatja munkája eredményeit.”

Murádin László Kosztolányi költői szavaival jellemezte saját tevékenységét: „Bár a nyelvi vétségeket időnként magam is szóvá teszem, de vallom, hogy nem ez a súlypontja a nyelvápolásnak, a helyes nyelvhasználatra buzdító munkának. Felfogásom egyszerű: szeretem anyanyelvemet, ezt a minden előttem élt magyarnak drága örökségét, ezt a minden utánam jövő magyarra átszármaztatandó csodálatos nyelvet. Kötelességemnek érzem szerkezetének megismertetését, a nyelvi műveltség emelését”.

*

Málnási Ferenc: „Erdély Lőrinczéje” – emlékére

A címbe emelt jelzős szerkezettel Péntek János professzor úr a 85 éves, majd a 90 éves Murádin Lászlót köszöntötte a Kolozsvári Akadémiai Bizottság ünnepi ülésén. Most

Murádin tanár úr, a magyar nyelv erdélyi őrzője, egyik nyelvművelő írását idézzük: „Az ember a fájdalom, az érzelmi megrázkódtatás hatására panaszos hangot adva könnyezik: sír, sír-rí, zokog, szóláshasonlattal: sír, (hull a könnye), mint a záporosó”. Ez az írás egy, a több mint 2500 körüli cikkeinek, amelyekben magyar, erdélyi nyelvközösségünk életét, a meghatározó történelmi eseményeket, a nyelvpolitika és a nyelvállapot változásainak összefüggéseire figyelve egész életén keresztül kalauzolt bennünket, betekintést nyújtott megtartó erőnk, édes anyanyelvünk csodálatos világába, egy-egy szó, kifejezés, szólás, közmondás jelentésének, eredetének magyarázatával. A magyar nyelvművelés keretében, a nyelvi műveltséget terjesztette, történelmi, művelődéstörténeti, irodalmi ismereteinket gyarapította, a nyelv rejtelmait tárta olvasói elé, bátorította nyelvhasználatunkat. Murádin László volt az utolsó klasszikus nyelvművelő, akinek a humort sem nélkülöző írásait a széles olvasóközönség is kedvelte, s amelyekből több kötetet is összeállított: A szavak titka, 1977, Szavak színváltozása 1983, Babér és borostyán. Válogatott nyelvművelő írások 2012, Hókuszpókusz, Nyelvművelő írások 2014.

Murádin László az erdélyi nyelvi tájak terepmunkása is volt. Kitartó munkájának köszönhető, hogy 136 településen szinte egymaga jegyezte le a kérdőív mintegy 3400 kérdését – mely a magyar nyelv földrajzi kutatásokban méreteiben legnagyobb és minőségében leghitelesebb adatgyűjtése volt. Az eredmény: A romániai magyar nyelvjárások atlasza (RMNYA) egyedülálló teljesítmény. Sok éven át szerkesztője, majd főszerkesztője volt a Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények című folyóiratnak, a Román Akadémia „Sextil Pușcariu” Nyelvészeti és Irodalomtörténeti Intézetének munkatársaként. Tudományos tevékenységét több díjjal is elismerték: Csűry Bálint-emlékérem 1974, B.P. Hașdeu-díj 1996, Nyelvörzés Díja 2000, Lőrincze-díj 2002, a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztje 2011, a Tudomány Erdélyi Mestere 2015.

Horváth Imre: Előtte ballagok... című verse jut eszembe: „Fáradni / láthatott / egy egész / félszázad. / Behordom / immáron / a rétről / szénámat, / Nyomomban / az este / de árnya / nem ér el, - / előtte ballagok / megrakott / szekérrel.”

Drága Tanár Úr, köszönjük, hogy édes anyanyelvünk illatos, nyelvi szénáját betakarította, köszönjük, hogy diákjai, kollégái, barátai Erdély-szerte vallják, amit örökségül ránk hagyott: „szeretem anyanyelvemet, ezt a minden előtttem élt magyarnak drága örökségét, ezt a minden utánam jövő magyarra átszármaztatandó csodálatos nyelvet.”

KOMORÓCZY GYÖRGY

MURÁDIN LÁSZLÓ EMLÉKÉRE

Az egyetemes magyar nyelvtudomány jeles képviselője, az erdélyi magyar nyelvvelés doyenje hosszas betegség után február 9-én 92. éves korában kolozsvári otthonában elhunyt. Mintha még most is fülemben csengnének utolsó beszélgetésünkkel elhangzott szavai: „Bár a nyelvi vétségeket időnként magam is szóvá teszem, de valom, hogy nem ez a súlypontja a nyelvápolásnak, a helyes nyelvhasználatra buzdító munkának. Felfogásom egyszerű: szeretem anyanyelvemet, ezt a minden előttem élt magyarnak drága örökségét, ezt a minden utánam jövő magyarra átszármaztatandó csodálatos nyelvet. Kötelességemnek érzem szerkezetének megismertetését, a nyelvi műveltség emelését. Csakis a nyelvi műveltség emelése vezethet a helyes magyarság szabályainak betartásához.”

Az aranyosszéki Harasztoson pedagóguscsaládban született és nevelkedett Murádin László érettségi után a kolozsvári Bolyai Egyetem magyar szakos hallgatója lett, ott nyelvészeti érdeklődését a múlt század egyik legjelesebb nyelvtudósa, Szabó T. Attila keltette fel. Amint mondta: Szabó professzor imponáló anyagismerete felvillantotta a nyelvnek az adatokból kibomló csodálatos világát. Diplomaszerezés után tanársegéd a Bolyai Egyetem magyar nyelvészeti tanszékén, majd a Nyelvtudományi Intézet tudományos kutatója/főkutatója évtizedeken át, nyugdíjazásáig. Kutatási területe a magyar nyelvjárás, a hazai magyar nyelvjárások nyelvföldrajzi vonatkozásai. Munkatársa volt az Európai Nyelvatlasznak, tagja volt a román akadémiai nagyszótár etimológiai bizottságának. Számos szakmai és állami kitüntetés tulajdonosa. Több erdélyi napi- és hetilapban közölt évtizedeken át nyelvvelő cikkeket, a rendszerváltozás után a kolozsvári Szabadságban heti rendszerességgel – 88 éves koráig! – írta anyanyelvi ismeretterjesztő cikkeit. Főszerkesztője volt a Kolozsváron megjelenő tekintélyes Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények című folyóiratnak, nyelvvelő írásaiból 14 kötete jelent meg. A hazai és magyarországi nyelvészvilág nem kis csodálkozására egyedül jelentette meg A romániai magyar nyelvjárások atlasza című munkáját, amely terjedelme és adatai szerint egy egész kutatócsoportnak becsületére válna (csaknem félmillió nyelvjárás adatot tartalmaz). Nyelvtudományi szakszerkesztője volt a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonnak. A Kolozsvári Akadémiai Bizottság Nyelvtudományi Szakbizottsága 2015-ben a hazai magyar nyelvészekről szóló sorozatát övele indította útjára, címe: Erdélyi magyar nyelvészek 1. Murádin László és az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége által alapított Nyelvörzés Díjnak is ő az első tulajdonosa (2000).

A búcsúzás napjaiban, perceiben sem hagyható említés nélkül nyelvünk erdélyi/romániai helyzetével, állapotával összefüggő gondolata: „Az erdélyi magyar nyelvvelés ma már küzdelem. Küzdelem nyelvünk fokozatos elrománosodása, elrománosítása ellen, küzdelem a magyar nyelvért, a magyar nyelv megőrzéséért. A nyelvvelésnek

a maga sajátos módszerével tudatosítania kell mindenkiben, hogy önazonosságunk egyik fontos, talán legfontosabb ismérve a nyelv. Az édes anyanyelv.” Tanítását megfogadjuk, a tudatosító munkát igyekezünk folytatni. Régebbi óhajára is emlékezni akarok, mely szerint könyveiről vagy munkásságáról a Hargita Népében írjak, mert akkor Csíkszépvízen is elolvassák. Távozása hírét is olvasni fogják a szépvíziek. Emléke legyen áldott! Nyugodjék békében!

Megjegyzés: Az írás megjelent a Hargita Népe 2022. február 11-i számában, a szerző és kiadó engedélyével vettük át. A szerk.

DR. ARATÓ BALÁZS

MEGNYITÓ BESZÉD A 2022. ÉVI MAGYAR NYELV HETÉN

A színház nyelve sokszor volt központi kérdés a magyar művelődés történetében. A magyar színház nyelve a kódexekben gyökerezik, a fordításokban, az iskoladrámákban, a barokk kastélyok házi színháztermeiben, a vándorszínészek küzdelmeiben acélosodik.

Míg el nem érkezünk az önálló magyar nyelvű színház megszületéséhez. Ebben az eseményben találkozunk a kibontakozó nyelvművelés és a színjátszás. 1790. október 25-én indul meg Kelemen László vezetésével a magyar színjátszás Budán. 230 éve,

Dr. Arató Balázs

1792-ben Kolozsvárott alakul meg az első magyar színtársulat. „A színjátszók tanult emberek voltak, telve a magyar nyelv ápolására s a műveltség terjesztésére irányuló hivatástudattal.”

A magyar nyelv, irodalom és a színház kapcsolata elválaszthatatlan. A színház nyelve mindenkor minta volt: mert a színház volt a nyilvánosság első igazi terepe, a színpadon való megszólalásnak kiemelt jelentősége, rangja volt. A színház nyelve mindig egy kicsit az „összekacsintás” nyelve is volt, vagyis a teljesen ki nem mondható mondatoké, amelyekkel üzenhettek egymásnak az emberek.

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága a világ magyarságának egyesülete. Magyarország vagy anyaország központtal kívánja összefogni a teljes magyarságot, a magyar nyelv, irodalom, kultúra képviselőit, barátait, most például a színházszerető közönséget.

Tudjuk, hogy nem mindenhol van magyar nyelvű színház, ahol magyarok élnek. Ezért érezzük szimbolikus jelentőségűnek, hogy „természetes szövetségünk” székhelyén, a magyar nyelv szakrális helyén, a Nemzeti Színházban tartjuk az idei magyar nyelv hete rendezvényét. Hiszen a színház az, ahol nagyon ügyelnek a szép és helyes magyar beszédre, a régi és az új magyar nyelvre, amely összefogja a nemzedékeket és megtart bennünket magyarnak.

Elindultak a Petőfi-év rendezvényei, élen jár ebben a Petőfi Kulturális Ügynökség, s annak is Kazinczy Műhelye, a magyar nyelvstratégia otthona. És ne feledkezzünk el arról, hogy Petőfi is volt vándorszínész.

Hamarosan bemutatjuk Nyelv és Lélek könyvsorozatunk új darabját, Minya Károly Színház és nyelv című könyvét, amelyben a színházrajongó nyelvész 50 írásban mutat be színházi nyelvi jelenségeket, valamint egyes színdarabok nyelvét. A maga nemében páratlan munka: mert a színházról rendszerint színházi szakemberek beszélnek, és nem nyelvészek.

Színház és irodalom, színház és nyelv kapcsolata szóbakerül a júliusi, magyartanároknak tartott rendezvényünkön, az Élő magyaróra táborban, valamint ősszel a színház-szemiotikai konferenciánkon.

Folyóirataink ugyancsak természetes szövetségesei a színháznak: az Uránia eleve a Színház és Filmművészeti Egyetem folyóirata, a Magyar Kultúra Magazin a Petőfi Kulturális Ügynökségé, a Magyar Nyelvőr pedig már nevéből és 150 évéből is adódóan az élő magyar nyelvi kultúra őrzője.

Meggyőződésünk, hogy a színház jobba teheti az embert, az emberiséget, például az emberi szó kapcsán: részben a szépen formált szóval, gondolattal, részben az igaz érvelés tanításával. És az is a meggyőződése, hogy az átgondolt és szépen formált szavak átugorják a határokat, el tudnak jutni a legkisebb települések legapróbb házaiba, és derűt, örömet, megnyugvást, közösséget tudnak jelenteni a „nyelvi hazában”.

BALASSA ZOLTÁN

NYELVÜNK ÉRDEKÉBEN FÉLRE KELL VERNI A HARANGOT

Nemrégiben jelent meg Balázs Géza nyelvész, néprajzkutató és egyetemi tanár szerkesztésében a Jelentés a magyar nyelvről 2016-2020 (Petőfi Kulturális Ügynökség, Bp. 2021) c. kötet, melyet a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport adott ki. 2005 óta adja ki ötvenként Jelentéseit ebben a tárgykörben. Ennek célját Balázs fogalmazza meg: „kisebb nyelvek esetében a nyelvstratégia a megmaradás záloga.” (7.) Ez a kiadványsorozat a kutatási eredményeket foglalja össze és rögzíti rendszeres időközönként. A magyar nyelv történéseiről igyekszik pillanatfelvételeket készíteni. Mindezek a gondolatok Pölcz Ádám előszavában jelennek meg.

Nyelvi tervezés

Balázs Géza jelentése a magyar nyelvről a következő oldalakon a nyelvi tervezéssel (nyelvstratégiával) foglalkozik, mely tudományos alapelvekkel dolgozik. Irányítja, befolyásolja a nyelvváltozatokat. A hagyományos magyar nyelv művelés sokszor vitatott, mert előírja a helyesnek vélt nyelvi formákat és nyelvhasználati módokat. „A tudományos, tudatos nyelv művelés az adott nyelv hagyományaira, antropológiai jellemzőire, szerkezetére, kultúrájára vonatkoztatott, szociálpszichológiai és pedagógiai alátámasztott tevékenység.” (12.) A nyelv művelés gyakorta érintkezik a laikus nyelv védelemmel. Ami kultúra-, identitás- és nyelvőrző tevékenység.

Majd a nyelvi változásokra figyel. Minden igyekezet „ellenére a beszélt nyelv hangzásvilága szűrkül.” (13.) A zárt szájú beszéd a hosszú magánhangzók megrövidülésével jár. Ez a pattogó beszéd járuléka. Az a hang ó-ba megy át (autó → ótó). Ez azzal a veszéllyel járhat, hogy „dallamos, magánhangzós nyelvünk hosszabb távon kevésbé dallamos, mássalhangzós nyelvvé alakulhat át.” (uo.) Egyre több az orrhangzós média-szereplő, az éneklő hanglejtés és a téves hangsúlyozás. Ez utóbbi akkor fordul elő, ha a dallamnak nem felel meg a szöveg. A fiatalok hadarása a közérthetőség rovására megy.

Majd a nyelvtani jellemzőket veszi sorra. Választékos szavak tűnnek el, az igekötős igék szaporodása csak meghökkentésül szolgál és illogikus (lenyaktílozik, bepályázik). Nincs sok értelme az elájul helyett a beájul szót használni, vagy elalszik helyett a bealszik kifejezést. A nyelv leginkább mozgékony elemei a szavak. A politikai, gazdasági átmenet, az informatika térhódítása valóságos szóforradalom, vagyis nyelvújítás zajlik. Egykor az unokák értették mit mondanak a nagyszülők. Ma már a szülő-gyermek kommunikáció is megszakad!

A szövegértés és szövegalkotás is kopik. A gyerekek már a múlt századi klasszikusait sem értik. Egyetemi szinten is komoly gondot okoz a fogalmazás és logikus szóbeli vizsga. „A sajtónyelv elszürkült, minden sajtótermékben lehet nyelvi hibát találni.” Az internetes írásbeliség sokak számára az egyetlen írásos forma. Mivel az írás és olvasás szoros kapcsolatban áll a beszéddel, annak negatív hatása lesz a gondolkodás színvonalára. Ezt ennyire kategorikusan a szerző nem fejt ki, de e soroknak ez az egyértelmű üzenete. Óhatatlanul az a szakállas megállapítás jut eszembe, hogy az emberiség össz-IQ-ja konstans, csak az a baj, hogy egyre többen vagyunk. Vagyis ennek az lesz a következménye, hogy az utánunk jövő nemzedékek elsatnyulnak, ami szellemi, politikai, társadalmi életüket is hosszú távon katasztrófába juttathatja, vagy legalábbis lezüllesztetheti. Az idegen szavak elburjánzása a magyar nyelv szerkezetét kezdik ki. A szavak ugyan magyarosodnak (lajkol, szkennel, twitterez), de fölösleges szószerkezetek is keletkeznek. A bürokratikus-jogi nyelvezetet „gyakran már maguk a megszövegezők sem” értik. (14.) A hivatalok „jogi nyelvi csúrcsavarásai... ma már a demokráciát is veszélyeztetik.” (uo.) A hitelszerződésekben fellelhető magyarázatok annyira bonyolultak, hogy gyakorta a jogászok számára is érthetetlen! A szleng általánossá vált, betört az argó (tök-re, baromira, beszop). Az ifjúsági nyelv betörése infantilissá teszi a beszédet (kari aji = karácsony ajándék). A nyelvi durvaság és agresszió is terjed. A másik oldalon a túlzott politikai korrektség sokszor megakasztja és ellehetetleníti a kommunikációt.

Trianon következtében sor került a magyar nyelv szétfejlődésére, de annak visszaszorulása szinte mindenütt tapasztalható. A határon túl hol tiltották, hol korlátozták, hol szabadon engedték használni. Ahol tiltották, ott szilárdan ragaszkodtak hozzá. Ahol nem, ott erőteljesebben szorult vissza. Ahol alacsony lélekszámban élnek magyarok, ott tűnt el, vagy most tűnik el. Szórványban törvényszerű a vegyesnyelvűség, vagy kétnyelvűség megjelenése. A magyar nyelv tehát foszladozik, visszaszorul, szivacsosodik.

A szétfejlődés oka a közös köznyelv megszűnte. A szerves nyelvfejlődés tehát megszűnt. A nyelv a családba, kisközösségbe szorult vissza. Szakmát, diplomát csak állam-

nyelven lehetett szerezni. A tudomány és technika területén csak államnyelvén sajátították el a terminológiát, s a kisebbségben élő egyén tudását nem tudja anyanyelvére lefordítani. Trianon az első fél évszázadban alig fejtett ki hatást. Azóta a szétfeljlődés következménye, hogy valahol leegyszerűsödött (pidzsin), másutt keveredett (kreol) magyar nyelv vált. 2060 körül – a Székelyföldet és Csallóközt leszámítva – a magyar nyelv a legtöbb helyen eltűnhet. „...Trianon a magyar nyelv terén elvégezte pusztító hatását. [...] Minden jel arra mutat, hogy a határon túli magyar nyelv fenntartásáért folytatott negyedszázados küzdelem és anyagi áldozat nem ért el eredményt.” (17.)

Ezután még a sajtó és média nyelvével foglalkozik. Végezetül összefoglalva mondanivalóját, a pozitív, majd negatív tendenciákat veszi sorra 2000 óta. Az előbbiekből kétszer annyit sorol föl, mint az utóbbiakból. Mégis félre kell vernünk a harangot! A kötet következő része nyelvtörténettel foglalkozik.

A magyar nyelv nem finnugor!

Nagyon izgalmas kérdést feszeget Buvári Márta, aki a magyar szókincs eredetét vette górcső alá. Ezzel a kérdéssel a rendszerváltás előtt is sokan foglalkoztak, és kétségbe vonták a magyar nyelv finnugor eredetét, de az érveket a hivatalos nyelvészet lesöpörte az asztalról. Sokan rámutattak arra, hogy az egyes tudományágak ellentmondanak egymásnak és a nyelvésznek is. (Nyilván László Gyula régész sem lehetett emiatt akadémikus!) A szerző módszertani hibákra is rámutat. „Az elméletnek megfelelően, ha egy szóhoz találtak vele összefüggésbe hozható szavakat néhány uráli, finnugor, illetve ugor nyelvben, akkor nem kerestek tovább, hanem uráli, finnugor, illetve ugor korinak minősítették a szót. Tehát az elmélethez kerestek bizonyítékot. [...] Ha egy szóhoz általuk is elismerten finnugor és török vagy más nyelvi megfelelő is kapcsolható, akkor vitatott eredetűnek van feltüntetve. Fel sem merül, hogy mind a két kapcsolat igaz.” (31.)

Czuczor Gergely és Fogarasi János híres szótórát, mely 1862-74 között jelent meg 6 kötetben, a szó gyökét és a vele kapcsolatba hozható többi magyar szót keresték meg, majd az idegen nyelvekben található összes rokonítható szót. „Ha az utódok ezzel a módszerrel folytatták volna a kutatást, előbbre lennénk.” (32.) A szlávnak minősített szavak között is több akad, mely Czuczor és Fogarasi szerint más magyar szóból származtatható. A szerző a kapát hozza föl példának.

További hiba az ismeretlen eredetű szavak kifejezés használata. Ez azt a hamis elképzelést sugallja, hogy minden szavunkat valamely más néptől vettük át. Tehát „eredeti” szavunk nincs is. Pedig helyesen a szót rokontalannak kellene tartanunk. Ezekből van a legtöbb. „Ha a mennyiséget nézzük, akkor a magyar sem nem finnugor, sem nem török, hanem «ismeretlen eredetű».” (35.)

A törökös szókincs részben nem jövevényszó, hanem szerves része nyelvünknek. „...a magyar nem finnugor nyelv, csak vannak a finnugorokkal közös nyelvi elemei is. A magyar tehát vagy három külön népfajtából ötvöződött (erre mutat a rengeteg rokon, sőt azonos értelmű szó), vagy pedig az «ismeretlen» ősnép hol finnugor, hol türk

népekkel érintkezett, és vett át egymástól nyelvi elemeket. [...] Az «ismeretlen» elem vagy Kárpát-medencei őslakosság lehetett, vagy valamelyik lovas nomád nép – hiszen a türkök kivételével egyiknek a nyelvét sem ismerjük.” (37.) Mindebből következik, hogy „végre le kellene dönteni a tabukat, és számításba kellene venni a szumir (sumér) és egyéb hasonlításokat is.

Véglegesnek tekinthető őstörténetünk az az elmélet lesz, amelyben összhangba hozható az összes nyelvi adat a genetikával, az antropológiával, a régészettel, a néprajzi és zenei rokonsággal, a történeti forrásokkal és nem utolsósorban a saját nemzeti tudatunkkal és más népek emlékezetével.” (37-38.)

A „gyanús” rováírás

Zelliger Erzsébet a rováírás kutatással foglalkozik, mely „sok évtizeden át az elszigeteltség és a gyanakvó elutasítás állapotában volt.” (39.) Az Országos Széchényi Könyvtár 2000-ben nagyszabású nyelvemlék kiállítása még megemlíteni sem tartotta érdemesnek rovásemlékeinket! A 2013-as év jelentette az áttörést, amikor az MTA őstörténeti konferenciáján a rováírás a hagyományörzés témakörén belül tárgyalták. Az azóta lezajlott „konferenciák nagy előnye, hogy különböző szakterületek kutatói találkoznak, és az egymástól elszigetelt vagy annak tűnő témák szélesebb kör előtt is ismertté válnak. A szerzők és témák szerencsés találkozása folytán lehetőség nyílik nemcsak a kérdéses időszak rováírással foglalkozó kutatásainak a számbavételére, hanem a Kárpát-medencei írásnyomok jelentkezésétől egészen napjainkig a rováírás történeti kérdéseinek áttekintésére is.” (40.) Azóta számos kötet jelent meg e tárgykörben, annak ellenére még mindig akadnak kutatók, akik humanista találmánynak gondolják, ahogy a 19-20. sz. fordulóján hamisítványnak bélyegezték. „A korai rovásemlékek nyelvtörténeti értékükön túl a magyar művelődés történetének is fontos emlékei.” (43.)

Segítséget nyújt a számítógépes paleográfia, mely a régi feliratok értelmezésével foglalkozik.

„A 16–17. századtól Európa-szerte divatba jött a különleges íráskészítések gyűjtése. Ennek a gyűjtési szenvedélynek köszönhető nem egy kéziratos rovásemlék fennmaradása.” (uo.) Kiderült, a rováírás tovább is élt. A cserkészek is használták. „A 20. században a rováírás iránti érdeklődés felélénkülésének lehetünk tanúi.” (uo.) Azóta ábécéket hoztak létre, megjelentek a rováírásos helységnévtáblák, sőt a tetoválásokon is. „A rováskultúrát sokrétűen kutatja a Rovás Alapítvány, amely” feladatának „tekinti a régi rovásfeliratoknak mint nyelvemlékeknek a feltárását, a jelenkori rovásemlékek gondozását.” (44.) Az Egri csillagok és a Kis herceg is megélte a rováírásos kiadását. „2020 végére elkészült a Székelyföld rovásk településjegyzéke és térképe.” (uo.) Nem áll módunkban minden tanulmányt ismertetni csak néhányat a legnagyobb érdeklődésre számot tarthatóak közül ismertettünk bővebben.

A mai magyar nyelv

A kötet a következőkben a mai magyar nyelvvel foglalkozik. A magyar kiejtés romlását már Kodály Zoltán 1937-ben ostromozta. Sajnos a káros folyamatok folytatódnak – állapítja meg Buvári Márta. Minya Károly az okos- előtagú összetételek szemantikai vizsgálatát végzi el. Az okostelefonon kívül ide tartozik az okostévé, az okosrendőrlámpa, az okoskütyü, az okosautó, az okosbőrönd, az okosbicikli, az okoscipő, az okoscumisüveg, az okosfásli és tovább lehetne folytatni. A szerző 48-at sorol föl és a magyarázza meg jelentésüket. Horváth Péter a magyar szókészlet kövületeivel foglalkozik, olyan szavakkal, amelyek kizárólag egy meghatározott toldalékkal, vagy egy bizonyos összetételben, netán szókapcsolatban fordulnak csak elő (ezek: csurom, fülük, télvíz és vajmi). Csak így találkozhatunk velük: csuromvíz, nem fülük a foga hozzá, télvíz idején, vajmi kevés. Balázs Géza a magyar szótárirodalom néhány különleges darabját ismerteti. Petőfi 22.719 szót használt, Juhász Gyula 12 ezret. Balassi Bálint 4353-at, Zrínyi 6882-öt, Arany János költészetében szinte ugyanannyi szót használ mint Petőfi, de nála prózai munkáit is számba vették: 22.423-at.

Ám a tanulmány kitér más szótárakra is. Pl. a 2020-ban megjelent Karanténszótárra, mely a három hónapos karantén nyomán sajátos nyelvi folklórt alakított ki.

Kóti Nikolett a Facebook nyelvhasználatát vette górcső alá. 2020 októberében Magyarország 6,4 millió lakosa használta. Jellemző erre a kommunikációs lehetőségre a tréfálgatás, irónia és az emotikonok használata.

Szűts Zoltán a magyar digitális világ nyelvstratégiai kihívásait elemezte. Azt állítja, az elkövetkező időszakban olyan magyar digitális nyelvstratégiára van szükség, amely egyszerre veszi figyelembe a digitalizáció hatását és a változékonyságot, bizonytalanságot, komplexitást, valamint kétértelműséget. Ezzel a négy szóval jellemzik a társadalomkutatók és a közgazdászok világunkat (angol mozaikszóval: VUCA). Ennek alapja, hogy olyan állandóan változó világban élünk, melynek megismerése egyre bizonytalanabbá és lehetetlenebbé válik. Végezetül felvázolja a problémaköröket. Csak az utolsót említjük meg, mely a gépi fordítással foglalkozik. „Minél nagyobb pontosságú a magyarról valamelyik idegen nyelvre történő fordítás, annál jobban és hitelesebben megismerhetik a magyarul nem beszélők is kulturális örökségünket.” (116.)

Pölcz Ádám a szállóigéket vizsgálta a politikai-közéleti kommunikációban 2016–20 között. Ezek ebben az időszakban kapcsolódtak a migrációs politikához, a családpolitikához, a vírusjárványhoz és a nemzeti konzultációkhoz. Balázs Géza a gyűlöletbeszéd jelenségét tekintette át és ugyanő foglalkozott a kortárs magyar irodalom néhány stílusjellemzőjével.

Határon túli kedvezőtlen nyelvpolitika

Majd a határon túli szerzők számolnak be országuk kisebbségeket érintő nyelvpolitikájukról.

Máté László áttekintve a felvidéki helyzetet, úgy látja: „csak alázattal és áldozatok árán tartható meg nyelvünk. Ezért 21. századi küldetéseink között a legfontosabb: a nyelvmentés, a nyelvmegtartás, ahol mindenki fontos a sorban. Paradigmaváltásaink, vállalásaink célja nem lehet más, önmagunk, nyelvünk, családjaink és közösségeink megtartása!” (186.) Tóth Mihály a botrányos ukrainai nyelvpolitikai változásokat tekintette át 2014 és 2020 között. Mindez a kárpátaljai magyarság nyelvi diszkrimináció kiteljesedését hozta és erőszakos asszimilációt jelent. Már Orsolya a székelyföldi helyzetet tekinti át 2015-20 között. „A székely falvakban azt tapasztalhatjuk, hogy a feliratok kétnyelvűek, de a szóbeli ügyintézés csaknem teljes mértékben magyar nyelven történik. A székelyföldi falvakban kiemelt jelentőségük van a temetőeknek. A sírokon magyar nevek szerepelnek, a feliratok is csak magyar nyelvűek. Sok háznál a székely zászló van kitűzve, ami a lakosok identitásáról árulkodik.” (194.)

Hódi Éva úgy látja, hogy a Vajdaságban „Az elmúlt öt év tapasztalatai alapján sokkal érezhetjük úgy, hogy a jelen helyzet minden jó szándékú és pozitív lépés ellenére a nyelvhasználat szempontjából aggodalomra ad okot. [...] Az anyanyelvi megmaradás és fejlődés érdekében az új helyzetnek megfelelő cselekvési stratégiákat kell kidolgozni, vagy a régieket a jelen körülményeihez kell igazítani.” (199.) Molnár Csikós László a vajdasági helységnévtáblákkal és helységnevekkel foglalkozott. Ezzel kapcsolatosan a vajdasági magyar helységnevek hivatalos alakját kellett meghatározni. Néhol már léteztek helységnévtáblák, azok megszokottá váltak, de az újakat összefirkálták, lefestették, vagy megrongálták. Ezeket a hatóságok, vagy önkéntesek rendbe hozzák, de ezt akár többször is meg kell ismételni.

Ottani sajátosság, hogy az útjelző táblákon néhol a szerb helységnév kétszer is szerepel (cirill és latin betűvel), míg a kisebbségi nyelvű csak egyszer.

Ami méltánytalan a kisebbségi jogok szempontjából. Zagorec Csuka Judit a szlovéniai Muravidék anyanyelv-ápolásával foglalkozott, ahol 2002-ben 7.713 magyar anyanyelvű személy élt. A Muravidéken is él a magyar nyelv, de az elmúlt száz év meglátszik nyelvhasználatukon. Alapelvük, a magyar nyelvet minél többet és minden helyzetben használni kell. Ezzel küzdenek nyelvi térvesztésük ellen. Ez nyelvvelésztés és nyelvmegtartás, ami optimista jövő- és bizakodó magyarságképük része.

Új szavak szótára

A kötet végén olyan szavak tárházát találjuk, melyek még a szótárakban nem szerepelnek (234-65.). Van itt szegények téglája, átokfal, bugyisزابály, cicanadrág, félelemipar, gyógyulda, klímápornó, lakájmédia, médiadiéta, mellbimbótapasz, menekültipar, rárepülő csaj, szomszédünne, übergáz, virágda, zöldáram és zsugorfólia...

Örömmel kell nyugtáznunk a kötet megjelenését, mely nyelvtörténeti tabukat döntöget és a rovásírást is fontosságával összhangban tárgyalja, meg anyanyelvünk megőrzését szolgálja.

Az írást a Felvidék.ma portál engedélyével vettük át (2022. március 16.). A szerk.

BALÁZS GÉZA

ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM – ÚJ MEGKÖZELÍTÉSEK A 100 ÉVE FELFEDEZETT NYELVEMLÉKHEZ

Száz éve fedezték fel, negyven éve van a magyar állam tulajdonában. Az Ómagyar Mária-siralom az első ismert magyar nyelvű vers, mely a 13. században született és egy 1300 körüli erősen romlott másolatban maradt fenn a latin nyelvű Leuveni kódexben. A németek az első világháborúban, 1914-ben elpusztították a világhírű leuveni egyetemi könyvtárat. A békeszerződés azonban kötelezte őket, hogy a megsemmisült gyűjteményt hasonló értékű könyvekkel kárpótolják. Ennek során 1922-ben bukkant fel a Leuveni kódex, amelyben egy idegen nyelvű szöveg lappangott. Ma már tudjuk, az Ómagyar Mária-siralom. A szöveg szinte olvashatatlan volt, csak nagyítással lehetett böngészni. A magyar állam 1923 óta igyekezett megvásárolni a kódexet, de ez sokáig nem járt eredménnyel. A leuveni egyetemi könyvtár a második világháborúban, 1940 májusában leégett, de gondos kezek a kódexet egy páncélszekrénybe zárták, így az csodával határos módon megmaradt. A magyar állam 1982-ben csereegyezmény keretében megkapta a kódexet.

A kódex hányatott sorsáról, Bárczi Géza elbeszélését is idézve ír Ruffy Péter a Bujdosó nyelvemlékeink című könyvében (1977).

Az első magyar vers témája az Isten-anya fájdalma, fia, Krisztus szenvedése láttán. A költemény érzelmileg függetlenedik a bibliától, hiszen a fiát elvesztő anya keserűségét szóltatja meg. A méretre piciny, szabad szemmel nehezen olvasható, kéthasábos versszöveg latin minta alapján készült, de nem fordítás! „Vers... pedig a javából” - ahogyan Horváth János minősítette 1931-ben.

Az Ómagyar Mária-siralom szövegét több olvasatban (mai magyar nyelvi kiejtésre átírt változatban), valamint értelmezésben ismerjük, szép stílusát, szóképeit is mindig kiemelik. Most egy újszerű megközelítéssel is megismerkedhetünk.

Az évfordulóra megjelent Mező Tibor munkája: az Ómagyar Mária-siralom szövegkönyve. A szerző „a szöveg ritmusának, hangalakjának és jelentésének együttes megfeleltetését” vizsgálta szemiotikai, szimmetrológiai és persze poétikai megközelítéssel. Ehhez a szöveg korai, tehát saját szabályokon alapuló írásmódján alapuló újfajta szótagelméletet vett alapul. Állítása szerint a versben a latin eredeti alapján rímeléskényszer van (a félsorok is rímelhettek). Ritmuselemzésében előreható, progresszív rímelési sémákat (ellen-féllen, valállal-halállal) feltételez. Ez utóbbit e sorok írója korábban ikonikus vonzásnak nevezte A művészet és a nyelv születése című könyvében. Érdekes kísérletbe fog Mező Tibor: szövegmódosításokat javasol az időmértékes verselés helyreállítására. Ennek oka, hogy a latin eredeti is időmértékes. Például a magyar daktilusra (- UU). Az eredeti szöveg betű szerinti átírása: was szegekkel

weretül, tehát a végén változtatás nélkül anapesztus lenne: - U/- -/ UU -. Azonban a szerző másfajta szótagelmélettel és szövegmódosítással ezt hozza ki: vasszeggel veretel: - UU / – UU, s így szabályos daktilusokat látunk. Ez az eljárás teljesen új, és valószínűleg még vita tárgya lesz.

A könyv legnagyobb részét a digráf (két grafémából álló betűkapcsolat, kettős vagy összetett betű) és az egyjegyű magánhangzókat és mássalhangzókat bemutató (rekonstruáló) képletek teszik ki, majd következnek a némi meglepetést is hozó szövegközlések: 1. a betűk szerint leírt szöveg (betűhű átirat), 2. A betűkből szótagolt szöveg (újdomság), 3. A verslábazással verssorokra tördelt szöveg: elsőként az újdomságnak számító újfajta időmértékes verselés, majd az ütemhangsúlyos verselés. Ezután következik az olvasat (Mészöly Gedeon, Benkő Loránd, A. Molnár Ferenc olvasatait figyelembe véve, de saját megoldást adva. Lássuk ezt a már korábban ismertetett sor példáján:

vas szegekkel átvernek (Mészöly)
vas szegekkel átdöfnek (Benkő)
vas szegekkel átvernek (Molnár)
keresztfára vasszeggel szegeznek (Mező)
A teljes versszak pedig így hangozna:
A világnak világossága,
virágszálnak a virága,
a kínzás keserves elszenvedője,
keresztfára vasszeggel szegeznek!

További hasznos érdekességekkel is szolgál a kötet: a latin normaszöveg leírásával (időmértékes és ütemhangsúlyos versformában), egy szakfordítással, Képes Géza műfordításával, valamint egy megzenésítésre kínált szövegváltozattal.

Az Ómagyar Mária-siralom nyelvünk-művelődéstörténetünk megkerülhetetlen alkotása, amelynek nyilván vitatható új megközelítése is hasznos lehet az érdeklődés felkeltésére, és a további kutatások ösztönzésére. (Mező Tibor: Ómagyar Mária-siralom szövegkönyve. Novum Publishing, Debrecen, 2021. 140 oldal.)

MINYA KÁROLY

NYELVI ÖRÖKSÉGEINK ÉS KINCSEINK: AZ ARCHAIZMUSOK

Az archaizmusok keletkezésének az alapvető oka az, hogy az élet változásával bizonyos tevékenységek megszűnnek, egyes tárgyak használata háttérbe szorul vagy teljesen megszűnik. A Régi szavak szótára (Kiss 2012: 7) a címszavakat régiségük szerint három csoportba sorolja: a) kihalt szavak, amelyek teljes egészében ismeretlenek napjaink beszélői számára (pl. *aszó* 'kiszáradt völgy'); b) elfeledett szavak, amelyek ma már önállóan nem használatosak, de alakjuk, formájuk miatt következtethetünk korábbi jelentésükre (pl. *csuszkondó* 'korcsolya'); c) kiveszőben lévő szavak, amelyek az elmúlt évszázad paraszti gazdálkodásának a szavai, az idősebb nemzedék számára még ismertek, a fiatalabbak esetében azonban a passzív szókincsnek is a peremére szorultak (pl. *szakajtó*, *iga*).

A magyar nyelv nagyszótára régies és kissé régies minősítéseket alkalmaz. Íme néhány kifejezés az *a* betűsekből: *abcúg* (kissé régies) 'le vele! pusztuljon!'; *ábécista* (régies (főnév) 'első osztályos elemi iskolai tanuló', 'valamiben járatlan, gyakorlatlan ember, kezdő'; *ablakadó* (régies) 'az ablakok száma alapján kivetett adó'; *ábrál* (régies) 'rajzban felvázol, ábrázol, bemutat valamit'; *ábrány* (régies) 'illúzió, megvalósíthatatlan, csalóka vágyálom, ábránd'; *ácsi* (régies) 'ácsmesterséggel kapcsolatos, ács által végzett (tevékenység), illetve ács által készített (tárgy)'; *ádámalmája* (régies) 'ádámcsutka'.

A hétköznapi magyar nyelv értelmző szótára régies és elavult minősítéseket használ az archaizmusokra, nem pedig a régi megnevezést. Nádasdy Ádám szerint „Az archaizmusnak a közkeletű felfogása nem egyszerűen azt jelenti, hogy „régí”, hiszen számos nyelvi elem van, amely régi, mégsem archaizmus, mert használata ma is természetes, stílusértéke semleges, normális. A római jog régi, de nem nevezzük archaikusnak (Nádasdy 2004: 38). (Ugyanakkor zárójelben megjegyezhetjük, hogy senki nem érti félre a *régi szó* szószerkezetet az archaizmusok megjelölésére, ezért sem kifogásolhatjuk a Régi szavak szótára címet.)

A hagyományos felosztás alapján, mivel mindkettőt három csoportba sorolják jellegük szerint a korábbi szakirodalmi források. A fogalmi archaizmusok, azaz szavak mint archaizmusok (pl. *nádorispán*), jelentésbeli archaizmusok, azaz szójelentések mint archaizmusok (pl. *agy* 'koponya, koponyacsont') és formai archaizmusok, azaz szóalakok mint archaizmusok (pl. *tere* 'teher').

Ezt a felosztási szempontot érvényesíthetjük az archaizmusok körében is. Szükszerű archaizmusok azok a kifejezések, amelyek elavult, régies szavak voltak, de napjainkban ismét bekerültek az alapszókincsbe, például: *kúria* 'körjegyzőség', *számvevőszék*, *községháza*. Az a paradox helyzet állhat elő, hogy ezek a kifejezések a nyelvhasználó szemszögéből akár tekinthetők neologizmusoknak is, elsősorban

a fiatalabb korosztály körében. A kifejezés a későbbiekben sem nem archaizmus, sem nem neologizmus nem lesz, hanem e tekintetben semleges szócsoporthoz tartozik. Más szempontból ugyanakkor szükségszerű archaizmusokunk tekinthetjük a szépirodalmi (erre még visszatérek) és a történelmi művekben, valamint történelemkönyvekben szereplő archaizmusokat (pl. *nádorispán, dézsma*).

Stilisztikai archaizmusok azok a kifejezések, amelyek a kortárs szépirodalomban jelentkeznek, ritkábban a sajtóban. Ilyen például 0 című műve. (Már a címében is egy formai archaizmussal szembesülünk, a számnév után használt többes számmal.) A műben az író végig érzékelteti az ódon hangvételt, természetesen nem csak a szavak szintjén: „*Én, Csokonai Lili löttem e nyívvél tellyes világra az 1965. esztendőben 17. septembris virradólag Csepel szürke lapályában, az igaz római hitben és hitetlenségben megmaradván hóttig.*” Itt kell megemlíteni, hogy az archaizmusok célja lehet egy letűnt kor felidézése vagy a régiesítés, illetve az ünnepélyesség hangulatának megteremtése.

„Ösztövr kútágas, hórihorgas gémmel /Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel: / Óriás szunyognak képzelné valaki, / Mely az öreg földnek vérit most szija ki.” Arany János Toldi elbeszélő költeményének első énekében szereplő sorának szavai mind archaizmusok: *ösztvér*, *kútágas*, *hórihorgas*, *gém*. A műben a következő archaizmusok szerepelnek még: *tor* ('lakoma a halott emlékére'), *parittyá* ('bőr hajítófegyver'), *toportyán* ('réti farkas'), *juss* ('örökség, járandóság'), *bögöly* ('vérszívó légy'), *juházott* ('szelídült, csillapodott'), *vendégoldal* ('hosszú rúd, a szekér tartozéka'), *megpitymallott* ('hajnalban kivilágosodott'), *fehérnép* 'nők, asszonyok'), *sajka* ('evezős csónak'), *nyalka* ('tetszetős, kicsinosított'), *legénytoll* ('zsenge, fejletlen szakáll'), *itce* ('régii úrmérték'), *szemöldökfa* ('az ajtókeret vízszintes fája'), *csimpalyogva* ('csimpaszkodva'), *öztökélte* ('biztatta'), *tilalomfa* ('tiltó tábla, valamilyen tilalmat jelölő faoszlop'), *renyhe* ('lusta, tunya'), *szérű* ('tisztás a gabona csépléséhez'), *nádor* ('a király után az első ember'), *csobolyó* ('lapos boroshordó'), *öztövr* ('vékony, sovány'), *kolcsagos* ('sisaktollas'), *bakacsín* ('fekete vászon'), *rest* ('lusta'), *petrence* ('kisebb rakás két rúdon'), *kaláris* ('gyöngysor'), *cso-rozlya* ('az eke éle'), *penna* ('toll'), *íziben* ('hamarjában'), *szurdék* ('zug, kemence'), *boglya* ('halom széna'), *szik* ('sótartalmú, rossz minőségű talaj'), *sarja*, *sarj* ('a rét újrarahajtása az első kaszálás után, másodkaszálás'), *tors* ('a levágás, kaszálás után hátra maradt tarló'). Nyelvi örökségeink és kincseink mind.

Az archaizmusokat érdemes a neologizmusokhoz viszonyítva is megvizsgálni. A neologizmusok és az archaizmusok korrelatív viszonya, azaz ellentétes kölcsönössége abban nyilvánul még meg, hogy míg a neologizmusok a szinkroniában idővel elveszít(het)ik neologizmus mivoltukat, és köznyelvi kifejezéssé vál(hat)nak, addig az archaizmusok egy esetleges közbülső lépcsővel (friss archaizmusok, kevésbé régies kifejezések) azok is maradnak, sőt egyre inkább azokká válhatnak. Ritkán ugyan, de mint korábban láthattuk, felelevenülhetnek, s a köznyelv szókincsének részévé válhatnak. (Mint ismert, a nyelvújítás korában az egyik szókincsbővítési mód volt a régi szavak felelevenítése.) A neologizmus köznyelvivé válása viszont természetes folyamat.

A régi szó felelevenedésének jellegzetes példája a *fapados* kifejezés. A magyar értelmező kéziszótár legújabb, 2003-as kiadása szerint vasúti kifejezés, elavult, '1950 és 1956 között a párnásnál olcsóbb, nem párnázott ülésekkel ellátott vasúti kocsik, illetve osztály'. Azonban ez a meghatározás mára már nem helytálló, és ez korántsem csoda, hiszen minden nyelvben a szókészlet és a jelentések a legváltozékonyabbak, nem olyan állandóak, mint a hangzókészlet vagy az alaktani rendszer. A *fapados* kifejezés és jelentés ma már újra a reneszánszát éli a *fapados repülőjáratoknak* köszönhetően, mondhatjuk, hogy az archaizmusból neologizmus lett. Érdemes megemlíteni a szó etimológiáját, azaz kialakulását. Ebben Burget Lajos Retró szótára segít, amelyben a következőket olvashatjuk: „Az osztályharcos korszakban úgy vélték, hogy a vasúti kocsik osztályba sorolása sem idézheti a múlt rendszert. Így az 1. osztály elnevezés helyett, az orosz megjelölés tükörfordításaként, a *fapados* (zsjotszkij) és a *párnás* (mjágkij) megjelölést vezették be.” Kezdetben tehát a légitársaságoknál alakult ki az új jelentés,

íme egy példamondat: „Az úgynevezett *fapados* légitársaságok többek között azzal is spórolnak, hogy csak kevés ellátást biztosítanak a *fedélzetén*.” Aztán a *fapados* divatszó lett, mi több reklámszó, úgy, mint az *akciós*, *diszkontár*, *árzabáló*, *áruhanás* kifejezésünk az olcsóság jelölésére. Létezik *fapados étterem*, *szállás*, *futárszolgálat*, *esküvői videó*, *bukósisak(!)*. Sőt forradalom is: „*Drasztikusan csökkentek a repülőjegyárak az elmúlt években Magyarországon is: győzött a fapados forradalom!*”

A neologizmusok és az archaizmusok korrelatív viszonya tehát a köznyelviség felé, illetve az attól való eltávolodásban jelentkezik.

A két szócsopotról a szókészletben elfoglalt helye szerint elmondhatjuk, hogy a neologizmusok a kezdetben a peremszókincsben fordulnak elő, (az egyén szempontjából a passzívban), majd szükségességüktől és fontosságuktól függően kerülnek be különböző gyorsasággal az alapszókincsbe (az egyén szempontjából az aktívba). Az archaizmusok esetében fordított ez az út: az alapszókincsből kerülnek a peremszókincsbe, majd idővel a teljes feledés homályába vesznek.

Összegzésképpen egyrészt megállapíthatjuk, hogy az archaizmus és a neologizmus nem abszolút, hanem relatív, illetve viszonyfogalom. Másrészt a neologizmusok és az archaizmusok a saussure-i kategóriákban elhelyezve megjelenhetnek a *langue* (nyelv) és *parole* (beszéd) szintjén. A *langue* szintjén akkor, amikor a szótárakban jelölt archaizmusokról és nem jelölt neologizmusokról beszélünk, illetve amikor a szinkron nyelvállapothoz viszonyítva adjuk meg őket. A *parole* szintjén pedig az egyén nyelvhasználatához viszonyítva beszélhetünk neologizmusokról és archaizmusokról. Ugyanúgy, mint a hangok megkülönböztetjük a fonémát és beszédhangot, a szavak szintjén a lexémát és glosszémát, a mondatok szintjén pedig a rendszermondatot és szövegmondatot. Ennek árnyalása azonban egy következő tanulmány feladata.

Irodalom

- Bárczi Géza – Országh László (vezető szerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára. I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Burget Lajos 2008. *Retró szótár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Ittész Nóra (szerk.) 2006. *A magyar nyelv nagyszótára. I*. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest.
- Kiss Gábor (főszerk.): 2012. *Régi szavak szótára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Nádasdy Ádám 2004. Az archaizmus. *Magyar Narancs*, 1.

AZ ÉV SZAVAI, 2022

Nyelvészek egy közössége – idén a PKÜ Kazinczy Műhelyének közreműködésével – 2010 óta kiválasztja, megszavaztatja és közzéteszi az év szavait. A 2022. évről ez az eredmény született.

Az év szava: ársapka

Az ország alig keveredett ki a Covid által okozott nehézségekből, máris a nyakunkon van a háborúból kigyűrűző újabb válság, amely a szomszédunkban nemcsak iszonyú károkozással, hanem sok tízezer ember halálával is járt és jár. Magyarország, sőt egész Európaszembenézamenekültválsággal, amegugrottinflációval, azelbizonytalanodással, amikor nem lehet tudni, mi következik. Az öreg kontinens országainak nagyon különböző kormányzatai eltérő vagy sok esetben mégis egybecsengő módszerekkel igyekeznek félig-meddig úrrá lenni a helyzeten. A tág eszköztár egyik eleme az ársapka lett, azaz a maximált hatósági ár. Ez az új szókép jellemzi talán a legtalálóbban a 2022-es évet, mert benne van a háború és az infláció is mint ok. Magyarországon az üzemanyagok esetében nagy népszerűsége tett szert az ársapka, ezért erre a termékre saját változat keletkezett, az „olajsapka”. De nemcsak Magyarország próbálkozott ezzel a piacgazdaságnak ellentmondó módszerrel, sokan mások is megtették, a német nyelvterületen például fedőt tettek az árakra (Preisdeckel), a románok mennyezetet, a magyar nyelvben is ismert plafont húztak az árak fölé (plafonarea prețurilor), Izraelben hatóságilag felügyelt árat vezettek be (חוקיכפוש). Szlovákiában a „cenový strop” terjedt el, míg máshol nyugodtan szállhattak az árak, nem volt „prezzo massimo”, ahogy azt az olaszok szokványos kifejezése tartja. (Balogh F. András)

Az év antiszava: hangemberkedés

Ez a tevékenység a kommenthuszárokra, a megmondóemberekre és a fotelforradalmárookra jellemző, számukra csak fekete-fehér, igen-nem létezik, átmenet és árnyalat nem. A billentyűzet-Toldik mindig mindenre tudják a választ, és a cselekedet helyett mindig megmondják, hogy kinek mit kellene tennie... Fogjuk meg és vigyétek, majd én megmondom hogyan! Óriási a cselekvés és a szavak közti különbség. A lájk-mesterek vátesznek és lángoszlopnak képzelik magukat, miközben „osztják az ész”. A hangemberkedés kiemelkedő színtere az internetes fórum, ahol nem kell a szemébe nézni annak, akihez szólunk. Elegendő a verbális kielégülés, a valódi küzdelemhez már nincs bátorság. Mindezt természetesen lehet szóban is végezni, a fodrásznál vagy a kocsmapultra támasztva, a lényeg, hogy lehet rágni a gumicsontot. A hangemberek azok, akiknek mindenről van határozott véleményük, kérésre vagy anélkül megmondják a nagy igazságokat és bölcsességeket, többnyire tét és illetékesség nélkül. Széchenyi szájhazafiknak nevezte őket. (Minya Károly)

Az év ifjúsági szava: flexel

Nem szokatlan a nyelvben az, ha egy márkanévből ige válik: ilyen volt a fénymásoló gépeket (is) gyártó Xerox nevéből a xeroxol (fénymásol), a Facebook nevéből a facebookozik (használja, pörgeti a Facebookot), és ilyen az elektromos kéziszerszámokat gyártó Flex nevéből a flexel (sarokcsiszolót használ, sarokcsiszol). Az sem szokatlan, hogy az ifjúsági nyelvben és a szlengben a szavak a köznyelvitől eltérő jelentést kapnak: benéz (téved, rosszul mér föl egy helyzetet), oltás (csipkelődés, gúnyolódás), király (nagyon jó, szuper). A flexel igénk mindkét előbb említett kategóriába beletartozik, jelentése az ifjúsági nyelvben pedig gyökeresen eltér a köznyelvitől: 'valaki kérkedik, felvág valamivel', 'menőzik'. A flexel csak néhány éve adatolható ebben a jelentésében, mivel a felvágásra, menőzésre okot adó elektronikai vagy ruházati termékek (okoseszközök, márkás kiegészítők, drága ruhadarabok) nagy fokú gyarapodásával került be igazán a használatba. A flexelés terepe még a családi kapcsolatokra hivatkozás, az anyagiakkal való kérkedés, célja pedig a valóságtól eltérő, kedvezőbb társadalmi helyzet megmutatása is lehet. (Pölcz Ádám)

Az év költői szava: árnyvonat

Az év költői szavát egy korszakjellemző, élményszerű versből választottuk. 2022-ben Acsai Roland *Hexameterek a kamaszkorról* című, klasszikus versformában született verséből vettük az árnyvonat szót mint költői találmányt, egyedi szóalkotást, amely daktilus, ha magánhangzó áll utána. A versben megidézett kamaszkor jelenetei a Szolnok, Cegléd, Abony háromszögben: váróterem, busz, dohányzás, diszkó nélküli este, nyugati autók, lecke, parvós (parvovírusos) kiskutya, kamaszszerelem. A versben megidézett kamaszkor jellemzői: messzi, percnyi, elszuhant, kipufogott, átutazott, és végkicsengésként jelenik meg a költői árnyvonat: „Árnyvonat indul időben az árnyak után: a kamaszkor.” Az árnyvonat a nosztalgikus, fájdalom-elmúlásos-öröms emlékezés szimbóluma lesz. A szó maga bevonzza az aranyvonat szavunkat is, mely szerepel Kosztolányi egyik versében (Kanada földjén valahol / egy aranyvonat zakatol), de a szakrális vonatkozású, 1938-as aranyvonatot is, mely a Szent Jobbot hordozta körül az országban. Acsai Roland (1975) Radnóti-, Zelk Zoltán- és Bárka-díjas író, költő, műfordító, drámaíró, 2022-ben az ötvenéves Somogy folyóirat pályázatán különdíjat kapott. (Balázs Géza)

Az év szava kiválasztásában közreműködött:

ELTE BTK, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, PKÜ Kazinczy Műhely
Információ: iroda@e-nyelv.hu, +36-30-318-9666

H. TÓTH ISTVÁN

GONDOLATOK GÁRDONYI GÉZA ÉVNAPJÁHOZ KAPCSOLÓDVA

Mindenekelőtt a címbéli, ritkán használatos szó, az évnap kíván némi figyelmet. Az évfordulati nap, jubileum, emléknapi, emlékűnnep megnevezés mellett az évforduló ünnepe általános értelmezésen túl örömnapi és örömműnnep jelentés is kapcsolódik ehhez az igen választékos magyar szóhoz, az évnaphoz.

A nyolc évszázados magyar nyelvű költészetünkben Arany Jánosnak az 1850. március 15-én keltezett *Évnapra* című verse nehéz időket idéz, nehéz, fájdalmas idők-re emlékeztet, az irodalmi hagyomány szerint a nemzettudatot ébren tartó ez a vers, a nemzet lelkiismeretét ébren tartó ez a költemény.

H. Tóth István, az MNYKNT 2023. évi közgyűlésén

Lássuk e ritkán használatos szavunk, az évnap rokon jelentésű változatainak felemlegetése után azt a magyarázatot, hogy miért is említettett egy címbe foglalva nemzeti mitológiánk, az *Egri csillagok* című regény írójának, Gárdonyi Gézának a nevével! Még erősen állja a helyét az a nézet, miszerint Gárdonyi Géza életművének csúcsa ez a klasszikus remekmű, mely az egyszerű emberek hősie helytállását, halált megvető

bátorságát, tiszta érzésvilágát mutatta meg múlt és tárja fel leendő korok magyarságának szülő érvénnyel is.

Alig pár hete múlt egy esztendeje annak, hogy 2021. július 14-én örvendező drótlevelet kaptunk igen sokan mi, Gárdonyi Géza tisztelői, a Gárdonyi Géza-műveket olvasók, a Gárdonyi Géza elbeszélés- és regényvilágait kutatók. A drótlevél szerkesztője és feladója Keller Péter, Gárdonyi Géza dédunokája volt. Ismételten köszönjük, kedves Péter, hogy minket a Dédapádat tisztelőknak és kedves barátainak szólítottál. Azért hullámszik bennünk esztendő múltával is felemelő, jóleső érzés, mert örvendetes lelki élmény abba a szellemi környezetbe tartozónak hinni, sőt tudni magunkat, mely szellemi környezet megteremtője és éltetője nem más, mint Keller Péter Dédapja, a még ma is érdeklődéssel, kíváncsisággal, szeretettel olvasott és kutatott Gárdonyi Géza, aki az akaraterő ritka példája a magyar irodalomban, a magyar irodalom- és művelődéstörténetben.

Nemcsak számunkra, a meghívottak számára, hanem a Gárdonyi Géza-ügyet mindig, minden időben magukénak vallóknak is kitüntető élmény s érzés Keller Péter döntése, melynek hála: többünk írásából állított össze egy tisztelgő jubileumi kötetet Dédapja, Gárdonyi Géza születésnapjára, 2021. augusztus 3-ára. Akik ott lehettünk ezen a szellemiségében is fényességes napon, köszönjük, hogy részesei lehettünk ennek a jubileumi ünnepségnek, ennek a tiszteletre méltó emlékünnepről. Hasznos, tanulságos, lélegzsgazdagító együttlét volt mindannyiunknak, akik jelen lehettünk Szőlősgyörökben 2021. augusztus 03-án *A Nemzeti szalóny és Más* című, a Gárdonyi Géza életműve előtt tisztelgő kötet bemutatóján.

Talán vagyunk még számosan, akik ez idő tájt is olvassuk az orosz irodalmat, mellette Gárdonyi Géza regényeit, és mindeközben érdeklődéssel hallgatjuk, amikor is lehetőségünk adódik erre, dr. Kovács Árpád professzor úr nagyívű, a tekintetünket messzi horizontokra emelő előadásait. Nem véletlenül, mert általuk Gárdonyi Géza műveit új aspektusból faggatjuk, hiszen világirodalmi mércével mért regényekkel szembesülhetünk újra olvasva Gárdonyi Géza alkotásait.

Dr. Kovács Árpád Gárdonyi-olvasata Petelei István 1880. augusztus 1-jén Jakab Ödönnek címzett levelét juttatja többünk eszébe: „Turgenyev írt az erdőről. Ő az erdőt ismerte. A madarakat és a vadakat. Én a városról írok. Ezt én ismerem: vadaival, madaraival egyetemben.”

Gárdonyi Géza az erdőt, a várost, a vadakat, a madarakat, legkiváltképpen – ezt művészi pályájának a hajnalától tudhatjuk – az embereket ismerte, idézzük csak *Az én falum* feledhetetlen személyeit, helyzeteit, hangulatait. Dr. Kovács Árpád professzor úr ezekre és újabb világirodalmi összefüggésekre is elvezetett bennünket a *Gárdonyi Géza művészete világirodalmi összefüggésekben* című előadása jóvoltából.

Aki olvasta már dr. Kovács Gábor egyetemi adjunktus *A szó kényszerhelyzetben* című, Gárdonyi Géza regénypoétikájába bevezető kötetét, tudhatja, aki meg hallotta már dr. Kovács Gábort előadni a Gárdonyi Gézával kapcsolatos kutatásaiból, tudja, hogy regényköltészetnek nevezi Gárdonyi művészetét. Talán nem túlzás azt állíta-

nunk, hogy új dimenzióba emelte ünnepeztünk, Gárdonyi Géza életművének kutatását dr. Kovács Gábor a *Gárdonyi művészte mint habilitációs téma* című előadásával.

Tanulmányainkból régóta tudjuk dr. Cs. Varga István professzor úrról, hogy a Jeszeyin világát bemutató kötete 35 év után, ez idő tájt is megkerülhetetlen. Azt meg Keller Pétertől tudhatjuk, hogy az úgynevezett szőlősgyöröki Göre-konferenciák, valamint a Gárdonyi-emléknapok dr. Cs. Varga István professzor úr nélkül elképzelhetetlenek. Ezért is lett ő *A nemzeti szalony és Más* című kötet bemutatója, első recenzense. Nagy érdeklődéssel és feszült figyelemmel fogadtuk a könyv bemutatását.

Gárdonyi Géza elmélyült megismeréséhez valóságos útravalónk Passuth Lászlónak ez a lírai gondolata: „A szomszóságnak s tudásnak nincs határa. A valódi ember örökösen kíváncsi, mindig keres valamit, amit még nem tud.”

Az immár egy esztendővel ezelőtti, 2021. évi szőlősgyöröki Gárdonyi-matiné, az Ünnepezt születésnapja alkalmából szervezett-megrendezett találkozó a Göre Gábor Humorkonferenciák előadásaiból készült *A Nemzeti szalony és Más* című válogatáskötet bemutatója volt, egyúttal alkalom arra, hogy máris készülődjünk az Egri csillagok és más remekművek írója jubileumi emlékünnepe, születésének 160. évfordulójára, mivelhogy Gárdonyi Géza 1863. augusztus 3-án született Agárdpusztán.

Ebben a híradó, hírmondó írásban nemcsak felidézni szándékoztam a 2021. évi augusztusi Gárdonyi-matiné tényét, voltát, eseményeit és hangulatát, hanem a résztvevőkben tovább élő hatását itt és most is érzékeltetendőnek tartom jelen írás olvasóiban. Itt és most a bennem rezonáló érzéseket és szellemi utóhatásokat vázoló fel.

Maradok én már csak erősen hívő ember. Tudniillik erősen hiszek abban, hogy még ma is serénykednek pedagógusközösségeinkben olyanok, akik időről időre beszélnek aktuális olvasmányélményük tanulságos részleteiről, szólnak azok hatásairól. Most magam is csatlakozom hozzájuk.

Nagy érdeklődéssel olvastam *A Nemzeti szalony és Más* című válogatáskötetben dr. Kovács Árpád professzor úrnak a gondolatait a bölcshumorról, melynek forrásvidékét Gárdonyi Géza művészetét tanulmányozva tárta fel. Már önmagában a gyermekarcú humor bemutatása és a tréfakedv fogalma jellegzetességeinek jellemzése is tudásnövesztő a tanulmány olvasói számára. Mindeközben professzor úr Gárdonyival kapcsolatban világirodalmi összefüggésekre kitekintve Dosztojevszkijtől *A kamasz* című regényéből Szöllősy Klára fordításában idézett: „De szentül hiszem és vallom, hogy a nevetés a lélek próbája. Nézzük meg a gyermekeket: csak a gyermek tud szépen, tökéletesen nevetni, azért olyan elragadó.” Kétségtelenül megszívleendő ez a valomásos intelem.

Felfedezzük-e és értékeljük-e magunk és mások beszédében, viselkedésében a személyiségerősítő, a derűt kiváltó megnyilvánulásokat. Ha tapintattal, empátiával, vagyis a beleélés képességével, a másik személlyel való együttérzéssel viszonyulunk a családi, baráti és szakmai közösségekben felfedezhető, kivirágzó humort, máris sokat tettünk a pozitív én-kép és a közösséghez való sikeres viszonyulás érdekében.

De hát mi is a humor? Nem a röhejes, nem a megalázásból fakadó, hanem a személyiség egészét egészségesen építő, kiteljesítő humor.

Általában úgy vélekedünk, hogy a humor az, ami a dolgokat, a helyzeteket, az eseményeket, a pillanat történéseit tréfássá, megnevettetővé, kissé fanyarul: viccessé teszi. Ehhez a szakkifejezéshez: humor, kapcsolódik rögvest a humorérzék. Ezeket mindig együtt értjük, összetartozó fogalmak, vagyis fogalompárnak nevezhetjük őket. Humorérzéknek a humor felismerésében kifejeződő, tetten érhető kulturális képességet érthetjük. Arról van szó, hogy akit fejlett humorérzékű embernek vélünk, mondunk, az valójában olyan, aki képes felismerni, hogy mi a humoros, az elfogadhatón, tehát nem más kárára vicces az adott környezetben, jelenségben, eseményben. A humorérzékkel megáldott ember a humorával megnevettetni, szórakoztatni, sőt elgondolkodtatni képes másokat.

A jó humorérzék olyan adottság, tulajdonság, tapasztalatgazdagság, életérzés kifejeződése, amire minden ember, így természetesen a gyermekek is támaszkodhatnak, mert segítheti őket számos dologban, helyzetben, kapcsolatban akár egész életünkben.

Tapasztalati tény, hogy akinek pozitív viszonyulása van a humorhoz, az arra is képes, hogy többféle nézőpontból, tehát nem csak és csakis a leginkább kézenfekvő, a legnyilvánvalóbbnak vehető szempontból figyel meg dolgokat, értékeli az eseményeket, helyzeteket. Ezzel van összefüggésben, hogy a humorérzékkel rendelkező szokatlan, esetleg meghökkentő ötleteket, illetőleg gondolkodásmódokat is felfog, értékeli, kezelni is képes, mert képessége van a dolgok, az események, a jelenségek, a helyzetek felszíne mögé látni, azokkal bánni.

És van még a humorral jól bántó emberrel összefüggésben néhány olyan adottság, mint az, hogy megőrizi az ösztönösségét, a közvetlenségét (a spontaneitását); ebből adódóan arra is képes, miszerint egy-egy humoros, tréfás, vicces helyzetben nem igazán veszi túl komolyan önmagát, így élvezi az élet játékos oldalát, ezért kreatív és aktív részese lehet annak.

Hát többnyire nem ezekért szoktuk kissé (esetleg nagyon is) irigyelni az ilyen, humorérzékkel áldott/vert embereket?

Vannak-e jó humorérzékkel rendelkező gyerekek?

Pedagógiai tapasztalatainkból tudjuk, hogy vannak. A természetes megfigyeléseink meg alátámasztják azt az erős feltételezést, miszerint az egészséges humorérzékkel rendelkező gyermekek boldogabbak és kétségtelenül derűlátóbbak, bizakodóbbak. Vajon miért? Bizton állítható, hogy nagyobb az önbecsülésük, ezzel összefüggésben jobban, eredményesebben, ötletesebben képesek kezelni a különbözőségeket, a váratlanságokat, az eltéréseket, a meghökkentő másságokat is. Azok a gyermekek, akik képesek értékelné és használni a humort – kölcsönözve Botás Enikő következtetését –, a társaik körében is népszerűbbek lesznek, valamint a rájuk váró gyermekkori nehézségeket is könnyebben kezelik.

Vannak-e jó humorérzékkel rendelkező óvodapedagógusok, tanítók, tanárok?

Sokan vagyunk, akik úgy gondolkodunk, valóban Isten hatalmas ajándéka a humor. Tapasztalhatjuk mindennapi nevelő-gondozó, tanítói, szaktanári munkánkban, hogy vannak vidám gyerekek, tanulók, diákok, de a humor, a helyzetkomikum megértése nagybacska korukban, vagyis a hetedik életévük táján alakul ki – talán nem szentségtörés felvetnem, hogy az értelmes, tehetséges vagy nagyon jó családi háttérrel, avagy az igazán jó értelemben vett paraszti észjárással megáldott gyermekek esetében. Érdemes lenne biztatnunk azokat a pedagógusokat, akik a humor talentumával vannak megáldva, hogy ezt a képességüket is bátran éljék meg a gyermekek között, mert egy humorkedvelő, tréfás, vicces pedagógus nagy/nagyobb hatással van/lehet gyermeke, szülőre, kollégára egyaránt.

Ugye, emlékezünk még erre a katonát kérő-szerző gyermekjátékra? Ugye, játszószék még gyerekek ezt a humoros, jókedvfakasztó, részben irányított játéktevékenységet? Vannak olyan helyzetek, amikor erőfitogtatás, kivagyiskodás, meg-megszólás, kifigurázás, esetleg még sértődés is vetődhet bosszús felhőként a gyerekközösség játszókedvére. Derűs napokon – és szerencsére ebből sokkal-sokkal több van az életünkben! – vidámkodás, önfeledt kacagás, lelkes buzdítás és humoros helyzetre humoros helyzet halmozódása kíséri ezt a csoportos katonaszerző játékunkat.

- Adj, király, katonát!
- Nem adok!
- Ha nem adsz, szakítok!
- Szakíts, ha bírsz!

Kikből is állt a játékunk? A játékosokból (szereplőkből). Mi jellemzi ezt a szövegművet? A feszült, indulattelt, avagy örömtől duzzadó párbeszéd (dialogus/dikció). Mi következett a „Szakíts, ha bírsz!” erőteljes, esetleg a gúnyos felhangot sem nélkülöző, avagy éppen humorral átítatott kiáltás után? A cselekvés (akció). A játszó beszédmódja (indulattelt, ironikus, gúnyos, serkentő, biztató, derűs, tréfálkozó, humoros) fontos eszközül szolgált, mert egy-egy jellemet (karaktert) mutatott meg, nevezetesen a szembenálló, egymásért is aggódó, ugyanakkor győzni is vágyó gyermekek hadseregeit. Összeütközésük (konfliktusuk) az ellentétes akaratot fejezte ki. A seregek egymást felváltva – egy-egy katonával képviselve – egészen addig futottak szakítani, amíg a végkifejlet be nem következett, vagyis az egyik hadsereg királya magára nem maradt. A játék végén oldódott a feszültség, bekövetkezett az a jóleső érzelmi felemelkedés, a derű szétáradása vagy a megtisztulás (katarzis), amely után vidám könnyedséggel láthattak a résztvevők (játsszók) újabb fontos dolgok után...

Mi meg elkezdhethjük szöni, formázni Gárdonyi Géza születésének a 2023-ban esedékes 160. évfordulójára terveinket, hogy a nyolc évszázados magyar irodalom e kiemelkedő írója előtt méltóképpen tisztelegessen a világ magyarsága itthon és kívülhonban egyaránt. Úgy legyen!

Felhasznált és ajánlott szakirodalom

- Botás Enikő 2022. *A gyerekek meglepően hamar kezdik értékelni a humort*. Forrás: <https://www.babanet.hu/gyerek/szulok-es-gyerek/a-gyerekek-meglepoen-hamar-kezdik-ertekelni-a-humort/> – Utolsó letöltés: 2022. 08. 12.
- H. Tóth István 1997. „*Az olvasás: fölfedezés*”. *Egy korosztály irodalomértésének alakulása* (Kandidátusi értekezés). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- H. Tóth István 1999. *Legendák nyomában* (Irodalmi feladatgyűjtemény 11–12 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged.
- H. Tóth István 2013. Gárdonyi Géza: *Egri csillagok* (Barangolás az *Egri csillagok* világában). Magyartanítás, www.magartanitas.fw.hu/Magyartanitas Budapest. 4: 5–8.
- H. Tóth István 2015. „*Nem fecske módra...*” *Kalauz az olvasmánymegértés fejlesztése nemcsak tanítók és magyartanárok számára*. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.
- H. Tóth István 2016. „*Nem fecske módra...*” *Kalauz az olvasmánymegértés fejlesztésére nemcsak tanítók és magyartanárok számára*. Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.
- H. Tóth István 2017. *A játék és a felelősség az óvodai és a kisiskoláskori pedagógiai gyakorlatban*. In: Fehér Ágota – Mészáros László (szerk.): „... Et vocavit vocatione sua sancta” – A pedagógiai hivatás a keresztény nevelésben. Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác. 133–146. p. Ugyanez megjelent: Katolikus pedagógia, Vác–Budapest. 2017. 1–2: 11–24.
- H. Tóth István 2019. *Értékkeresés az óvodai magyar nyelvi nevelésért a hagyományápolás tükrében* (Szemlélődés – hozzáadás – hasznosság). Sprint Kft. Kiadó, Budapest.
- H. Tóth István 2021. *Barangolás a stílus és a stilisztika világában* (Tanári feladatgyűjtemény és kézikönyv a stilisztika évfolyamfüggetlen tanításához). Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.
- Kovács Árpád 2021. „*Tréfakedvem*” – *A bölcs humor Gárdonyi Géza művészetében*. In: Keller Péter: „A Nemzeti szalony és Más” (Válogatás a szőlősgyőröki Göre Gábor Humorkonferenciák előadásából). Magánkiadás, Szőlősgyőrök – Budapest.
- Keller Péter 2015. *Az élő Gárdonyi-arc*. Szent István Társulat, Budapest.
- Passuth László 1959. *Megszólal a sírvilág*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. 258.

MÁLNÁSI FERENC

DUTKA ÁKOS: ÜLJÜNK BE A MÜLLEREIBE

Ülj le hát még egyszer szellemárnyam –
Váradra szólít az öreg Müllerei,
Ülj a kávé régi illatában,
Ahol Párizs örök nosztalgiája száll.

Itt ült, beh sokszor, Ady meg Nagy Endre,
S közéjük bújva, oh hányszor ültem én,
S míg szállt a kávé drága régi gőze,
A jövő derengett mindnyájunk szemén.

Künn Tóth András Assunta szobra látta
A vármegyeház ormán száll a páva már,
Szállt a lelkünk felszabadult álma
E kedves kávébolt tágas teraszán.

Most templom lett a drága régi helyből,
Hol együtt ül örökre hét bátor titán,
Kik dalolva hirről, szerelemről
Hajnalt kurjantottak Várad piacán.

Dutka Ákos versét abból az alkalomból közöljük és versével kérjük olvasóinkat, hogy üljenek be a Müllereibe a mai nagyváradi Ady Endre Múzeumba, vagy az Ady Endre Elméleti Liceum előtt téren található, Holnaposok szoborcsoport mellé (illetve egy hely üresen áll a vendégek rendelkezésére). Ha van egy kis idejük, rögtönözzenek egy rövid történelmi-irodalmi visszatekintést az antológiában szereplő költők, illetve az idén ötven éve elhunyt Dutka Ákos (1881. szeptember 11–1972. december 27.) emlékére.

Dutka Ákos Nagyváradon született költő, újságíró, a *Nagyvárad* ímü. napilap szerkesztője volt. Sokat látott ember, aki amerikai útját követően bejárta Európát is, hazatérése után megismerkedett Ady Endrével és jó barátságba került vele. 1908-ban a *Nyugat* előfutáraként emlegetett, *Holnap* című antológiában mutatkozott be Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula és Miklós Jutka társaságában. A kötetet sokan támadták, mások, Schöpfung Aladár, Lukács György, Kosztolányi Dezső pozitívan fogadták. Dutka Ákos 1917-ben egyik szervezője Arany János centenáriumi ünnepségeinek. A trianoni diktátum mélyen érintette, szülőföldjén persona non grata lett: *Haza kell mennem, Kárpátok dala, Erdély* című verseivel vívta ki ezt a „megtiszteltetést”. A két világháború között széles olvasottsága, nyelvismerete révén megbecsülték, de versekkel ritkán jelentkezett. A német bevonulás, a háború elvesztése és a kommunista hatalomátvétel hallgatásba taszította. 1955-ben tért vissza az irodalomba *Remetei képeskönyv* című verskötetével. 1956-ban a 75 éves költő az *Ember és magyar* című versével üzent a magyar fiataloknak.

Remetei magányából 50 éve szólította el a Mindenható... Juhász Gyula szavaival emlékezzünk rá: „Hallgatsz, mivelhogy zajt vertek köröttem, / Öreg szívűek és idétlenek, / Kik nem látták az embert és a költőt / És benned ember és költő oly egy... Dutka Ákos költői vallomása is ide illik: „Nagy út A Holnap-tól Remetéig, / könnyben, közönyben taposni végig, kaján kortársak sorfalán keresztül, / töretlen hittel – bár sajgott veszettül – meg nem hajolni, csakazért is, / a Sors parancsait végezni mégis.” (*Hol volt, hol nem volt...*)

H. TÓTH ISTVÁN

AZ ÚJ KENYÉR ÉS ILLATA – ANYANYELVÜNK VARÁZSLATA (FEHÉR FERENC: NYELV ÉS VARÁZS)

Talán nem túlzás azt gondolnunk, hogy a világ magyarságának egyik összetartó kovácsa Szent István király és az új kenyér ünnepe s az új kenyér iránti mély, őszinte, elragadtatott tisztelete. Ha augusztus 20-ára figyelünk, akkor rögvest arra juthatunk, hogy ez az ünnep a legbékésebb, a legcsaládiasabb, egyúttal a legősibb is a magyar művelődés- és társadalomtörténetünkben.

Az úgynevezett törvénytörő napok ideje volt ez augusztus közepén Fejérváron, ahol ez idő tájt ült össze a királyi tanács. Lovagkirályunk, I. (Szent) László uralkodása alatt, 1083-ban következett be az a változás, miszerint a korábban, az augusztus 15-én megült törvénytörő nap átkerült augusztus 20-ára. Egyébiránt 1083-ban ezen a napon avatták szentté a fehérvári bazilikában az államalapító Istvánt. I. (Nagy) Lajos uralkodásától kezdve augusztus 20-a a naptárakban egyházi ünnepként szerepel.

Érdemes és helyénvaló is kutatni s elemezni, hogy miért és mennyiben kötődik az új kenyér köszöntése augusztus 20-ához, egyáltalán: szerves része-e ez a talán aratőnnépekkkel is kapcsolatos esemény a magyar néphagyományok sokaságának?

Bárhogy is van, az augusztus 20-ához kötődő események már az első Árpád-házi királyaink óta jeles napi eseményekként tartattak számon.

Ezekben a hetekben érkezik el az az idő, amikor az új termésű gabonából örölt lisztből kenyeret sütünk, és hosszan ízlelgetve mustáljuk azt: mivégre is volt az évünk eddig, és mire is számíthatunk a jövőben. Ahhoz meg aztán semmi kétség sem fér, hogy a frissen sült kenyérnek, cipónak, kalácsnak, pogácsának milyen mennyei, milyen varázslatos illata van...

Akárcsak nyelvünknek, anyanyelvünknek, a magyar nyelvnek, hisz ez is képes elvarázsolni, kiváltképp, ha olyan szemelvényeket olvashatunk, mint ez az itteni, ez a Fehér Ferenc vajdasági költőnk tollából való elvarázsolás.

Fehér Ferenc az észak-bácskai Nagyfény dülőföldjeinek egyik tanyai cselédházában, egy zsellércsalád legkisebb fiaként született 1928. augusztus 3-án. Topolyán elemi és polgári iskolákat végzett, innen a verbászi és a szabadkai gimnáziumokba vitte a sorsa. Újvidéken magyar szakos főiskolai hallgató lett. A *Jobbágyok unokái* című könyvét lapozva, annak a szemelvényeit olvasva azt érezzük, hogy ez az 1951-ből való első Fehér Ferenc-kötet régi ismerősünk, régtől velünk lévő alkotások gyűjteménye. Az itteni gondolatok és az itteni nyelvkincs gazdagsága s a kifejezőmód letisztultsága, érzékeny finomsága egyébiránt mindvégig jelenlévő Fehér Ferenc további műalkotásaiban is.

Hogy mennyire vágyjuk a lélektől lélekig ívelő szeretetteli őszinteséget és a nyelvben, nyelvhasználatban is megmutatkozó igényességet és egyenességet, azt árnyaltan, igen plasztikusan fejezi ki ez az elvarázsoló, eltűnődésre ragadó Fehér Ferenc-vers is. Legyen ez a költemény ünnepi, sőt legyen himnikus köszöntőnk 2022. augusztus 20-án is!

Fehér Ferenc: Nyelv és varázs

Mit bánom mint mondja más
 nékem csobolyócsobbanás
 Másnak csak táj és sík világ
 nékem akác és hársvirág
 másnak most kapott otthona
 nékem édesszép mostoha
 olykor jég szívű jégverem
 ahol tőkén is jég terem
 máskor ribiszke gyöngyei
 pipiske szőke könnyei

Tisza-könyökben altató
lányvállra hulló barka-hó
mezítlen talp alatt mácsonya
mákvirágmező mákonya
tavasszal krajcárka fecskefü
gond jégverés pajzstetű
nyáron szeder és kék kötény
marokverő lányok gyöngy ölen
eperfák porcfű láng utak
titkot lehelő mély kutak
tarlón át vízhordó kisgyerek
akit még nevérol ismerek
égzengés ami itt úgy hasad
hogy sírúkból vet ki holtakat
s ha jönnek testvéri záporok
vizük mi szívünkön átszorog
a fájás bő inge rántkapad
s csak szárítkozunk — vert házfalak

Másnak paraszti vén kufár
nékem ő a Nagybauszú Pál
szeme öröktelt csobolyó
fölcsozban benne mind a szó
másnak üresült vén csöbör
nékem a toldis két ököl
s asszony nép között kackiás
mókázó garabonciás
ágyikorgató vén ihar
arcába hetven tél rivall
ifjúsága szép tűnt kakuk
útja ha fut távolba fut
rá már csak királydinnye vár
ha megy magával vinne bár
megóvna hótól szélről és
nem várna itt kenyértörés
karomba bújna szép kacér
dülőkön járó kósza szél

Másnak csupán a lóhere
nékem köménymag jó szere

heréből tűnt tapsi kandikál
ecetfán ökörszem hangicsál
ismerem dombját katlanát
fölöttük életem lobban át
babona rémség förtelem
de élet! életed életem
Mit bánja, mit is tudja más
mi az csobolyócsobbanás

Nékem embernyi rozskalász
ahonnan csak a Napba látsz
más fölött dögletes bugyborék
fölöttem hazai bíbor ég
más szemében csak tarka szín
enyémbe balladás karmazsin

Hát partszakadékok pandalyok
rejtsenek itt ha meghalok
árnyam ha messze kujtorog
verjék sallangos ustorok
nyergeljék bőjti vén szelek
glédicstövisű kengyelek
szájamban nőjön zöld moha
mérgezzem szeretőm csontpora

S az idő amely mint gyík oson
az legyen szörnyű gyilkosom.

Forrás: http://adattar.vmmi.org/cikkek/9039/hid_1959_05_04_feher.pdf – Utolsó letöltés: 2022-08-19. Meghallgatható: <https://www.youtube.com/watch?v=K-cjWIdqtOk> – Utolsó letöltés: 2022-08-19.

SZ. TÓTH GYULA

ANYANYELVÜNK KÜLFÖLDÖN MAGYAR PRÓZA FRANCIA NYELVEN

Etelkától a szombatosokig – D'ETELKA AUX SABBATAIRES

Pages choisies de la prose hongroise des Lumières au romantisme
Anthologie bilingue. Textes choisis et présentés par András Kányádi.
(Collection: Bibliothèque finno-ougrienne)

Felhívó a cím: *Etelkától a szombatosokig*. Kétnyelvű antológia, válogatás a magyar próza darabjaiból a felvilágosodástól a kései romantikáig, 1788-tól (Dugonics András: Etelka) 1859-ig (Kemény Zsigmond: A rajongók). A kötet az Inalco (Institut National des langues et civilisations orientales), a franciaországi hungarológia központ hallgatóinak közreműködésével készült, alkotó szerkesztő Kányádi András docens, az Egyetem magyar irodalom tanára.

A könyv a L'Harmattan Kiadó gondozásában jelent meg Párizsban, 2021 decemberében (276 old.). Válogatta és az előszót írta Kányádi András. Következik ismertetője, francia indítással, majd bővebben magyarul...

Cette anthologie bilingue propose un aperçu de la prose hongroise, des Lumières au romantisme tardif, à partir d'Etelka, le premier roman hongrois original, écrit par András Dugonics (1788), jusqu'à la publication des Zélateurs de Zsigmond Kemény (1859), roman au centre duquel se trouvent les sabbataires, une secte protestante dont le mode de vie suit les préceptes de la religion juive.

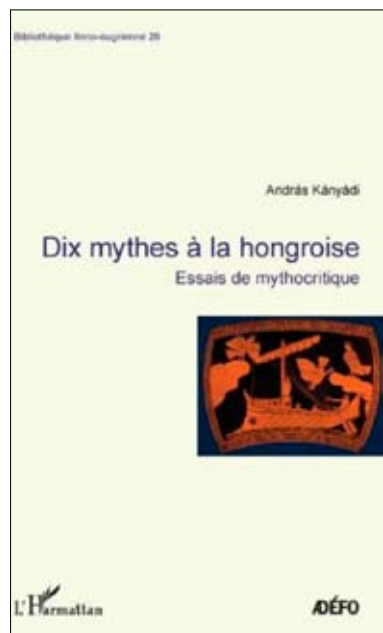
Ez a kétnyelvű antológia betekintést kínál, a felvilágosodástól a kései romantikáig vonuló magyar prózába, az *Etelka* című első magyar regénytől, amelyet Dugonics András írt 1788-ban egészen Kemény Zsigmond 1859-es keltezésű kiadványáig, a *Rajongók* című regényig, amelynek középpontjában a szombatosok állnak, akiknek életmódja követi a zsidó felekezet vallási előírásait. A rövid szemelvényekből álló fordítások az Inalco hallgatóinak munkája. A kötet a magyar irodalom II. József abszolútizmusától I. Ferenc József neoabszolútizmusáig húzódó időszakának eseménytörténetét vázolja fel. A bemutatott huszonhat szerző között nemcsak a legjobb magyar regényírókat (Eötvös, Jókai, Kemény) és a magyar költészet nagy alakjainak rejtett

arculatát találjuk meg (Arany, Csokonai, Vörösmarty), hanem több olyan, az adott kor jegyzett íróit is, akik felkeltették az olvasók érdeklődését is (Fáy, Jósika, Kisfaludy), vagy a kevésbé ismerteket (Gaal, Ney, Szekér) és olyanokat is, akiket alaptalanul elfeledtek (Csató, Kuthy, Vajda). A műfajok változatosságára és a szövegek minőségére helyezve a hangsúlyt, előnybe részesítettük a fikciós és az önfikciós műveket, ahonnan sajnálatosan, de talán megbocsáthatóan hiányoznak néhányan (Széchenyi, Kossuth, Wesselényi). Ez a könyv fontos hiányt pótol a közép-európai térség jelentősebb irodalmának közvetítésében, amelynek a XX. századot megelőző elbeszélőmód gazdagsága még kevésbé ismert a francia olvasók előtt. Ezen kívül a szándékunk a jövő fordítóinak bátorítása, hogy minél jobban megérthessék az irodalmi nyelv változását.

Kányádi András bibliográfiájából: il est maître de conférences en littérature hongroise à l'Inalco. Il a dirigé plusieurs volumes collectifs, dont *Péter Esterházy et le postmodernisme* (Petra, 2020). Textes traduits par les étudiants de hongrois de l'Inalco: Julia Bavouzet, Elena Bernard, Laurent Dedryvère, Roxána Giba, François Giraud, Jeanne Eveno, Bálint Liberman, Jean-Pierre Liotard-Vogt, Fanny Normand, Noé N'Semi, Ophélie Paris, Oliver Pfau, Yves Sansonnens, Philippe Stollsteiner, Gabrielle Watrin, Sara Weissmann. Et il est auteur de *Dix mythes à la hongroise* (L'Harmattan, 2017). Ez utóbbi kiadvány megérdemel rövid ismertetést.

DIX MYTHES À LA HONGROISE. Essais de mythocritique (214 old.)

Magyaros mítoszok. Mítoszkritikai esszék

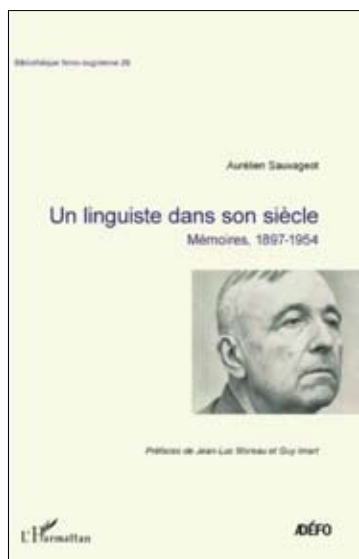

A szimbolikus jelentések hordozói, az irodalmi mítoszok szüntelenül elárasztják a képzeletet. Ez a könyv válogatás a magyar irodalomban visszatérően jelentkező, öt évszázadon át vonuló és állandó felidézést kívánó tíz mitikus alakról. Megtaláljuk a dekadens Néró gyenge művészi kísérleteit, a Nagy Alföldön leledző Minótauroszt szörnyűséges retorikáját vagy a budapesti Városligetben tanyázó vámpírok ténykedését. És együtt jó alkalom, hogy újra felfedezzük a magyar irodalom nagy tollforgatóit, mint Babits, Márai, Esterházy, Nádas vagy Krasznahorkai.

A fordítás kapcsán kis megjegyzés kívánkozik. A fordítás, mint tudjuk, „lehetetlen vállalkozás” – kötöttség és szabadság egyszerre. Hogyan lehet átmenteni egy-egy mű értékeit? „Bajosán”. De a fordítás, Szegedy-Maszák Mihály szerint, „a leghetetlenebb lehetőség”. Például Kemény Zsigmond regényének címe franciául lehetne:

fanatiques, enthousiastes, passionnés, exaltés, fervents, zélés. A választott francia verziónak ilyen értelme is lehet: Vakbuzgók. Sajátos értelmezés, jellemzés, érdekes hangulat, a mű értékeinek átmentésével. Mindez átgondolandó adalékot szolgáltat a magyar irodalomtörténet művelői számára. Segíthet bizonyos beidegződésektől, íté-szi sablonoktól megszabadítani.

Az Inalco intézménye Egyetem, fontos szerepet játszik a közép- és kelet-európai irodalom terjesztésében. Működését érdemes megismerni, az interneten széles tájé-koztatás olvasható a különböző tevékenységekről. Kutatás, tanítás, konferenciák, publikációik között magyar finnugoros nyelvészek írásai is feltűnnek, mint Pusztay János, Pomozi Péter. Fontos feladatokat látnak el, nagy lehetőség és alkalom, hogy

a nyugati közönség, a franciák nemcsak a politikai hírcsatornákon jutnak információkhoz, hanem talál-kozhatnak a magyar irodalommal, és ezen keresztül a magyar történelemmel. Így nagyobb tér nyílik a ma-gyar kultúra valós értékeinek megismerésére. A ku-tatáshoz jó lehetőséget és anyagot kínál a **Finnugor könyvtár**, a franciaországi finnugor könyvtár alapí-tója Aurélien Sauvageot (1897-1988). Megtalálható Sauvageot bibliográfiájának jelentősebb részét tartal-mazó jegyzék. A könyvtár különböző tárgyú köteteket jelentet meg, amelyek érintik a magyar, a finn és az észti területeket. A gyűjtemény néhány darabja, il-letve témája a fentebb már említetteken kívül: A finn zene története, Az udmurokról, a Marikról, Ázsiaiak Magyarországon, Az észti költészet és Baudelaire, Két szibériai őslakos költő, Az uráli nyelvekről és termé-szetesen Századának nyelvésze: Aurélien Sauvageot.

Az Inalco működésének megismerésére kiváló alkalmat kínálnak Kányádi András megjelent munkái és a tizennyolc darabból álló könyvtári kollekcio. A következőes és alapos kultúráközvetítés jó példa franciásoknak, nyelvet tanulóknak és tanítóknak. És nagyszerű terepmunka nemcsak franciás irodalomtörténészeknek.

Ennek az írásnak a szerzője, dr. Sz. Tóth Gyula kutatótanár, a francia kultúra jeles magyarországi közvetítője, társaságunk, valamint a Magyar Nyelvstratégiai Kutató-csoport aktív, hű tagja, a Tanári notesz-sorozat szerzője türelemmel viselt betegség után 2023. március 9-én elhunyt. Távozásra fájdalmas veszteség számunkra. Emlékét megőrizzük! A szerk.

H. TÓTH ISTVÁN – ZÁMBÓNÉ KIS-ILLÉS MAGDOLNA

HANGULAT-ÁTÖLELÉS WEÖRES SÁNDORTÓL

Ismerünk egy – mára talán kissé el is felejtett – Weöres Sándor-művet, amit figyelemfelkeltésül helyeztünk ide, megismerésül ajánljuk a világban szerte élő magyarságnak. Úgy véljük, hogy időről időre igényeljük az ilyen ringatást, az ilyen hangulat-átölelést. Röggvest álljon itt maga, a befogadásra, elfogadásra, újra és továbbmondásra váró költemény, Weöres Sándor minden bizonnyal mások számára is szépséges verse, a *Ringató*.

Weöres Sándor: Ringató Énekszöveg Bárdos Lajosnak

Hold-szötte, halk este, szép gilicemadár,
surranj a fészkedbe, szép gilicemadár.
Két szárnyad ernyeszd le, mig hűvös az éj,
majd szállj a napfénybe, szép gilicemadár.
Szalla szana, szalla szana, szélben zene szól,
béka hangja, száz bogárka zsong a csalit alól.

Tó habja ringat ma, fönn kerekül a domb,
mély völgybe nád-cserje, fönn galagonyalom.
Csöpp sajka ringat ma, benne zene dong,
nem flóta, nem hárfa, csak mezei doromb.
Szalla szana, szalla szana, szélben zene szól,
béka hangja, száz bogárka zsong a csalit alól.

Mézecske, lépecske, gombszemű kicsi lány,
szunnyadj a bölcso'be', gombszemű kicsi lány.
Szunnyadj te, álmodj te, rád virul a hold,
lágý tejre ébredj te, gombszemű kicsi lány.
Szalla szana...

Már első áttekintés után is egyértelmű lehet az olvasónak: kétségtelenül **klasszikus énekszöveggel** találkozhatott a varázslatos költői nyelven verselő Weöres Sándor jó-voltából. Akinek ajánlotta, vagyis dedikálta nyelvűművésznk ezt a *Ringatót*, ugyancsak klasszikusnak nevezhető a magyar művelődéstörténetben, a világ kórusművészetében, ő nem más, mint Bárdos Lajos.

Van-e magyarul verset olvasó, aki ne ismerné ezt a nevet: **Weöres Sándor**, aki ne hallotta volna még: „*Bóbita, Bóbita álmos...*”? Aligha! Weöres Sándorról és költészetéről nem lehet elégszer szólnunk, vagyis szüntelenül szem előtt kell tartanunk a magyar Rimbaud életművét. Költőnk forradalmat vitt végbe költészetünkben, amikor **alanyi költőből** számtalan alakot magára vevő **próteuszi alkattá** lett. Csodagyerekként indult Weöres Sándor – **ő a magyar Rimbaud**.

Babits Mihály a *Nyugat*-ban közölte a tizenöt éves fiú verseit. Kodály Zoltán megzenésítette a kamasz Weöres Sándor *Öregek* című költeményét. Weöres Sándor a 20. század legsokoldalúbb magyar költője.

Aki csak töredékesen ismeri Weöres Sándor életművét, tegyük fel, hogy csak a *Magyar etüdöket* olvasta, tudja azt betéve, az is megállapíthatja, hogy költőnk ezoterikus és meglehetősen sajátos mítoszvilágú. Még az úgynevezett **töredékei**, **szösszenetei**, **négysorosai**, **vázlatai**, az **egysoros versei** is elgondolkoztatók, vitára készítő, értelmezésre mozgósító. Kutatási tapasztalatok bizonyítják, hogy az *Egysoros versek* című Weöres Sándor-alkotások **aforisztikus tömörségű mondatok**. Hosszan lehet őket elemezni, a velük összefüggő filozófiai és/vagy a köznapis olvasói élményeket sorjázni, de azt mindenképpen megállapíthatjuk: talán éppen ez a megrendítő tömörség a varázsuk. Ki ne ismerné: *A dal madárrá avat* vagy *Tetteid medre: életed*, ugyanígy *A mindenség a szemedben fészkel* és másokat.

Weöres Sándor elmélyült tünődésre indító **paradoxonjai**, **meghökkenítő szókapcsolatai** mellett az önálló életet élő **egyedi szóösszetételei** is irodalmi remekművek. Legyenek példáink: *Jelenléted messzeség*, *A szaladó kutyanak száz lába van*, vagy a *Fehérség elsüllyedt feketeség*, a *De mi táplálja a köveket?* filozofikus kérdés és *Az öröm borzalma* mellett a *Bánatszanatórium*, *Az anyaság hiánycikk*, valamint a *Tyúkszemtanú*, a *Tettbimbó meg*, *Az erőtlen győz*, a *néma beszél*, ahogyan lehetne még más is a Weöres Sándortól való **teremtő igazságból**.

Bárdos Lajos Kossuth- és Erkel Ferenc-díjas magyar zeneszerző, karnagy, zene-tudós, érdemes és kiváló művész, aki Kodály Zoltán tanítványa volt. Őt tarthatjuk **a világhírű magyar kórusművészet** egyik legkiemelkedőbb **egyéniségének**.

28 évesen óraadó tanár lett a Zeneakadémia egyházkarnagy-képző tanszakán, később a középiskolai énektanár- és karvezetőképző, valamint a zenetudományi tanszék tanáraként tanított. Tantárgyainak – modális és romantikus összhangzattan, a legújabb kor zeneelmélete, stilisztika, prozódia – anyagát maga dolgozta ki és elsőként tanította is Magyarországon. Szívégyének tekintette a magyarországi énekkarok számának és színvonalának növelését; szervezéssel és új kórusművek komponálásával is segítette őket. Emellett előadásokat tartott, az ország különböző városaiban megrendezett versenyek zsűritagjaként szakmai tanácsával segítette a kórusokat.

Repertoárja a reneszánsz zenétől a kortárs zenéig terjedt. Gazdag zeneszerzői munkásságát (kb. 600 mű) népdalfeldolgozások, misék, motetták, költők verseire írt kórusművek, színpadi és drámai kísérőzenék, dalok, hangszeres művek alkotják.

Gondolatok a weöresi *Ringatóról*

A figyelmünk fókuszában álló Weöres Sándor-költemény formai megjelenése kis bölcsőt formál a maga 3 versszakával, ahogyan körbeöleli az olvasót, illetőleg a vershallgatót úgy, hogy puha fekhelyét középen (2. vsz.) kapcsolja a jobb (1. vsz.) és bal (3. vsz.) oldali védelmező szakaszokhoz.

De maguk a versszakok is különleges alkotóelemek!

A megszokott négysorosok itt megerősítést nyernek további két sornyi hömpölygő refrénnel, mint a biztonságot adó puha vetett ág – egy lágy zongorafutam –, amely pille könnyű új takarót kap ajándékul. S ebben a fenséges jutalomban háromszor is részesül az olvasó, valamint a vershallgató.

Hogy mennyire ringató Weöres Sándor *Ringatójának* a versszövege?

Lássuk rögvest az **első strófá**ban a magyar szerelmesek egyik leggyakoribb szimbólumát, a gerlét, a gerlicét, a gilicét. A versbéli madár az éjszaka titkában surranva Beethoven *Holdfény-szonátáját* idézi, és a „szalla szana” ritmusára pördül, röppen, dúdol és átkarol.

Amásodikszakaszban ottatató habja a csónakkal. Vele ringatózik tovább a flóta – hárfa – doromb triója, amelyből a refrén szisszenő alliterációja (Szalla szana, szalla szana, szélben...) perdíti odább a mélységből magasra törő zenekart.

A **harmadik versszak** a gombszemű kicsi lányt és a bölcsőt hozza az olvasó elé. Mindvégig a szerelem mámorító varázsáról van itt szó, ráadásul a beteljesült szerelem erejéről, hiszen a metaforikus-szimbolikus első kép: a gerlice-jelenet után a tó-képpel az élet vizére utalás bomlik ki erőteljesen zenei hanghatásokkal átszőve, hogy azután a bölcső és a benne ringatott gombszemű kicsi lány az új életet ünnepelhesse az olvasóval együtt.

Bízva lelkünk húrjainak rezzenésében, a költő ránk hagyja a versritmust lezáró „szalla szana” éneklését, annak örök zengését, ezzel szimbolizálva a generációk egymást követő hagyományörzését, dalban megfogalmazását, ritmikájának életritmussá dalolását.

És ott van mindvégig az érintés, az ölelés, a gyengédség, az elbűvölés, az elbájolás, az elringatás – ezek egyenként is, hát még együttesen átélve, mennyire az Élet, a Szerelem misztériumát ünneplik... És kell ez nekünk: ifjainak és érettebb korúaknak is, mert **az ilyen ringatás őse energiákkal ajándékozó.**

Minden túlzás nélkül felfedezhetjük az első képben a levegőt, a másodikonban a vizet és a földet, a harmadikonban a tüzet, és így vetül eléink **a négy őselem: a föld, a víz, a levegő és a tűz.** Hogy erre a tudásra szükségünk van-e, hát bátran vallhatjuk meg: hogyne, hiszen ezek óvása, féltése, őrzése és karbantartása növesztheti bennünk azt a hitet, jogos reményt, miszerint gyermekeink és unokáink is élhető, éltető világban ringathatják szerelmüket, gyermekeiket és unokáikat – ezáltal lesz végtelenné és reménytelibbé mindennapjaink láncolata földi létünkben.

Ha a verszeneiség szempontjából vesszük szemügyre Weöres Sándor *Ringatóját*, rögvest láthatóvá-érezhetővé lesz a csodálatos zeneiséget teremtő **időmértékes verselés**:

Hold-szötte, halk este, szép gilicemadár,

– – U – – U – UUU U –

surranj a fészkebe, szép gilicemadár.

– – U – – U – UUU U –

Ha önmagunk elvarázsolására is készek és képesek vagyunk a **verszene** segítségével, áldott jóvoltából, akkor folytassuk tovább ezt **rövid–hosszú szótagok** által teremtett skandálást (= versritmizálást), mert megéri. Ritmikájával muzikalitást ébreszt, és egy szimfonikus zenekar lendületes erejével táncol a sorokban. Szívdobbanásként hajt minket a megbékélés, a nyugópont felé.

Hát nem gyönyörűséges az első versszak 3–4. verssora által teremtett ellentét: az **éj** és a **nappal**, az éjszaka **elernyedése** és a nappal **hevülése**, a **hűvösség** és a **melegség** váltakozása? Mennyire vágyjuk mi, emberek ezt az elragadtatást, ezt a megnyugtató és biztonságot teremtő ringatást!

Ugyanilyen erős ellentétezés feszül a második szakaszban is: a **lent–főnt** és a **domb–völgy** fogalom párok által teremtve. A kulcsszó a **ringat**, kétszeresen is jelenlévő, mindközben **hangszerek kavalkádja**, színes **muzsikája** andalítja az olvasónak erre a versre érzékennyé lett lelkét. Természetesen nem érzékenyítő (mennyire nem jó ez a magyar szó!), hanem **fogékonyra, befogadóvá, odafigyelővé, elfogadóvá tevő** ez a hanghatás, ez a jelentésvilág.

Ugye, nem lesz vita közöttünk abban, hogy a harmadik strófa csupa **ízesség**, csupa **édesség**, csupa **méztartasság**? Hogyne lenne az, amikor efféléket mondunk a kisdednek: édesem, cukrocskám, mézecsém és hasonlókat, lásd még magyar tájegységeink gyönyörűséges szavait szerte a Kárpát-medencében! A bölcsőben (gyerekkocsiban, kiságyban) ringatott kisgyermeked édes-mézes tejillata valósággal könnyeket előcsaló, és mennyire tudunk örvendezni az ilyen találkozásoknak, hiszen **minden újszülött, valamennyi kisgyermek az Élet folytonosságának** a boldogságot varázsoló hírnöke.

Hogyan is mondhatjuk, mondogathatjuk Weöres Sándor *Ringatóját*, hogy valóban érezzük a vershangulat, a verszene lelkünkig hatoló átölelését?

Hát **suttogjuk**, mondogassuk el-elcsendesedve (= pianissimo), valósággal ringatva önmagunkat, **dajkálva a saját hangunkat**. Gondoljuk csak el, hogy a hold fénye mennyire sejtelmes – itt, a sejtelmesség világában aztán nincs okunk kiabálásra. És mi a folytatás? A halk este, a fészkebe surranás – képtelenség még a megemelt hangerő is, nemhogy a kiabálás! És amikor zene szól, akkor inkább az elcsendesedésnek a ringatással teli ideje van... Hát még ha csöpp sajkában ringatózunk! Ott nem lehet helye az erőlködésnek, a hangunkat is kíméljük, mivel talán a mezőről a vízre beszüremkedő rovarok zümmögése, döngicsélése, ciripelése és más hasonló hangok, vagyis a mezei doromb adja a jellegzetes **doromb hangzásvilágát**. Ha a *Magyar néprajzi lexikonban*

vagy guglizva utána nézünk, akkor mi magunk is dorombolhatunk óvodásainknak, majd a vállalkozóbbakkal akár együtt muzsikálva is.

Vitathatatlan, hogy ez a *Ringató*, ha kevésbé figyelünk felolvasásakor, mondogatásakor a gyermekünkre, gyermekeinkre, megeshet, hogy a túlzott el- vagy lecsendesedés inkább **nyugtalanságot** kelt, **feszültséget** okoz, és ami igazán aggályos lehet, ha a nyugtalanságok és a feszültségek összeadódnak, mert akkor **a ringatás** (andalítás, zsongítás, szendergetés, álomba ringatás) **ellentettje**: a pörgés, a lendítés, az erőteljes, harsány mozgás következik. Miképpen szelídíthetők ezek az egyébként hasznos kisgyermeki energiák?

Játékkal!

Weöres Sándor itteni versének mondogatásakor a legkülönbélebb **mozgásváltozatokkal** élhetünk, mert gyermekeink: surranhatnak, tipeghetnek-topoghatnak, a képzeletbeli szárnyukat verdeshetik, dúdolva mozgássort improvizálhatnak, röppenhetnek, evezhetnek, sőt gurulhatnak is..., és mindeközben mondogathatjuk egymást váltva, párban, avagy együtt is a *Ringató* szövegét. Igazán játékos megoldásnak tűnhet az is, hogy versszakonként lesz mesélőnk, aki reprodukálja, emlékezetből mondja, mondogatja – ringatja elő az egyes szakaszokat, majd a refrénnel felelünk... Micsoda **versmondással muzsikálás** alkalmi teremtdnek meg ekképpen!

Összefoglalás

Jelen dolgozatunkkal a magyarul olvasók **szépirodalmi és szakmai olvasottságához** akartunk hozzájárulni. Miközben Weöres Sándor *Ringató* című verséről vetettünk fel értelmező gondolatokat, tekintettel voltunk a mindennapi gyermeknevelés lehetőségeire, annak kiteljesítésére és színesítésére is.

Nem lenne haszon nélküli foglalatzkodásunk, ha e köré a vers köré kedves, emlékeztető verseinkből és dalainkból válogatnánk és szerkeszteniénk **dramatikus játékfűzért** a gyermekeinkkel együtt megkomponált **koreográfia** hozzáadásával.

Növelné gyermekeink **játszó kedvét**, fokozná az **előadaskultúrájukat**, ha a szükséges díszleteket és a hatásnövelő jelmezeket együtt terveznénk meg, hogy pompásan és eredményesen érvényesülhessen a **család – gyermek egymást erősítő hatásrendszere**.

Ajánlott források

- Ortutay Gyula (főszerk.) 1977. *doromb* – Magyar néprajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest. 603–4.
- Tóth István 2015a. *Szóra készítő* (Háttérismeretek, fejlesztési lehetőségek óvodásokoruk beszéd- és kiejtés-gondozásához). Flaccus Kiadó, Budapest.
- Tóth István 2015b. „*Nem fecske módra...*” – *Az olvasmánymegértés fejlesztése* (Kézikönyv nemcsak tanítók és magyartanárok számára). Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.

- Tóth István 2019. *Értékkeresés az óvodai magyar nyelvi nevelésért a hagyományápolás tükrében (Szemlélődés – hozzáadás – hasznosság)*. Sprint Kft. Kiadó, Budapest.
- Tóth István – Tallér Erzsébet – Zámbóné Kis-Illés Magdolna 2022. *Versek, dalok, játékok hónapról hónapra*. Sprint Kft. Kiadó, Budapest.
- Tóth István – Zámbóné Kis-Illés Magdolna 2022. *Szélben zene szól, ... Óvodai Nevelés*, Budapest. 2: 10–12.
- Weöres Sándor 1984. *Ringató – Énekszöveg Bárdos Lajosnak*. Vigilia, Budapest. 10: 729.

MARCSÁK GERGELY

EGY EMLÉKMŰHÖZ

Vannak, akik csak tartanak tőled,
mert eszükbe juttatod a múltat.
Egy gaztett védtelen mementójába
örül a vétkes, ha belerúghat.

Vannak, akik haragot éreznek,
mert mohóságukat eszükbe juttatod.
Az eszmék nekik csak akkor fontosak,
ha messziről érzik rajtuk a pénzszagot.

És vannak zsigeri szolgálélek is,
akiket bosszant, hogy szabad madár vagy,
mert élni is csak parancsra tudnak,
és azt gondolják, amit más jóváhagy.

Rettegve, csöndben, titkon lopakodva
ők jöttek vackukból elégtételért,
s szánandó kéjjel hurrázták a szerszám
minden ütését, mit bronztestedre mért.

Most ott fekszel a várhegy oldalában,
ércollaidra szégyen és sár tapad.
Hívatlan esti rémképeken látom
vadszőlő hurkolta csorbult szárnyadat.

Ne haragudj, hogy nem tudtunk megóvni,
és sokunk már csak lemondóan legyint.
A történelem kereke körbeért,
népedből bujdosók hada lett megint.

Visszaszállni, ha még lenne is erőd,
nem engednék, kiknek korunk szót adott.
Örülhetünk, ha e kakofóniában
találunk még egy emberi szólamot.

„MAGYAR VALLÁS”: RAGASZKODNUNK KELL AZ ANYANYELVŰ SZOLGÁLATHOZ TÖKÉS LÁSZLÓ VÁLASZAI BALÁZS GÉZA KÉRDÉSEIRE

Tőkés László nyugalmazott református lelkipásztor, a romániai rendszerváltás emblemikus alakja, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke (1990–2009), az RMDSZ tiszteletbeli elnöke (1990–2013), a Magyarok Világszövetségének tiszteletbeli elnöke (1997–2001), az erdélyi magyarság független képviselője az Európai Parlamentben (2007–2009), az RMDSZ (2009–2014), a Fidesz–KDNP EP-képviselője (2014–2019), az EP egyik alelnöke (2010–2012). 2003-tól az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács többször újraválasztott alapító elnöke, 2004-től a Kárpát-medencei Magyar Autonómiatanács alapító elnöke, 2011-től az újan alakult Erdélyi Magyar Néppárt védnöke, 2022-től a Magyar Nyelvőr védnöki testületének tagja. Kezdeményezője és egyik alapítója volt a Sulyok István Református Főiskolának (1990), valamint az ebből kifejlődött Partiumi Keresztény Egyetemnek (2000). Jelenleg az ezt fenntartó Pro Universitate Partium Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Vallási szempontból hogyan magyarázható, hogyan értékelhető az anyanyelv fogalma? Van-e bibliai magyarázat az anyanyelvvel kapcsolatban?

A Szentírásban nem találkozunk az anyanyelvnek olyan értelmű fogalmával, mely a magyar felfogásra jellemző. A nyelv mint kommunikációs eszköz jelentéstartalma igencsak megterhelődött a bűnnel. A bábéli őstörténet szerint a világ sokféle nyelve „bűnben fogantatott”, és a Zsoltárok könyvétől kezdve Jakab apostol leveléig „a nyelv bűnei” jelentik minden rossz és baj egyik legfőbb forrását.

Ezzel szöges ellentétben Isten ígéje a szentség hordozója. Isten szava: Isten akarata. Az a szó, amely „Isten szájából származik” (Mt 4,4). A törvény és a próféták – az Ószövetségben. Az „örömhír”, az evangélium – az Újszövetségben. „Sőt felette közel van hozzád ez íge: a te szádban és szívedben van, hogy teljesítsed azt” – mondja Mózes vándorló népének. Megtartása létkérdés: „az életet és a halált adtam előtökbe, az áldást és az átkot: válaszd azért az életet, hogy élhess mind te, mind a te magod” (5Móz 30,14.19).

Ebben az istenes értelemben az Ige, a zsidó Biblia üzenetének hordozója, a klaszikus héber: szent nyelv. Évszázadok óta a „választott nép” azonban – maga Jézus is – arámi nyelven beszélt. A bibliai szent iratokat a zsinagógákban ugyan héberül olvasták fel, de arameusul magyarázták. A szent szövegek vallási szentsége elvált a tulajdonképpeni anyanyelvtől.

A kereszténység elterjedésének korszakában a diaszpórában élő zsidók viszont görög nyelven olvasták az ószövetségi bibliát. Maga Pál apostol is az ógörögből kialakult koiné nyelven írta leveleit, mely a hellenizmus során lett általánosan használt nemzetközi köznyelve a római birodalomnak. Az Ószövetség legrégebb görög fordítása, a Septuaginta is ezen a nyelven íródott.

Szent Jeromos hivatalos latin nyelvű bibliafordítása, a Vulgata kísérte végig a középkort. Értelemszerűen a birodalmi latinnak sem volt anyanyelvi dimenziója. A Nyugatrómai Birodalomban az Egyház hivatalos nyelveként nyerte el vallási tekintélyét.

Az anyanyelviség tekintetében a reformáció hozott gyökeres változást a nemzeti nyelvű bibliafordítások révén. Hit és nyelv, nemzetiség és vallás ekkor és ezáltal kapcsolódott egymáshoz elválaszthatatlanul. Luther Márton német bibliájával az élen járt, és meghatározó szerepet játszott a német irodalmi nyelv és kultúra formálódásában.

A vallási és nemzeti ébredés nálunk, magyaroknál kiváltképpen összefonódott egymással. A reformáció Sola Scriptura eszméje és eszménye az egymást követő magyar bibliafordításokban öltött testet. „Az örök Isten beszél – magyarul” – ezenképpen foglalja össze a lényegét Reményik Sándor erdélyi költő A fordító című versében. A romlásnak indult magyar nemzet Istenéhez tér, hitében és nyelvében remélve szabadulást és megtartást. Hitében és nyelvében él a nemzet – mondhatjuk Széchenyi István szavát kibővítve. Isten igéjének őseredeti szentsége ekképpen származik át anyanyelvünkre, amely ezáltal új minőséget nyer: „életnek beszéde”, „örök életnek beszéde” lesz hallgatói és követői számára (Fil 2,16; Jn 6,68). „A ki zsidóul és görögül és végre diákul / Szól vala, régen: szól néked az itt magyarul. / Minden népnek az ő nyelvén” – írta volt Sylvester János 1541-ben megjelent Újtestamentumának bevezető hexameteireiben.

Visszatekintve a rendszerváltozás utáni harminc évre: mit mondhatunk a magyar nyelv romániai fejlődéséről, helyzetéről? Milyen a mérleg?

Mindenekelőtt őszinte elismerésemet fejezem ki a professzor úr szerkesztésében megjelent Jelentés a magyar nyelvről (2016–2020) kötetért, illetve a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport és társintézményei kiváló munkájáért. Meggyőződésem, hogy a feltett kérdésre egy hasonló erdélyi jelentés adhatna minden részletre kiterjedő, tudományos igényű, alapos választ. Ebből a célból indokolt volna egy hasonló romániai kutatócsoport létrehozása és saját jelentésének időszakonkénti elkészítése.

A hivatkozott Jelentés dicséretes módon kitér a külhoni magyar nyelvi állapotok bemutatására. Trianon és a magyar nyelv szétfejlődése című fejezetében híven mutatja be az 1920-as békediktátum óta eltelt évszázad súlyos nyelvi következményeit, amelyek Erdélyben is komoly nyelvromláshoz vezettek. A professzor úr elemzése szerint ennek velejárói az anyaországi köznyelvtől eltávolító szétfejlődés, az egységes és szerves nyelvi fejlődés megszakadása, a magyar kisebbségi nyelv társadalmi visszaszorulása, a vegyesnyelvűség és az idegen szavak térhódítása, nem utolsósorban pedig a nyelvi, nyelvhasználati jogok korlátozása.

A lezajló kedvezőtlen folyamatok okait illetően a korabeli és a jelenkori impériumváltozások viszonylatában beszédes párhuzam vonható Apór Péter Metamorphosis Transylvaniae című művében bemutatott kora és a poszttrianoni korszak között. Az egykori Habsburg-korszakhoz hasonlóan a román impérium, de különösképpen annak kommunista korszaka idején is mélyreható átalakulások mentek végbe Erdély-

ben. Habsburg-provinciából kizsákmányolt román peremtartomány lettünk, ezen belül is végletesen leszegényedve. A mezőgazdaság szövetkezeti átalakítása, az erőltetett iparosítás, az urbanizáció és a mesterséges betelepítések a hagyományos erdélyi társadalom, illetve a népességi arányok felborulásához vezettek. Ez, a népünket sújtó erdélyi „metamorfózis” a rendszerváltozást követő, utóbbi harminc évben sem ért véget. A magyarellenos kommunista-internacionalista-ateista politikai kurzust egy nem kevésbé nacionalista, kisebbségellenes, globalista és kozmopolita irányvonal követte, amely nemzeti kultúránkra, hagyományainkra, hitünkre, nyelvünkre hasonlóképpen romboló hatást gyakorol. Egészében véve, változott formában tovább folytatódik a trianoni, nacionálkommunista pánszlovén nemzetpolitika, melynek szorításán legfeljebb csak lazítani tudtunk, de tőle szabadulni nem voltunk képesek. Magyar szervezeteink és intézményeink, egyházaink és iskoláink továbbra is nemzeti túlélésünk alapvető feltételeiért kénytelenek harcra szállni.

A Nyelvstratégiai Kutatócsoport népesség-összeírásokon alapuló számításai szerint 2060 körül a határon túli magyar nyelv a legtöbb helyen eltűnhet (Székelyföld és Csallóköz tűnik csak kivételnek) – olvasható a Jelentésben. Csak remélnünk lehet, de tennünk is kell érte, hogy ne így legyen!

Többségben-kisebbségben, szórványban vagy a nyelvhalás küszöbén milyen szerepe van vagy lehet az egyháznak az anyanyelvmeztartásban? Van-e ebben különbség az erdélyi egyházak (katolikus, református, evangélikus, unitárius és esetleg más kis egyházak, vallások) között? Melyek teljesítenek jobban?

A magyarországi Alaptörvény teljes történelmi hitelességgel értékeli a történelmi magyar egyházaink nemzetmeztartó szerepét. Hogyha lehetséges, ez az értékelés fokozottan érvényes erdélyi egyházainkra. Hagyományos történelmi egyházaink – a katolikus, református, evangélikus és unitárius – Trianon után sajátlagos vallási, hitbeli missziójuk mellett legfőbb hivatásukként vállalták a rájuk bízott hívek, a nemzet ügyének szolgálatát. Reményik Sándor programerejű versének értelmében azon munkálkodtak, hogy életbe léptessék annak központi üzenetét: „Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!” A királyi Románia azonban könyörtelen jogfosztó politikájával szinte teljesen ellehetetlenítette az erdélyi magyarság helyzetét, felszámolta anyanyelvű iskolarendszerét – ennek részeképpen az igen jelentős egyházi iskolahálózatunkat. Észak-Erdély visszatérése Magyarországhoz átmeneti gyógyírt jelentett, a szovjet tankokkal megérkező kommunista rezsim a magyarság jogfosztását betetőzte, magyar közösségünket földönfutóvá tette, mintegy ezer egyházi iskolánkat elállamosította, betelepítési politikájával egész Erdélyt, főképpen pedig nagyvárosainkat elrománosította. A nacionálkommunista-ateista hatalom egyházainkat templomai falai közé száműzte, megfosztva őket minden társadalmi és nemzeti közszolgálati lehetőségtől. Ebben az időszakban a templom ama bibliai véka gyanánt szolgált, mely alá a gyertyát rejtették (Mt 5,15), de ugyanakkor egyetlen mentsvára is maradt az elnyo-

mott magyarságnak, ahol anyanyelvünkön szólhattak hozzájuk papjaik, és folyamodhattak szabadító Istenükhöz.

Az 1989-es rendszerváltozás után egyházaink szoros szövetségben álltak ki népünk mellett. A négy protestáns és négy katolikus püspökség előljárói és lelkeszei társadalmi közszerepet vállalva, cselekvő módon vették ki részüket nemzeti önszerveződésünkből, jogaink kivívása, tulajdonaink visszaszerzése, intézményeink, iskoláink helyreállítása érdekében. Magyarságunk talpraállításában fontos szerepet játszottak. Mindazáltal a politikai visszarendeződés következtében törekvéseinket – mondom mint volt egyházi vezető – nem koronázta az elvárható siker. Egykori kiterjedt egyházi iskolarendszerünk maradékeként csupán mintegy húsz középiskolát sikerült újraindítanunk. A kommunizmus idején felszámolt magyar egyetemeink helyreállítását megakadályozta a központi hatalom. Szórványosodó településeink és gyülekezeteink végvárain papjaink és lelkipásztoraink sem voltak képesek gátat vetni a pusztulásnak, vegyes vidékeinken pedig a természetes és a mesterségesen gerjesztett asszimilációnak. Egyenlőtlen, már-már kilátástalannak tűnő küzdelmet folytatunk népünk megmaradásáért. Egyházi eredményeink elismerésre méltók, de nemzeti közösségünk fogyatkozó lélekszáma és gyengülő érdekérvényesítő ereje közepette nem lehetnek képesek gyökeres változást előidézni a dolgok általános menetében. De azért kitartó küzdelmeink egyik legfontosabb eredményeként hadd említsük meg az egyházi alapítású nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem (1999) és a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem (2000) létrehozását.

Az előbbiekhöz kapcsolódva: milyen gyakorlati kérdéseket vet fel az egyházakban az istentisztelet és a prédikáció nyelve? Gondoljunk csak a kétnyelvű családokra, a gyermekeikre! Milyen gyakorlati megfontolásokat igényel a pap, a lelkész részéről, hogy milyen nyelven szóljon?

Ez a kérdés a reformátusoknál nem így tevődik fel, hiszen egyházi törvénykönyvünk előírása szerint a református egyház hivatalos nyelve: a magyar. Értelemszerűen minden egyházi szolgálatnak anyanyelvünkön kell hangzania. Ebben a tekintetben reformáció kori örökségünkhöz ragaszkodunk, amikor is vallásunkat „magyar vallásnak” hívták. Többé-kevésbé ugyanez érvényes az erdélyi alapítású unitárius egyházra, valamint a lutheránus-evangélikus testvéregházra. A neoprotestáns egyházak közül egyedül a magyar baptisták őrzik nyelvi önállóságukat.

Ezen a ponton egy súlyos elvi kérdéssel találjuk szemben magunkat. Alkalmazkodjunk-e elrománosodó híveink nyelvi elvárásaihoz – miképpen ez a felvidéki hitestvéreink esetében történt, akik jelentős mértékben elszlovákosodtak –, vagy pedig tartunk ki a hivatalosan megszabott magyar nyelvű szolgálat mellett? Ha beengedjük a román nyelvet a templomainkba, gyülekezeteink elrománosodását kockáztatjuk, vagyis úgy járunk, mint sok szlovákiai gyülekezeti közösségünk. Ha ellenben nem engedünk az asszimilációs hatásoknak, noha a természetes lemorzsolódás elkerülhetetlen,

talán mégis sikerül megmenteni magyar közösségeinket. Ez a kínzó kérdés különösen élesen vetődik fel a vegyes házások esketésekor vagy ifjaink konfirmálásakor, akik közül egyesek már nem ismerik vagy csak törlik a magyar nyelvet, továbbá temetési szolgálataink esetén, amikor is a gyászoló család sokszor alig tud magyarul.

Mindezeket szem előtt tartva református egyházunkban változatlanul tarja magát az a törvényes álláspont, hogy ragaszkodnunk kell az anyanyelvű szolgálathoz. Ezt a szabályt – ritka kivételtől eltekintve – egyházunk asszimiláns hívei is elfogadják, tudniillik a református vallás számukra is „magyar vallás” – olyannyira, hogy egyházunk nyelvét a vegyes párok román fele vagy a vegyes házasságból származó konfirmándus ifjaink is tiszteletben tartják. Adott esetben azonban lelkipásztoraink is hajlandók annyi engedményt tenni, hogy a román házaspár esküvői fogadalmát az anyanyelvén veszik be, vagy a magyarul alig értő gyermeknek a káté tanítását románul is elmagyarázzák, a temetések alkalmával pedig a gyászoló család kívánságára románul is szólnak a gyásznéphez.

A református, illetve a protestáns nyelvhasználati álláspont, az anyanyelvünkhöz való föltétlen ragaszkodás nemzeti szempontból helyesnek és célravezetőnek bizonyul. Az istentisztelet, az igehirdetés nyelve „a nyelvi minta szerepét is betölti, bátorítja a beszélőket a nyelv állandó használatára, erősíti az anyanyelv presztízsét” – állapítja meg Péntek János kolozsvári nyelvészprofesszor.

A nyelvi minta vonatkozásában – nemzetközisége, nemzetek fölötti volta miatt – akaratlanul is rossz példát mutat a római katolikus egyház. Vegyes vidékeken a katolikus egyház a román nyelvű istentiszteleti szolgálatnak is teret nyújt, ami a vegyesnyelvűség elterjedését, távlatilag pedig egyes gyülekezetek többségi asszimilációját segíti elő. Kirívó esete a magyar nyelv háttérbe szorulásának a moldvai katolikus csángó magyarok egyházi élete, melyben a magyar nyelv használata szigorú tilalom alá esik. A Trianon után létrehozott bukaresti katolikus érsekség, valamint a csángó magyarokat magába foglaló jászvásári (Iași) katolikus püspökség tulajdonképpen az erdélyi román ortodox egyházhoz hasonló módon élen jár a nagy román állam intézményes szintű asszimilációs politikájában. Ez a nyelvpolitikai kurzus mára már a 200-250 ezernyi moldvai csángóság szinte teljes elrománosodásához vezetett.

Nekem személy szerint lenyűgöző, veretes, klasszikus hangzású a romániai református lelkészektől hallott oráció. Ez egy sajátos stílus, amelyet tanítanak, avagy olyan erős a hagyomány, hogy egymást hallgatva követik a lelkészek?

Köszönet az elismerésért. A már előbb idézett Sola Scriptura – Egyedül az Ige reformációi programelv értelmében református egyházunkat az Ige egyházának szokás nevezni. Egyházi életünk középpontjában a megtestesült Ige, maga Jézus Krisztus – Solus Christus: Egyedül Krisztus –, valamint a hirdetett Ige, a krisztusi evangélium hirdetése áll. Ennek megfelelően református igehirdetéseink meghatározó fontosságú jellemzője a Krisztus- és az Ige-központúság. Ezt és így tanultuk a teológiai akadémián. Ehhez társul még a prédikálás gyülekezet-központúságának követelménye, mely a nyelvi-anyanyelvi kommunikáció fontosságát és helyességét húzza alá.

„Mint az arany alma ezüst tányéron: olyan a helyén mondott ige” – olvassuk a Példabeszédek könyvében (Pd 25,11). A jó igehirdető ezen az „ezüst tányéron” kínálja az isteni Ige „aranyát”. „Itt vagy az rejtett kincs” – írta a bibliafordító Sylvester János. Egy asszimilálódó, anyanyelvét vesztő világban a „rejtett kincs”, a valódi értékek is odavesznek. Éppen ezért a bibliai nyelv szentségére emelkedő magyar nyelv védelme, éltetése életbevágó fontosságot nyer az Ige hallgatói, az igehallgató gyülekezeti közösség, az anyaszentegyház népének életében. Azért: „Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek, / És áhítattal ejtsétek a szót, / A nyelv ma néktek végső menedéktek” – írja Az Ige című versében Erdély istenes költője, Reményik Sándor.

Az erdélyi református lelkipásztorok igehirdetési stílusa, gyakorlata külön elemzést érdemelne. Általánosságban elmondható, hogy az Ige hirdetését nem csupán a teológiai intézetben tanulták, hanem egy ősi reformációi prédikációs örökség követői is egyben. A latin nyelvű lélektelen liturgizmus helyébe lépett igehirdetés az Ige egyházával együtt a nemzetet is hivatott volt építeni, s ehhez találta meg áldott eszközét: az anyanyelvben.

Az elmondottak mellett megjegyzésre méltó, hogy a protestáns igehirdetés bevezetése és műfaja az idők során jelentős befolyást gyakorolt a római katolikus és az – erdélyi – román ortodox testvéregházak istentiszteleti szolgálatára. A református lelkipásztoraink orációját illető elismerés egyoldalú volna, hogyha ugyanakkor nemoznánk igehirdetésünk nyelvének és stílusának jelenkori romlásáról. Az általános nyelvromlás és kulturális elszegényedés hatása alól papjaink, lelkészeink sem vonhatták ki magukat. A nacionálkommunista és ateista korszak súlyos károkat okozott a lelkészutánpótlás és az egyházi szolgálat minősége terén, amit az igehirdetés nyelvezete és színvonala is megcsínyített. Ennek a problémának már az én teológiai hallgatói időmben is tudatában voltunk, amikor is – egyebek mellett – az anyanyelvi és irodalmi oktatás bevezetését szorgalmaztuk a teológián – annál is inkább, mivel a román nyelv és irodalom tanításáról szolgalelkűen gondoskodtak.

Elmondhatjuk, hogy a rendszerváltozás után a kolozsvári teológiai intézetben végre bevezették a magyar nyelv-órákat. Azóta azonban az előretörő szekularizációnak és a digitális kommunikáció térhódításának tulajdoníthatóan újabb káros hatások érik nyelvünket és igehirdetésünket, kisebbségi létünk „lábnyomai” pedig tovább szaporodnak.

Déry Tibor mutat rá egyik írásában, hogy milyen nagy a felelőssége azoknak, „akiket mesterségük vagy hivataluk közéleti szereplésre, a nyilvánosság előtti írásbeli vagy szóbeli gondolatközlésre jogosít fel”. Megítélésem szerint ehhez a „tollforgató elithez” sorolható egész magyar papságunk, egyházaink lelkészi kara, akik nyelvi és gondolati mintát nyújtanak a lehető legszélesebb néprétegnek: a templomjáró és igehallgató emberek közösségének. Ezen gyakorló keresztények társadalmi reprezentatívása igencsak jelentékeny.

Mindezeket szem előtt tartva a nyelvművelést, az anyanyelv nemes ügyét egyházainknak is a szívükön kell hordozniuk. A magyar nyelv őreiként – a másfélszáz éves Magyar Nyelvőr széles táborában – szent hivatásuknak kell ismerniük, hogy lankadatlanul tovább „vigyázzanak a strázsán”.

MOLNÁR PÁLT KÉRDEZI BALÁZS GÉZA

KALIFORNIA MÁR A MÁSODIK BALASSI-KARDOT VÁRJA

Eddig kevesebb mint tíz Balassi-verset fordítottak angolra az európai költőóriás elhunytá óta eltelt évszázadokban. Most harmincyolc Balassi-vers átköltésével rukkolt ki Peter V. Czipott kaliforniai műfordító. Az alkotások kétnyelvű kötetben jelentek meg Toll és Szablya – The Pen and the Sword címmel, a könyvet a Kairosz adta ki. A kötet szerkesztője Molnár Pál, a Balassi Kard Művészeti Alapítvány elnöke. Őt kérdeztük.

Elnök úr, hogyan válik költővé egy Amerikában, Los Angelesben született fiú, emigráns magyar szülők gyermeke?

Kellett hozzá néhány évtized Czipott Péternek. Ő egyébként természettudós, kutató; az irodalomban elsősorban műfordító, saját verseket nem ír, legalábbis a nyilvánosságnak nem. Elsősorban prózát fordított, többek közt Szerb Antaltól, ezt a londoni Alma adta ki. A versekhez John Ridland Balassi-kardos költő vonzotta, ez az irodalmi kiválóság lefordította a János vitézt, kilencéves munkával, csak a finomításra is esztendőket szánt. Utána az én biztatásomra fordított három Balassit. Ebben már együttműködtek Czipott Péterrel, a fordítások felett mindkettőjük neve áll. Egyébként más magyar költőket, köztük Radnótit, Márait, Kosztolányit, Jókai Annát, és sok mást fordítottak együtt. Ridland néhány éve elhunyt, így az újabb Balassi-strófákat Czipott már egyedül formálta angol nyelvre: ezt a munkát is az én serkentésemre végezte el. Ám örömet lelt benne, ő nemcsak megérteni, hanem élvezni is tudja Balassi költészetét. Nagyon megérdemli a műfordítónak járó Balassi-kardot.

Hogyan talál rá Balassira, akit már a magyar nagyközönség se nagyon olvas? És mit remélünk angolra fordítva?

Már tőlem függetlenül, John Ridland Balassi-kardos kaliforniai költőnek köszönhetően rátalált Balassira, John ugyanis bevonta Pétert abba a munkába, amelyet én kértem tőle. Együtt fordítottak le három Balassi-verset. Mindketten élvezték a nemes feladatot. A mostani angol fordítás valószínűleg főlegelőn sikerült, mert Peter V. Czipott tudja, hogy Balassit fordítani csak zseniálisan szabad... Lesz majd értékelője, mert elküldtem a kötetet Ross Gillett Balassi-kardos ausztrál költőnek-műfordítónak, s ő jelezte, hogy karácsony és újév között belemerül a kötetbe, és majd ír róla egy ausztrál folyóiratba. Péter közölte, hogy érdeklődéssel várja Ross Gillett értékelését. Mint vallja: ha bírálják a fordításokat, az sem a világ vége; mindenesetre minél több fordítás van, annál jobban megközelíthető az angol nyelvű olvasónak.

Hogyan talál rá Czipott Péter műfordítóra Molnár Pál, és hogyan találja meg a műfordítót a Balassi Bálint-émlékkard?

Lényegében John Ridland Balassi-kardos amerikai műfordító révén találkoztam Czipott Péterrel. John öregnek, gyengének érezte magát ilyen nagy repüléshez, fagyos téli utazáshoz, nem tudott eljönni 2010-ben Bálint napján a Gellért szálló gobelintermébe, hogy átvegye a szablyát, ezt Czipott Péter tette meg helyette. Péter ekkor az esztergomi Ferences-templomban, a kardszentelő Balassi-miséen a Balassi-émlékérmet, Rieger Tibor Kossuth-díjas szobrász alkotását vehette át Kiss-Rigó László püspökről. Ez a mise egy nappal a kardceremónia előtt zajlott. Mindkettőn énekelt az esztergomi kórus. A mise izgalmaiban az egyik karddal megvágtam a kezem. Másnap a kötést mutatva ezt megemlítettem az egyik kórustag hölgynek, aki megkérdezte: „Magáé volt az a gyönyörű vér?...”

Mi is a Balassi Bálint-émlékkard? Hogyan köti össze a kontinenseket?

A Halotti beszéd óta, azaz nyolc évszázada nem történt meg irodalomtörténetünkben, hogy magyar alapítású nemzetközi irodalmi díj eljusson mind az öt kontinensre. Az 1997-ben általam alapított Balassi-kardnak ez sikerült. Tokiótól Santa Barbaráig, Jyväskylätól Kinshasa-Kongóig, Sao Paulóig, Melbourne-ig eljutott a Bonyhádon kovácsolt szablya. Eddig Fazekas József kardkovács 49 mesterremekét vették át magyar és külföldi irodalmárok, 2023-ban az 50. és 51. szablyát csókolhatják meg – ez kötelező a liturgiában – a kitüntetendő alkotók. Lengyel, cseh, orosz, kongói, olasz, portugál, török, francia, bolgár, örmény, brazil, észt poéta nyújthatta ki kezét a kardért. És legutóbb Elena Dumitru román műfordítónő magyarul mondott beszédet a papi szeminárium dísztermében, és vastapsot kapott. Azaz román ember magyarul mondott beszédéért Budapesten vastaps – ilyen még aligha volt a történelemben.

Tényleg: hogyan szól Balassi angolul? Balassi régies magyar nyelven ír, az angolt is vissza kellett régiesíteni 16. századira? Hogyan küzdött meg Czipott Péter a Balassi-versekkel?

Nem régiesítette a szöveget, noha erre az angol irodalomban kínálkoznak volna jó példák, sőt Balassi karakteréhez illeszkedő költő is alkotott akkor arrafelé. A Balassi kor szellemét próbálta idézni, de archaizmusok nélkül. Ezt magától Czipott Pétertől tudom, ugyanis magas színvonalú elemzést írt erről a kérdéskörrel a most megjelent kötet számára: az én előszavam után az övé olvasható. Ez az esszé is úttörő a műfordítás témakörében, ez is emeli a kötet irodalomtörténeti jelentőségét.

MOLNÁR PÁL

SZABLYA, AMELY CSAK PAJZSKÉNT SZOLGÁLHAT JELKÉPESEN IS

Bence Lajos lendvai költő a Balassi-kard idei kitüntetésre a muravidéki magyar irodalmat emelte a nemzeti figyelem magaslatára.

Bence Lajos, mögötte a Szent György Lovagrend bajvivői
Fotó: magyarnemzet.hu

A negyvennyolcadik Balassi Bálint-émlékkardot vette át Bence Lajos lendvai költő Bálint napján a pesti Belvárosban, a Központi Papnevelő Intézet dísztermében. Őt kérdezte a Gondola.

Mester, gratulálunk kitüntetéséhez! Miért fontos, hogy a muravidéki irodalom még élesebb fényben kerüljön be a nemzet figyelmébe?

Köszönöm szépen! Mert olyan értékek közvetítésére szolgált a múltban és a jelenben is, amelyek a nemzetnevelés és nemzetmentés terén példa értékűeknek számítanak, sok esetben hiány- és hézagpótló funkcióval bírnak nemzeti irodalmunk színes palettáján, nevezzük kánonnak, vagy másnak. A nemzeti irodalom tényét azonban nem kerülik meg, sőt a XXI. századi értékrend szerint kanonizálják, visszahelyezve régi, emberi közegébe, fényébe, közösségteremtő és -építő funkciójába, amelytől mára eltávolodott.

A határon túli, mára határtalanná váló, kisebbségben–diaszpórában született kortárs alkotások a megmaradást és megtartást, valamint a magyarsághoz való tartozást zászlójukra tűző szerzők a magyar irodalom klasszikusai nyomdokain haladva, őrzik Petőfi, Vörösmarty, Dzsida, Ady szellemiségéből azt, ami a XXI. században is az összetartozás parazsának szunnyadó tüzénél éltetik a megmaradás reményét. Ilyen a muravidéki irodalom is, s bár gyakran érte a mellőzés és aligha kétséges, hogy a főnti értékek csatasorba állítása miatt, illették az anakronizmus vádjával (vagy éppen ezért hallgatták el) egy kis, mára diaszpórává váló közösség életéről, napi küzdelmeiről és nehéz sorsáról kívánt tudósítani, gyakran a fogadókészség teljes hiányában.

Emberségről példát, vitézségről formát! Hogyan érhető el, hogy ez a Balassi-sor akár hétköznapi, de mindenképp ünnepi köszönéssé váljon a magyar emberek körében?

Különösebb törekvés nem szükségeltetik hozzá, néha elég ha az emberek figyelmét felkeltik a régen oly tisztán és makulátlanul a nemezt ügyében szolgálatot végző egyének, végvári vitézek, vagy közkatonák, akik a törökök és más betolakodók, az országunkra török ellen fegyvert fogó szablyával és lanttal is védték Magyarországot. Ez esetben a szablya és a lant, a fegyver és a költészet, gyakran idegen nóták dalalmára szerzett verses megnyilatkozások is a helytállást, a talpon maradást és a küzdő szellemet erősítették: a szabadság erődítményeinek számítottak. Valóságunk a mindennapi csatározások és politikai hercehurcák közepette gyakran feledkezik meg a tisztesség és az emberiség eme két posztulátumáról, a nemzetféltést a nemzetárulással helyettesítve, önös és pusztá haszonelvűségből, kicsinyes célok elérésének a reményében adjuk fel elveinket, önző hitszegéseinkért feláldozva legszentebb értékeinket: hazaszeretünket, magyarságunkat, s velük emberi méltóságunkat.

Bence Lajos, és a díj idei másik kitüntetettje, Elena Lavinia Dumitru román műfordító a Központi Papnevelő Intézet dísztermében – Szlovén Állami Televízió

A felvetés, hogy legalább ünnepi köszönéssé váljon Balassitól származó felszólítás, imperatívusszá, sokak erőfeszítése szükséges, amíg jogi valóságától megfosztva, isteni valósággá lesz, emberségünk és etikánk újabb alapmércéjévé. Mert az erkölcsök és etikák szemantikai háttéréből is kivesző, onnan eltávolított, a jogi normákból is száműzött, vagy ott bagatellizálásra kárhoztatott fogalmakról beszélhetünk. Ez nem lesz egyszerű feladat, jó hogy a díjak odaítélésénél ez az esztétikai normákon túlmutató, s ezeket felülíró értékek sem kerülnek el kuratóriumok figyelmét.

A magyar alapítású, 26 év alatt mind az öt kontinensre eljutott, így a magyar irodalomtörténetben egyedülálló irodalmi díj hogyan hat muravidéki szlovén barátainkra?

Valóságunk gyakran szül fura, félresikerült dolgokat, az ideológiák – különösen a XX. századiak – gyakran félremagyarázásra, még a legnemesebb szándékok elferdítésére is fel tudják használni a legnemesebb szándékhoz kötött, az emberi erkölcsök alaptételének számító, emberségnek és bátor kiállásnak (vitézségnek) és a körjük csoportosuló törekvéseket, történelmünk számos hőstettét, példáját, melyek ma is nem éppen a csatamezőkön, melyek gyakran a „téveseknek” előtagot érdemelték ki a XX. századi békéltető, háborúellenes költői megnyilatkozásokban (például Domonkos Istvánnál és a vajdasági irodalmi megnyilatkozásokban, „forradalmi idők” sztereotípiái között. Így vagyunk a béke szavunkkal is, látszatbékék és megegyezések köttettek, tűzszünetek is, melyeknek árnyékában tovább ropogtak a fegyverek tőlünk távol. De ez mára valóságunkká lett, s itt állunk szinte tehetetlenül a történelem forgatagában... A Ballasi-szablya emlékkardként is hordozza a fegyver minden jegyét, de a felhasználását illetőleg, spirituálisan, még a kulturális csatározásokban is, kizárólag csak védelemből és sohasem támadón szabad használni, saját indulataink megfékezésére, önkontrollból. Inkább szimbólum, mint szűrő fegyver, s ezzel senki ellen, de a személyiség és a kiállítás védőpajzsaként értelmezhető. S aki átveheti, s rászolgál a dicsőségére, nagyon is nagy ügy, a „szellemi védegyelet” szolgálatába állítódik olyanokkal, akikkel eddig is szellemi-írói közösséget is vállalt. A díj a magyar irodalom külföldi barátai, fordítói felé is kéznyújtást jelent: így a szlovén rokonlelkek is megelégedéssel fogadták.

Az írást a gondola.hu (2022. márc. 29.) engedélyével vettük át. A szerk.

DIHENES ZSUZSÁNNA

AZ ÉRMIHÁLYFALVI TEMETŐ SÍRKÖVEINEK ÁLLATFIGURÁI, SZIMBÓLUMAI, SÍRFELIRATAI

A temető egy olyan tereppel szolgál, ami által antropológiai és szemiotikai vizsgálatokat is tudunk végezni. A temetőtanulmányok a helytörténeti kutatások jelentős részét képezik. Maga a temető hely a benne nyugvók mélyebb megértéséhez nem elég csupán a településsel, lakossággal, műveltséggel esetleg az építkezéssel foglalkozni, tanulmányozni. A temetőkutatás egy más perspektívát kínál fel, melyből számos dolgot megtudhatunk az elhunytól. A temetők sírköveinek és síremlékeinek elrendezése, valamint azok ápolása, illetve az emberek szerettei és ősei iránti megemlékezés általánosságban árulja el a lakók gondolkodásmódját, a halálhoz, túlvilágoz és az elhunythoz való szemléletüket.

A kutatásomat szülővárosomban végeztem, Érmihályfalván. Témaválasztásom, az érmihályfalvi temetőkben található állatfigurák. Azért is esett választásom ennek a témának a kutatására és feldolgozására, illetve felfedezésére, mivel a szimbólumok és állatfigurák többletjelentést is hordozhatnak magukkal. Aki nincs tisztában az érmihályfalvi temetőnek a beosztásával, az is könnyen eligazodik, mivel az elosztás átlátható, könnyen bejárható a tér. Segítségünkre szolgálnak temetőben található sírjelek, mindent elárulnak, mivel a temetőkben felekezeti keveredések is előfordulnak. A római katolikus temetőben, hagyományos kereszttel találkozhatunk. Régebben még fából készültek, ma már csak ritkán láthatunk fából készített keresztet. A református temetőnek a legrégebbi síremlékei úgyszintén fából készültek, úgynevezett csónak alakú fejfák. Kijelenthetjük, hogy számos tanulmány, jelent meg mindezekről a síremlékekről, mégpedig azért, mert a néprajzkutatók megfigyelték, hogy a rokon környezetben élő népeknél (vogulok, csuvasok) szintén csónak alakú fejfák találhatóak. A zsidó temető a terület keleti részén van, körülkerített, lezárt temet, három oldalról a református temető öleli körül, bejárata az utcáról van. A bejáratától nem messze emlékművet állítottak a háborúba elhurcolt, meghalt áldozatoknak.

Fejfák és feliratok

A reformáció elterjedése után a katolikusok, ezenkívül reformátusok a temetőben is jelölni kívánták különbözőségüket. A katolikusok sírjaik jelölésére ragaszkodtak a kereszthez, amíg a reformátusok a korábbi fával, cölöppel, karóval való jelölés hagyományához igazodva állították sírjaikra a mind nagyobb változatosságot mutató fejfákat. A 16–17. században megjelentek a faragott, feliratos, egyre jobban díszített, álló sírkövek is, valamint ezek utánzatai fából.

A faragott fejfák jellemzően 2,50 méter hosszúak, ebből mintegy 1,20 méter a földben van. Életkoruk legtöbb 90-100 év. Régen minden család előre kiválasztotta a fejfák részére a jó fát, a saját erdejében vagy a rokonságában. Hazavitték s évekig az udvaron állt, „az öregek azon pipáztak”.¹

A sírfeliratok leggyakrabban használt formulája az: Itt nyugszik..., ezután az írás után következik a név, élt x évet, meghalt x évben és egyes sírfeliratok tartalmaznak esetleges záróformulákat, mint Béke poraira (B K P), Nyugodjon békében (NY P B), megtalálható még az: E sírhalom fedi testem.. stb.

Néhány sírvers:

Nézd / halandó sírt / mint holtnak / hazáját / néhai / Dobos István / és neje
Bernáth / Zsuzsanna örök / nyugalma... Mint vihar / az erős / tölgyet / úgy dönt.
/ A halál / téged sír / utánad / két gyermeked és / a férjed ...

Itt nyugszik / egy levert / erő kit befed / e gyászos temet / ki szeretet / volna még
/ élni / de már ide kel / let térni / e csöndes / temet be / 3 feleségem / holttestéhez /
Zih Antal / volt a nevem / 56 évet éltem / mikor Jézusom-hoz tértem... Utódaim
úgy / szeressétek egy / mást / mint én / szeretelektiteket...

Szimbólumok, sírversek a sírköveken és a sírokon

„A sírkő a legrégebb ismert síremlékforma” írja Jakab Lőrinc, hiszen már az új korból is maradtak olyan szikla és ők együttesek, „melyeket a halott emlékére állítottak.”

¹ Bokor Irén Az érmihályfalvi temető és sírjelei, 143. old.

A sírokon igen sokféle díszítés található: galambok, sas, keresztek, fűzfák, tulipánok, kelyhek, feszületek, rózsák, angyalok, könyvek, címerek stb. Vannak, olyan síremlékek, melyekben vegyes felekezetűek nyugszanak, a ferde kereszt a szomorúfüzek között gyakori, a síron lévő kehely és kereszt a római katolikus, másik része a református családhoz tartozik. A temetőbeli állatábrázolások, ugyanazt a hármas funkciót töltik be, mint általában véve a népi kultúrában található díszítmények: (1) valamilyen gyakorlati funkciót szolgálnak – jelen esetben információt hordoznak a sírban nyugvóról (főjelek), (2) esztétikai funkciót töltenek be, például a közösség aktuális értékrendszerében jelzik, mi a szép, a kollektíven elfogadható esztétikai minimumot, (3) valamint mágikus funkciót látnak el, vagyis a halálkultuszra vonatkozó képzetek jelölői (mellékjelek).²

Címer, fűzfa, rózsza

A többségben megjelenő szimbólum a fűzfa, mely a szomorúság, a gyász jelképe. Az egyik legrégebbi szimbólum a kereszt. Ez a motívum a temetőben a második leggyakoribb jelkép a sírokon. A kereszt szimbolikája a keresztény szemléletben központi jelentőségű, hiszen több jelentést is hordoz magában: magát a hitet, a Megváltó szenvedéseit. A kehely az örök élet szimbólumaként jelenik meg a sírköveken. A rózsához társított jelentéseket két csoportra oszthatjuk, profán jelentés: a szerelem, továbbá az érzékiség. A rózsza az élet, a teljesség motívuma. A lekökad, hervadó rózsza a halált jeleníti meg.

² Magyarai Sára: Állatfigurák a temetőben 323. old.

Sírfeliratok síremlékekre kerülő vers, amelyben a sírfeliratíró tradicionális motívumok fogyasztásával emléket állít az elhunytaknak. A sírfeliratok individuális alkotások, bár a vers váza tradicionális, a sírfelirat-író mindig aktuálissá alakítja. A sírfelirat komoly, tragikus színezetű, kifejezi a család gyászát, verselése sok esetben nehézkes, stílus mesterkéltséggel.

Az állatfigurák vajon fő- vagy mellékjel célzatát töltik-e be a sírokon? Kunt Ernő (1975: 480) magyarázata a fő- és mellékjelekről: „A temetőben nyugvókról a legfőbb információkkal a sír és a sír főjele szolgálnak. A síron fő- és mellékjeleket különböztetünk meg. Főjel a halott adatait kifejező, vagy tartalmazó tárgy a síron, amely kimondottan e célra készült: kereszt, fejfa, tábla, obelisz stb. A síron találhatók általában olyan tárgyak, amelyek a halottkultusz kellékei. Jelentésük nincs, vagy csak mellékjelentésük van a konkrét jel-eszköz főjelhez képest. Mellékjelek: a lábtól való fák, kivívó fák, a virágok, mécs stb.” „A sír főjele alakjával mindenkor szembetűnően jelzi a halott vallási hovatartozását. A temető összképének szemlélésekor kitűnik már, hogy katolikus, református, zsidó stb. temetőben járunk-e.” A mellékjelek a halottkultuszra értendőek, tehát a lélek útját, vagy, hogy hogyan is hitt a túlvilági életéről az illető.

Az állatfigurák a következőképpen osztályozhatók. Kutatásom alatt néhány fecskét ábrázoló sírral találkoztam, ami főjelként van számon tartva, s így a halottnak az adataira következtethetünk vissza, viszont a galambmintából sem volt kevesebb.

A galamb díszítménnyel, többnyire a református temetőben találkoztam és magyar sírokon. Mivel mellékjelként van szerepe így a halottkultusszal fonódik össze. Gyakran találkozhatunk a gyereksírokon ezzel a dísszel, mivel a szelídségnek és az ártatlanságnak a jelképe. Ha egyetlen galamb található a síron, a Szentlélek jelének is tekintik, avagy az elhunyt égbe szárnyaló lelkét is jelentheti. Páros galambokkal is lehet találkozni, ez főként a házasság hűségének a jelképe, a túlvilágig tartó szerelem (síron túli) ábrázolására használják fel, ebben az esetben a galambokat egymással szembefordítva láthatjuk.

Galamb/gerle: Közepes termetű, kecses madár. A lélek, a harmónia és a tavasz jelképe.(...) a szerelmi beteljesülést is reprezentálja (...) A zsidó hagyományban az ártatlanságot, a halál fölött aratott győzelmet, a békét testesíti meg.(...) A keresztény ikonográfiában a Szentlélek megjelenítője (...) ³

A fecske motívummal csak román sírokon figyelhető meg. Kifejezetten profán jelentés hordozója, ami az elhunytak a foglalkozását jelöli meg, mint postai dolgozó. Maga a szakirodalom nem jegyezte le olyan konkrét jelentést, miszerint a fecske a hírhozással illetve a levélhordással lenne kapcsolatban. A temetőkben dolgozóktól megtudtam, hogy a fecske igen meghatározó szerepet töltött be régebben, mégpedig az első világháborúban, mert őket használták a levelek szállításához a postagalambok helyett. Igazán hasznosnak bizonyultak, hisz gyorsabbak voltak, és senki sem feltételezte

³ Szimbólumtár Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából Pál, József, Szegedi Tudományegyetem BTK, O 2001.

volna, hogy egy fecske hordozhatná a leveleket. A szakirodalom által meghatározott jelentése: Európába tavasszal visszatérő költöző madár. A tavasz hírhozója, ezért az újjászületés, a kezdet és a remény megtestesítője. Vándorló természete miatt a merészség, az örök veszély jelképe.⁴

Mindenféleképpen kiemelném a sas állatfigurát, amit bár ritkábban, de megtalálhatunk a temetőekben. Leginkább a román sírokon találkozhatunk vele, de mint kiderült nem meglepő, hiszen a románság körében, mondhatni elterjedt sírjel, mivel úgynevezett emlékezet helyeken található, néhol tömegsírokon figyelhető meg. A sírjelt a dicső halál jelképeként, háborús isteneknek a jelképeként, nem mellesleg az államhatalmi jelképeként is ismerhetjük. Kifejezi az erőt, a szívósságot; a háború istenéhez kapcsolódik.(...) A Római Birodalomban az államhatalom szimbóluma; mint a győzelem és a birodalmi törekvések jelképe (...)⁵

Számos jelképpel találkoztam. Az eddig meg nem értett jelképek jelentést nyertek.

Irodalom

Bokor Irén: Az érmihályfalvi temető és sírjelei. Dukrét Géza szerk. 1999. Hol sírjaink domborulnak. Partiumi temetők.

Kovács Rozália 2006. Érmihályfalvi temetők, Nagyvárad, Erdélyi Magyar Adatbank Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság

Kunt Ernő 1975. A magyar népi temetők szemiotikai elemzése; Hermán Ottó Múzeum Érkönyve

Magyari Sára 2018. Állatfigurák a temetőben. In: Szirmai Éva – Tóth Szergej – Újvári Edit (szerk.): Állati jelek, képek és terek. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 321–332.

Pál József, Újvári Edit 2001. Szimbólumtár Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából; Balassi Kiadó, Budapest

Vígh Éva szerk.: Állatszimbólumtár A-Z. Budapest.

⁴ Szimbólumtár Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából Pál, József, Szegedi Tudományegyetem BTK, O 2001.

⁵ Szimbólumtár Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából Pál, József, Szegedi Tudományegyetem BTK, O 2001.

BÖLÖNI RÉKA

FESTUM VARADINUM - SZENT LÁSZLÓ-NAPOK

Keresztény ünnepből, a Ceausescu diktatúra alatti titkos körmenet és mára Nagyvárad kulturális életének meghatározó eseménysorozata

Mélyen vallásos nagyanyámnak köszönhetően, gyermekkori emlékeim között a Szent László-napi körmeneteken való részvétel, máig igen elevenen él bennem. Az előkészületek minden évben a hagyományoknak megfelelően zajlottak. Ezek egyike és elengedhetetlen része, a kalácssütés volt. Nagymamám már kora reggel felkelt és bedagasztotta a kalácsot. „Ez Szent László kalácsa”, mondogatta. Nagyanyám összetartotta a családot. A „rendes” vasárnapi misén mindenki jelen volt családunkból, senki nem hiányozhatott. Szigorú volt, nekünk, gyerekeknek nagyon sokat mesélt. A lovagkirály történetei mindig is lenyűgöztek, csodás tettei, párviadalai szimbolikus értelmet nyertek, bölény és szarvascsordákat varázsolni az éhező seregeknek, vizet fakasztani a sziklafalból, tényleg nem mindennapi tetteknek bizonyultak számunkra. Hittük, hogy valóban egy szentről szólnak meséi, mert aki imái közben felemelkedni és lebegni is tud, az nem lehet hétköznapi király.

Szent László-napi körmenetekre a Székesegyházba jártunk. Ezen események elengedhetetlen része az ünnepi ebéd volt, na meg a kalácskóstolás. Ha kalácsillat lengte be a házat vasárnap reggel, tudtam, hogy ünnep van és már alig vártam, hogy találkozhasak pajtásaimmal. A helyszín impozáns külseje, a püspöki palota kertje, csodás freskókkal díszített hatalmas templombelső, a szentek vigyázó tekintete még ünnepélyesebbé tették ezeknek az ünnepi miséknek, körmeneteknek a hangulatát. A körmenetet mindig izgatottan vártam, az ereklje látványa elbűvölt, az összesereglett hívek előtt feltárt aranydobozban rejlő „csoda” a későbbiekben már

a nemzeti hovatartozást is szimbolizálták számomra. A hívek között sok ismerőst és barátot véltem felfedezni, akik szintén megjelentek ezen a tiltott egyházi ünnepen, és várták Szent László királyunk újabb csodatettét. A nyolcvanas évek elején karácsonyi éjféli mise, a húsvéti feltámadás, a pünkösdi, úrnapi körmeneteken való részvétel, egysebbe kovácsolt minket, erősítve magyarság- és nemzettudatunkat. Sokat beszélgettünk egymással ezeken a találkozókon, tudtuk, hogy segítségre számíthatunk szükség esetén. Az összetartozás érzése megszilárdította hitemet, és ahogy az lenni szokott, mindig is kaptam lélekben „valamit” ezeken az ünnepi találkozókon.

Az 1989-es változásokig Nagyváradon Szent László kultusza csakis az egyház keretein belül élt. A Szent Lovagkirályt ábrázoló szobor, amely ma a nagyváradi székes-

egyház előtt áll, valamikor, szeretett szülővárosom főterén foglalta el méltó helyét. A város védőszentje, alapítója, a román hatóságok szemében szálka volt, ezért 1923. július 13-án elrendelték a szobor kegyetlen eltávolítását a Szent László térről. Az elszállítást megelőzően a tüntető közönségben dédszüleim is jelen voltak, elmondásuk szerint többen is sírtak s ez eleven sebként élt tovább nagyszüleimben, szüleimben és bennünk is. A szobor története még erősebbé tette hitünket, és megpecsételte kapcsolatainkat az egyházzal és egymással. A székesegyház előtt kapta meg új helyét királyunk, mögötte a templom, mely védi a királyt, a király pedig védi a templomot és híveit. A látkép is sokat mondó! Szent László szigorú ábrázata, délceg tartása, kardján nyugvó keze, visszariaszt, megálljt parancsol máig!

Az 1989-es romániai forradalom után lassan változni kezdett minden. A Festum Varadinum ünnepségsorozat elindítói 1992-ben Tempfli József nagyvárad-i római katolikus püspök, Tőkés László református püspök, a helyi RMDSZ vezetői és a szerveződő civil társadalomnak jeles értelmiségi képviselői voltak. Januárban Varadinum néven kuratórium alakult, ténykedése és célja a nagyvárad-i magyarság összefogása, közös emlékezés a múltra, Szent László által alapított Várad 900 éves jubileumának méltó megünneplése volt. A Varadinumnak gazdag programja közt mindenki talált magának megfelelő programot. Volt ünnepi szentmise, körmenet, egyházi és tudományos előadás, képzőművészeti kiállítás, koncert, könyvbemutató, ifjúsági vetélkedő és nem utolsósorban létrehoztak egy egyháztörténeti múzeumot. Ünnepi példánnyal jelent meg

a Kelet-Nyugat hetilap, amit 1990-ben alapított Nagyváradon Stanik István és Indig Ottó (volt magyartanárom). 1992. május 10-én ökumenikus istentisztelettel a Vártemplomban, kezdetét vette a Varadinum ünnepségsorozat. 1992. május 17-én, vasárnap az ünnepzáró szentmisén Paskai László bíboros, esztergomi érsek, John Bukowsky érsek, pápai nuncius és Tempfli József nagyvárad-i püspök mondott ünnepi beszédet. A város összmagyarsága részt vett ezen a grandiózus eseményen, a Szent László templom falán elhelyezett emléktábla felszentelésével zárult az egy hetes rendezvénysorozat.

Ma már Nagyvárad kulturális életének egyik meghatározó programsorozata, a Festum Varadinum, melynek szerves része az egyházi ünnep, a Szent László körmenet. A város magyar és román lakossága várja a programokat, melyek az anyaországi művészeknek is fellépési lehetőséget biztosítanak, sőt, már Debrecen is helyszínül szolgál egyes programnak.

Napló (Nagyvárad), máj. 19./
1992. augusztus 6.

A 900 éves Nagyvárad idei **Varadinum** ünnepségeiből nem hiányoztak az alkalomhoz kapcsolódó könyvek sem. A Szent Lászlóról szóló irodalomból ad válogatást az egyik könyv: Sanctus Ladislaus rex - Kalendarium **Varadinum** 1192-1992 /Literatus Kiadó, Nagyvárad, 1992/, a másik a régi templomokat idézi fel Marián Antal kiváló fotóival, megjelenését a Nemzetközi Transsylvania Alapítvány támogatta, a ságvári nyomdából került ki: Magyar egyházak és gyülekezetek Nagyváradon /Kiadja a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, szerkesztették: Veres Kovács Attila és Szilágyi Aladár/. Robotos Imre munkájának címe A Vér városa: Nagyvárad /Művelődéstörténeti tükör, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1992/. Szinte emberfeletti munkát végzett Bálint István János, az Országos Széchenyi Könyvtár munkatársa, aki korábbi munkájához /Kincses Kolozsvár/ hasonlóan szemelvények tükrében mutatta be Szent László városát, Nagyváradot. Egyedül a felsorakoztatott forrásmunkák száma meghaladja az ezret! Az értékes kiadvány címe: Boldog Várad /Szerkesztette: Bálint István János, Héttorony Kiadó, Budapest, 1992/. /Kelet-Nyugat (Nagyvárad), aug. 6., III. évf. 1.sz./

EXPO

**BÖLÖNI
VILMOS
75**

FESTUM VARADINUM 2017

2017.05.09-2017.05.21 17:00

Nagyvárad Vár, Művészeti Galéria

Programfelelős: Varadinum Kulturális Alapítvány,
Ars Nobilis Kulturális Egyesület

Partner: Nagyvárad Városháza

**GRAFIKÁK
FESTMÉNYEK
BÁBOK, MASZKOK,
DÍSZLETTERVEK
WEISS ISTVÁN
FOTÓIVAL**

június 28., péntek – Rhédey-kert

RÚZSA MAGDI

június 29., szombat – Rhédey-kert

OPERETTEST

BÓDI MARIANNA, HAJA ZSOLT, BÖLTE SÁNDOR, BALLA MELINDA

június 30., vasárnap – Rhédey-kert

CSÍK ZENEKAR

ÉS BARÁTAI:

LOVASI ANDRÁS**ÉS KISS TIBOR****KULTURÁLIS PROGRAMOK**

NÉPTÁNC TALÁLKOZÓ, BORFALU

GYEREKPROGRAMOK, KIÁLLÍTÁSOK

KÉZMŰVES VÁSÁR, FŐZŐVERSENY

KÖNYVBEMUTATÓK, KONCERTEK

**SZENT
LÁSZLÓ
NAPOK**
NAGYVÁRAD,
2013. június 28–30.

www.szentlaszlonapok.ro
ERDÉLYI MAGYAR
NÉPPÁRT

AZ ERDÉLYI MAGYAR NÉPPÁRT BIHAR MEGYEI HAVI KIADVÁNYA

SZŐLŐSI VIVIEN ERZSÉBET

TÁNC ÉS BÁL SARMASÁGON

Minden embert meghatároz a környezet, amelyben felnőtt, a család, amelynek tagja lett és a kultúra melynek részévé vált születése pillanatában. Bármennyire szeretnénk magunkra mindenre képes egyénként tekinteni, nem felelhetjük el, hogy egy nép, egy kultúra részei vagyunk. Csak a kultúra által tudjuk magunkat teljes valónkban meghatározni. Úgy tudhatjuk meg, hogy valóban kik is vagyunk, ha figyelünk arra, honnan is jöttünk, honnan is származunk és mi mindent köszönhetünk a szülőföldünknek.

Sarmaság története röviden

Földrajzi szempontból Sarmaság község Szilágy megye északi részén fekszik, a szilágysági dombvidéken, a Kraszna folyó vízgyűjtő területén. Északkeleten Szilágykövesd (Chiejd), délkeleten Lompért (Lompirt), északnyugaton Kisdérzsida (Derşida), nyugaton Majád (Moiad), délnyugaton Krasznahídvég (Măierişte), délen Györtelek (Giurtelec) települések határolják. Történelmi szempontból Sarmaság területén már a vaskorszakban volt emberi település. 1941-ben Roska Márton régészprofesszor ásatásokat végzett, melyek alkalmával ezüstleletekre bukkant. Az első írásos emlék Sarmaságról 1355-re datálható. Ekkor a települést Sarmassagh néven említik, mint közép-szolnoki birtok. Ezekben az időkben a falut és környékét a Sarmassághyak birtokolták, majd tőlük átkerült gyerőmonostori Kemény János fejedelem tulajdonába. Az 1800-as évek végéig képezte a Kemény család tulajdonát. 1880-ban a birtok egy részét két csehországi főúr vette meg: Fröhlich Albin és báró Wessebe Hatwig. A határ kisebbik részét a sarmaságiak vették meg. A második világháború után tőlük államosították a földeket. A trianoni békeszerződésig a település Szilágy vármegye Zilahi járásához tartozott. A település nevét valószínűleg egykori tulajdonosairól, a Sarmassághy-akról kaphatta. Ezzel szemben a szájhagyomány úgy tartja, hogy a település nevét az itt sűrűn fellelhető növényről, a sarmásról/sármásról (medvehagyma) kapta. A hosszú, évszázados múlta visszatekintő település ma is egyike a környék legszebb községeinek. Sarmaság folyamatos fejlődésen megy át. A 20. század elején megnyitott szénbányának köszönhetően a község gazdasági fejlődésnek indult, ami egész a 2000-es évek elejéig, a bánya bezárásáig tartott. A következő évek csendben teltek el. Az elmúlt 5-10 évben azonban újabb gazdasági- és kulturális fejlődési hullám figyelhető meg a községben. A kultúra szempontjából fontos megemlíteni a népzenei koncerteket, a könyvbemutatókat, az egyre gyakrabban megszervezett táncházakat és a nemrégiben elindult népzeneoktatást és a fellendült néptáncoktatást.

A tánc mint a népi kultúra eleme

A néptánc, akárcsak a népdal vagy a népviselet a népi kultúra eleme, amelyet számos tényező befolyásol: az adott nép vallási, táji rétegzettsége, az emberek vagyoni állapota, foglalkozása. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy egy tánc, egy dal, egy viselet olyan legyen, amilyennek ma ismerjük.

Az egyik meghatározó tényező a földrajzi elhelyezkedés. Szilágyság fekvésénél fogva beékelődik a Felső-Tisza vidék és Kalotaszeg közé, a Partium része. Bár a néptánc kutatás a Szilágyságot a Felső-Tisza vidék részének tekinti a jellegzetes szilágysági táncokat tekintve szembetűnő különbségek figyelhetők meg, így a tánc szempontjából önálló tájegységnek tekinthető. A vidék további két részre osztható: a Tövishátra (Szilágycseh és Zilah között: Bogdánd, Nagy- és Kisdoba, Dëshháza, Selymesilosva, Szilagyballa, Szilágysámson, Szilágyszeg, Vervölgy, Sarmaság stb. településekkel) és a tánc szempontjából egy egységet képező Berettyó-mentére és Kraszna-vidékre. Sarmaság a Szilágysághoz, a Tövisháthoz tartozik, táncstílusára az itteni jellemzők vonatkoznak.

A Tövishátról elmondható, hogy a fenthangsúlyos, ún. „külső lábas” páros tánc, míg a Berettyó-mentére és Kraszna-vidékre a lenthangsúlyos, ún. „belső lábas” tánc jellemző.

A táncéletben szigorú sorrendben követik egymást a táncok a lassútól a leggyorsabbig, jellegzetes szilágysági táncrendről azonban nem beszélhetünk. Táncmulatások alkalmával előbb csárdást, azaz lassút húztak a zenekarok, majd fokozatosan gyorsították az ütemet egészen a friss csárdásig, melynek több elnevezése is ismert: gyors egyes, ropogós, ugrálás vagy cövekelő. A férfi szólótáncok itt is megfigyelhetők. A férfi táncoknak két fajtája található meg az ún. verbunk, amit csüördögölőnek, figurázónak, lábalónak is neveznek. A másik típus a legényes férfitánc, az ún. zsibai vagy református legényes.

Elmondható tehát, hogy Sarmaság a Tövishát részeként a tájegység jellegzetességeit hordozza a tánc szempontjából.

A bálók a régi időkben

A néptánc művelésének állandó helyszínei a bálók voltak. A régi időkben, még az 1950-es, 1960-as években is heti rendszerességgel rendeztek bálakat Sarmaságon. A legények feladata volt a bálók megszervezése, a házas férfiak már nem rendeztek bálakat, vagy ha igen, akkor csak nagyon ritkán, újévkor. A fiatal legények és lányok jártak bálókba, illetve a házas asszonyok, ám ők már nem táncolni mentek, hanem a padon, lócán ülve figyelték a fiatalokat, hogy ki kinek a „szeretője”, azaz ki kinek udvarol. A házas férfiak közül csak kevesen és ritkán jártak a fiatalok báljába. Sarmaságon a bált minden vasárnap délután, az istentisztelet után, 14-15 órától tartották, s gyakran hajnalig tartott.

A táncrendet tekintve Sarmaságon is, akárcsak a környező falvakban volt egy sorrend. Minden esetben csárdással kezdtek, majd ezt követte a csürdöngölő, később pedig már tangót és keringőt is táncoltak.

Viselet tekintetében nem volt szigorú szabály. Csupán az akkori tánccsoport tagjai öltöztek egyformán: a lányok piros szoknyát, fehér inget és kötőt, illetve varrottas lájblit (mellényt) vettek fel.

Az elkövetkező években a bálók valahogy lassan eltűntek a falu életéből, egyre ritkábban kerültek megrendezésre, míg egyetlen bál maradt, az éves szüreti bál. A néptánc művelése ezek után már csak a lakodalmakra korlátozódott, itt azonban a mai napig jelen van a csárdás, illetve néhányban a táncos legények még csürdöngölőt is táncolnak.

Fiatalkor egy lakodalomban az 1960-as években

A szüreti bál napjainkban

Ma már Sarmaságon nem tartanak a régi értelemben vett bálakat. Egyetlen esemény van, ami kapcsolódik a bálókhoz és az nem más, mint az éves szüreti bál.

Sarmaságon a szüreti bált minden év októberében, a 23-ához legközelebb eső vasárnapon szervezik meg. A bál egy hosszabb rendezvény lezáró része. A 23-ai ünnepe minden alkalommal egy megemlékezéssel kezdődik, mely a Kemény-kastély kertjében, a Pro Libertate Emlékmű előtt kap helyet és egy koszorúzással folytatódik. Ezt követi a szüreti felvonulás, melyen a község apraja-nagyja részt vesz. A felvonulás magját a helyi tánccsoport, az Illegetők adják, akiket minden évben élő zene kísér végig a falun.

A felvonulók sorát a népviseletbe öltözött lovasok kezdik meg. A lovasok fiatal legények, illetve házas férfiak. Utánuk következnek a szekerek, melyek a zenészeket és a táncosokat viszik. A sort két zenész zárja, egyikőjük hegedűvel, másikuk harmonikával kíséri a csapatot. A felvonulás a kastélytól indul és egy nagyobb kört tesz meg a faluban, majd pedig a lakodalmas teremnél ér véget. A táncosok minden nagyobb útkereszteződésnél megállnak és táncolnak egyet. A bátrabb falusiak is beállnak közéjük táncolni. A tánc után a falusiak étellel-itallal kínálják a felvonulókat, majd a menet továbbindul. A felvonulás végeztével a lakodalmas teremben kap helyet a bál, ami lényegében a táncosok megvendégelését jelenti és az azt követő mulatságot.

A szüreti bál a hagyományok őrzésének és ápolásának egyik fontos eleme, hiszen egyaránt bemutatásra kerül a néptánc, a népviselet és a népzene. A fiatalok egy-egy szüreti bál alkalmával képet kaphatnak kultúrájukról és szülőfalujuk szokásairól, hagyományairól.

Képek a 2017. évi szüreti felvonulásról

Az Illegetők

Sarmaság néptáncegyüttese az Illegetők nevet viseli. A csoport 2004-ben alakult azzal a céllal, hogy a község fiataljai újratanulják a szilágysági (tövisháti, berettyómenti) táncokat. A csoport repertoárját szilágysági, szatmári, mezőségi, kalotaszegi táncok alkotják. Kezdetben a csoport néhány táncolni vágyó fiatalból állt, akik lényegében egy baráti körhöz tartoztak. Rendíthetetlenül tanulták a táncokat, gyakoroltak és lettek egyre jobb táncosok. A csoport fellépéseit eleinte a falunapokon való részvétel

tette ki. A későbbiekben azonban ez megváltozott. Lassan-lassan felfigyeltek rájuk a környező települések is, így híruk terjedni kezdett, ők pedig ismertek lettek határon itt és túl. Ma már számos rendezvényt tudhatnak a hátuk mögött. Tudásukat nem csak a helyi tanáraiknak köszönhetik, hanem vendégoktatóknak és táboroknak egyaránt. A táncegyüttes tagjai például rendszeresen részt vesznek a Zsibai Nemzetközi Néptánc-, Népzene-, Kézműves- és Színjátszótáborban.

Ma már a csoport számos taggal rendelkezik, az egykori kis csapat kibővült. Az Illegetőknek ma két csoportja van: a kicsik, akik néhány éve kezdték a táncot (nagy részük 1-8. osztályos) és a nagyok, akik között még vannak a legelsők közül. A táncegyüttesben ma már nem csak sarmasági fiatalok vannak, hanem a község más településeiről származók is, szilágylompértiak és selymesilosvaiak egyaránt.

Sarmaság számára és a sarmasági ember számára mindig is fontos volt a hagyományok őrzése, a népi kultúra éltetése. A néptánc csak egy a számos törekvés közül, mellyel a kultúrát szeretnék éltetni. Ma már népzeneoktatásban is részt vehetnek a tehetséges, tanulni vágyó gyermekek és fiatalok. A 2021 tavaszán indult tanfolyam során hegedűn, brácsán, nagybőgőn és harmonikán is tanulhattak az érdeklődők.

A kézművesség terén is vannak törekvések a kultúra éltetésére Süle András, helyi fafaragó személyében, aki alkotásaiba a népi motívumokat is belecsempészi.

Ezek mellett, a községben rendszeresen látogatható falumúzeum is megtalálható, ahol régi használati eszközök, illetve különböző viseletek is ki vannak állítva.

A helyi kezdeményezéseken és törekvéseken túl a község lakói szívesen vesznek részt más, a kultúra éltetését szolgáló eseményeken. A község művelődési háza gyakran válik népzenei koncertek, vándorszínházi előadások és táncházak, illetve olyan rendezvények, mint a *Varrd magad a viseleted!* – népviselet varró tanfolyam helyszínévé.

Befejezésképp elmondható, hogy szülőfalumban a népi kultúrának mindig is meghatározó szerepe volt. A hagyomány őrzésére és ápolására tett kísérletek mindig befogadó és támogató közegre találtak. Felemelő azt látni, amikor egy idősebb bácsi mellé odaül egy fiatal legény és kíváncsian figyeli ahogyan játszik a hegedűn, majd maga is hangszert ragad és együtt játszanak. Néhány perc múlva pedig már énekese is van az „együttesnek” egy idős néni személyében, aki igazi, régi népdalokat tud énekelni és megmutatni a fiataloknak. A legjobb pedig ebben az egészben, azt hiszem mégis az, hogy mindez ma történik. Ma, amikor minden zavaros, amikor semmire nincs idő, még a jelenre sem, nemhogy a múltra. A múltunk, a kultúránk nélkül azonban gyökeretenné válunk, elveszítjük azt, akik valójában vagyunk.

Örömmel tölt, hogy kultúrára fogákony, a hagyományokat és a szokásokat ápoló emberek között élhetek. Büszke vagyok, hogy egy olyan közösség tagja lehetek, ahol még vannak családok, akiknél a Karácsony nem képzelhető el együtt nótázás nélkül, ahol egy lakodalom nem múlhat el csárdás nélkül vagy a magyar kultúra napja megemlékezés és ünnepség nélkül.

Az Illegetők egyik fellépése

Szakirodalmi tájékoztató

Dr. Petri Mór: Szilágysármegye községeinek története (L-Z) In. Szilágysármegye Monográfiája, IV. kötet. <https://mek.oszk.hu/04700/04750/html/356.html>

Katona Lajos: Sarmaság regénye 100 és egy mozaikkockán, Color Print nyomda, Zilah, 2014.

Bessenyei István: Sarmaság. In. Partiumi Füzetek. Kiadja a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság és a Sarmasági Református Egyházközség, 1998: https://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf2599.pdf

Szőke Anna: A hagyományörző szilágysági néptáncmozgalom In.: Művelődés, közművelődési havilap, LXIX. évfolyam, 2016: <https://muvelodes.net/m/a-hagyomanyorzo-szilagysagi-neptancmozgalom>

Adatközlő: Balogné Katona Erzsébet, 80 éves sarmasági lakos.

Képek: Kovács Edina-Katalin, Keresztes-André Balázs, az Illegetők táncosainak felvételei

PÁLFI JÓZSEF – BALÁZS GÉZA

A 360 ÉVES VÁRADI BIBLIA

2021-ben a volt 100 éves a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, s ekkor volt 360 éves a Váradi Biblia. Az 1661-ben megjelent Váradi Biblia Erdélyben hosszú időn át volt az egyetlen nyomtatott protestáns Biblia. Károli Gáspár 1590-ben megjelent Vizsolyi Bibliájának szövegét Köleséri Sámuel nagyváradi teológiai tanár, a váradi főiskola rektora javította át, nagyszámú magyarázatot csatolt hozzá, valamint a lap szélén feltüntette a párhuzamos igehelyeket is. Ezért Váradi-Károli Bibliának is nevezik. Új kiadása csak 1805-ben lett Pesten, utána pedig 2002-ben a Királyhágómelléki Református Egyházkerület adta ki facsimile (hasonmás) formájában.

A nagy háború után a korabeli Nagy-Magyarország teljes körű átalakuláson ment át. A trianoni határmódosításokat követően egyházi szempontból is új egyházi adminisztrációs és közjogi helyzet alakult ki. Az akkori Magyarország keleti részének egyházközségei a mai Románia felőli részekre kerültek át. Ennek következményeképpen a nyolc csonka egyházmegyéből és egyházközségekből, amelyek a korábbi évszázadokban a Tiszántúli Református Egyházkerület szerves részei voltak, szükségszerűen létre kellett hívni új egyházkerületet. Így született meg a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, amelynek megalakulását 1921. augusztus 16-án mondta ki teljes konszenzussal a közgyűlés Nagyváradon. Száz esztendő múltán, éppen 2021 augusztusában volt a centenáriuma ennek a nagy jelentőségű eseménynek.

A centenáriumi rendezvényen, azzal együtt, hogy hálát adhatunk Istennek életünkért, megmaradásunkért, egyszerre ünnepelhetjük a 360 éves váradi biblia megszületését is. Az egykori nagyváradi várnak a benne folyó szellemi alkotó műhellyel (a Szenci Kertész Ábrahám-féle nyomdával) együtt és a vele szimbiózisban működő egykori schola illusztrének nevezett református főiskolának, meghatározó szerepe volt a váradi biblia megszületésében. A váradi vár belváros felé eső területe ma rendkívüli veszélynek van kitéve. Itt volt az egykori városmag, a Péntekhely nevű település (régie épületmaradványok, templom, temetőmaradványok utalnak erre, közelükben a főiskola és kollégium épülete). A jelenlegi városépítkezés kapcsán akár végleg eltűnhet az, ami egykor központi jelentőségű tere volt Nagyváradnak. Amennyiben az említett maradék területeket is beépítik, akkor talán az egykori Váradnak, ezeket az utolsó szignifikáns helyszíneit sem lehet majd régészeti szempontból kutatni, és a múlt értékes darabjai vesznek el. Ez is az eltörlés kultúrájába tartozik. Kötelességünk ma erre is emlékeztetni.

A 360 éves váradi biblia ünnepét, a Partiumi Keresztény Egyetem által kezdeményezett nagyszabású rendezvényt, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület centenáriumi nyitó sorozataként a nagyváradi várban tartottuk meg 2021. szeptember 9–12-én. Itt a várban, a Biblia korabeli „újboldi megszületésének” és részbeni ki-

nyomtatásának helyszínén kezdtük emlékező és emlékeztető ünnepségünket, amely a Bibliáról szóló kiállítással, konferenciával, könyvbemutatóval folytatódott, majd misztériumjátékkal fejeződött be. A Bibliáról szóló történeti, filológiai előadásokat követte *A nyelv mint létformáló hatalom* című konferenciánk, amelyen az anyanyelvű Szentírás-használat, az igehirdetés, a nyelvi identitás időszerű kérdéseit vették sorra tudományos kutatók és tudományt művelő lelkészek. A közös gondolkodásra szóló meghívás így hangzott: *Milyen nyelven prédikáljunk kisebbségben, szórványban, két-nyelvűségi helyzetben?*

A konferenciához kapcsolódott a Csillagocska Alapítvány gyermek- és felnőttcsoportjainak előadásában a váradi biblia 1661. évi ki- és megmentéséről („szabadításáról”) szóló *Zsoltár a nagyváradi bibliáért (bibliás misztériumjáték)* is. A rendezők (Dimény Levente és Tóth Tünde) megfogalmazása szerint „a nagyváradi történelem és a magyar biblianyomtatás egyik kiemelkedő pillanatát kívánjuk megragadni előadásunkkal, nevezetesen a Váradon készült új fordítású biblia török ostrom alatti történetét. Szerkezetileg, dramaturgiaiilag misztériumjátékként építjük fel az előadást, a történet eseményeit stációkként kezelve. Célunk egy olyan közösségformáló mai misztériumjáték megalkotása, mely kifejezetten magyar népi és komolyzenei alapokra építve, a zene és a tánc segítségével beszéli el a Biblia történetét, hangsúlyozva, hogy nehéz időkben a hit, a közösségi összetartás mennyire fontos lehet egy nép túlélésének szempontjából, ugyanakkor a török ellenfelet sem démonizálva, hanem a török hadseregen belüli emberi pillanatokat megerősítve, egymás kultúrájának az elfogadására buzdítva.”

A rendezőpáros eszmei gondolatmenetét folytatva a Csillagocska Alapítvány azonosul a misztériumjátékban megfogalmazott hitbeli közösségépítés gondolatával. Intézményünk közel két évtizedes munkájára visszatekintve tapasztalható, hogy a kezdetek óta egy olyasfajta közösséget kívánunk létrehozni, amelynek minden stációjában – mintegy mérföldkő – fontos szerepet tudjon betölteni az a gondolat, hogy a kialakított közösség által egy hitében és nemzeti öntudatában erős, jövőre tekintve életképes emberi hagyatékot tudhasson maga mögött. A misztériumjátékot a Csillagocska közösség körülbelül 200 tagjával vittük színre, akik számára a néphagyomány által nyújtott értékes kapaszkodó mellett egyenrangú fontossággal bír egyházi értékeink megőrzése. Ez alkalommal a váradi biblia, valamint az egyházkerületünk centenáriumi évfordulója közösségünk számára oly fontossággal és erővel bír, hogy nemzeti kötelességünk e mérföldkő mellett úgy elhaladni, hogy tervezett előadásunkkal méltó örökséget hagyjunk a jövő számára, amely tartalmazza hitbeli és nemzeti értékeinket.

A váradi biblia, a Károli Gáspár korábbi fordításában és kiadásában megjelent Károli- vagy vizsolyi biblián (1590) alapuló magyar bibliakiadás, az első Erdélyben/Partiumban kiadott teljes bibliafordítás, amely több évszázadon át befolyással volt az erdélyi protestánsok hitéletére, nyelvhasználatára. Nem hivatalosan Váradi–Károli Bibliának is nevezik.

Az 1650-es évek második felében Nagyváradon, a várban lévő nyomdájában fogott a bibliakiadás munkálataihoz Szenci Kertész Ábrahám (a Biblia borítóján hol

a Szenci, hol a Szenczi forma szerepel, hasonlóan mint Szenci vagy Szenczi Molnár Albert esetében, hiszen abban a korban még nem volt megállapodott helyesírás). A munkálatokat 1660-ban a török megszállás megakadályozta, de a Biblia kész lapjait sikerült kimenekíteni. Előbb Debrecenben, majd 1661-ben Kolozsvárt, még később Nagyszébenben folytatódott a kiadás.

Korábban már Károli Gáspár munkatársa, Szenczi Molnár Albert is tervezte, hogy a Bibliát nagy formátumban és öreg (nagy alakú) betűkkel, magyarázatokkal és tanulságokkal ellátva is kiadja. 1638-ban I. Rákóczi György is szorgalmazott egy javított bibliakiadást. A nagyváradi nyomdát 1640-ben elsődlegesen a Biblia nyomtatására hozták létre. A kiadáshoz Rákóczi György, Bethlen István, Rhédey Ferenc és Barcsay Ákos mellett Gyulai Ferenc váradi kapitány, valamint a református közösségek járultak hozzá. Károli szövegét Köleséri Sámuel nagyváradi teológiai tanár, a váradi főiskola rektora javította át, nagyszámú magyarázatot csatolt hozzá, valamint a lap szélén feltüntette a párhuzamos ígehelyeket is. A Biblia nyomtatását 1657-ben kezdte el Szenci Kertész Ábrahám a várban lévő nyomdájában. Az 1660. évi török ostromban számos, részben elkészült példány megsemmisült. A vár védői a vár feladásának fejében, egyebek mellett kikötötték a nyomda és a félkész Biblia elszállítását is. A megmaradt nyomtatott íveket és a felszerelést előbb Debrecenbe, onnan pedig Kolozsvárra menekítették. A török megszállás miatt Váradon csak az újszövetségi rész és az ószövetségi főlióknak egy része készült el. A törökök szerencsére engedték elvinni a várból az elkészült főliókat (nyomdai íveket) és a nyomda elemeit, így az Ószövetséget 1661-ben Kolozsváron fejezte be Szenci Kertész Ábrahám. A váradi biblia kapcsán kiemelendő a váradi református főiskola és a jól szervezett református egyház szerepe, amelyek megfelelő intézményi háttérrel biztosítottak a munkához. Ugyancsak stabil háttérrel nyújtott a kurátorok széke elnevezésű városkormányzati testület, a főiskola könyvtára.

Pontosan ma sem lehet tudni, hogy hány példány is készült a váradi bibliából. Egyes említések tízezer példányról szólnak, de ez nyilvánvaló túlzás. Szenci Kertész Ábrahám végrendeletében az 1500-as szám szerepel. Becslések szerint mintegy 200 példány maradt fenn belőle, néha ma is előkerül egy-egy megviselt példány az aukciókon.

Hosszú ideig tehát ez volt az egyedüli Erdélyben nyomtatott protestáns Biblia. Új kiadása csak 1805-ben lett Pesten, utána pedig 2002-ben a Királyhágómelléki Református Egyházkerület adta ki facsimile (hasonmás) formájában.

A Bibliából több változat maradt fenn, a sárospataki könyvtárban őrzött egyik teljes, díszes példány címlapján ez szerepel:

„Szent Biblia az az Istennek O es Uj Testamentomaban foglaltatott egész Szent Iras. Magyar nyelvre fordíttatott Caroli Gaspar által. Mostan pedig ujjobban ez öreg formában némely nehezebb, és homályosabb fordításu Sz. Írásbéli Locusoknak értelmes magyarázatival, az Istennek a' Magyar nemzetben lévő Anyaszentegyházának hathatós épülésére kibocsáttatott Váradon, Kezdettetett

nyomtatása a' veszedelem előtt: és el-végeztetett Colosvarat, Szenczi K. Abraham által. M. DC. LXI.- Colosvarat."

Az Újtestamentumnak külön címlapja van:

„Mi Urunc Jesus Christusnac Uj Testamentoma. Melyben vadnac az Evangelistáknac könyvei, az Apostoloc Cselekedeti, és Levelei, a' Szent János Látásával egyben.”

Költségkímélés miatt a kiadásból hiányoznak az apokrif írások, és ez később általános szokássá vált. Tördelési hiba miatt kimaradt János evangéliumából az 5. rész 3. verse, illetve a 6. rész 31. versének fele. Viszont a kiadás különlegessége az a jegyzék, amely felsorolja a Biblia közmondássá, szállóigévé vált kifejezéseit a lelőhely megjelölésével.

A fordítás felhasználta az addig már elkészült magyar fordításokat, de alapvetően az eredeti bibliaszöveg alapján készült. A kiadványnak felbecsülhetetlen értékét képezik a lapszélekre nyomtatott széljegyzetek, hiszen ezáltal lényegében megszületett az első teljes magyar bibliakommentár is. A váradi biblia széljegyzetekkel ellátott kiadását a Partiumi Keresztény Egyetem szervezte meg.

A Biblia a nagy mérete miatt drága volt, nehezen terjeszthető, elsősorban templomi (szószéki) használatra szolgált. A későbbiekben a kisebb, családi használatra szánt bibliák kiadását szorgalmazták.

A váradi biblia eseménytörténete évszámokban:

Előzmények

1590	Károli Gáspár: vizsolyi biblia (Károli-biblia)
1612	Szenczi Molnár Albert Károlyi-biblia kiadása énekfüggelékkel
1626	Káldi György katolikus bibliafordítása (Bécs)
1660	Református főiskola Nagyváradon

A váradi biblia előkészületei, munkálatai

1640	Szenci Kertész Ábrahám nyomdája Váradon
1652	Szenci Kertész Ábrahám betűkészlete (a bibliához)
1657	Köleséri Sámuel a váradi főiskola tanára (rektora), a biblia korrektora
1658	A váradi biblia nyomdai munkálatainak kezdete
1660. július 14 –augusztus 27.	Várad török ostroma
1660	A vár feladása után a nyomdát Debrecenbe menekítik

1661	A nyomda Debrecenből Kolozsvárra költözik, itt fejeződik be a kiadás
1667	Szenci Kertész Ábrahám halálakor 1500 (566 beketetlen) van említés

A váradi biblia utóélete

1805	A váradi biblia új kiadása (Trattner Mátyás, Pest)
1990	Sulyok István Református Főiskola, Partiumi Keresztény Egyetem (1600/1990)
2002	A váradi biblia hasonmás kiadása (Királyhágómelléki Református Egyházközség)
2021. szeptember 9–12.	360 éves váradi biblia ünnepe Királyhágómelléki Református Egyházkerület centenáriumi rendezvényén
2022	A váradi biblia széljegyzetekkel együtt kiadott kritikai változata

Az 1660-ban már létező nagyváradi református felsőfokú oktatás jogutóda az 1990-ben alapított Sulyok István Református Főiskola, és a belőle kinőtt Partiumi Keresztény Egyetem (1660/1990). Az Egyetem ma is küldetésének tekinti a kulturális, tudományos és szellemi örökség ápolását, jogelődje szellemi tevékenységének folytatását.

SZÜTS ZOLTÁN

NÉMETH FERENC ÉS VÁRADY TIBOR: ORSZÁGOK VÁLTOZNAK, KULTÚRÁK MARADNAK

Nagybecskerekiként és a Magyar Írószövetség tagjaként ma este Budapesten engem ért a megtiszteltetés, hogy köszöntőt mondhassak Németh Ferenc és Várady Tibor *Országok változnak, kultúrák maradnak* című kötetének bemutatóján. A lehetőségért nagyon hálás vagyok Balázs Géza professzor úrnak, a szerzőknek és a közönségnek, hiszen a ma esti történetet együtt fogjuk írni. Én Szűts Zoltán, az egri Eszterházy Katolikus Egyetem Pedagógiai Karának dékánja vagyok. Nagybecskereken születtem és lassan 30 éve Budapesten élek.

Miközben ma este Németh Ferenc és Várady Tibor *Országok változnak, kultúrák maradnak* című, az újvidéki Forumnál az idén megjelent könyvét mutatjuk be, történetet mesélünk és narratívát alkotunk. A történet helyszíne Becskerek, vezérfonalait pedig a szerzőkkel folytatott beszélgetésben Balázs Géza fogja felfedni.

A szerzők bemutatása

Köszöntőmet a szerzők bemutatásával kezdem. Várady Tibor a nemzetközi magán és kereskedelmi jog, a külkereskedelmi választottbíráskodás, a nemzetközi jogviták rendezése és kisebbségi jog elismert képviselője. Jogi tanulmányait Belgrádban végezte, majd a Harvard Egyetemen szerezte a jogtudományok doktora címet. Szakmai pályafutását édesapja Várady József nagybecskereki irodájában kezdte, majd tanársegéd lett az Újvidéki Egyetem Jogi Karán. Itt kapott docensi, majd egyetemi tanári kinevezést. Az 1970-es évek elején magyar párhuzamos oktatást és nyelvi lektorátust szervezett az Újvidéki Jogi Karon. 1993-tól a budapesti Középeurópai Egyetem Jogi Tanszékén tanított, 1994 és 1997 között rektorhelyettese volt. Neves amerikai egyetemeken (Berkeley, Cornell, Florida, Emory) tanított, 1999 óta az atlantai Emory Egyetem Jogi Karának egyetemi tanára. 20 könyvet jelentetett meg és mintegy 250 tudományos cikket és tanulmányt publikált. Tankönyveit az Egyesült Államokban és több európai országban használják. Könyveit és cikkeit magyarul, szerb-horvátul, angolul, franciául és németül írta. Indulása óta szerkesztője volt az ÚJ SYMPOSION folyóiratnak. 1990-től 1999-ig óta felelős szerkesztője volt a Létünk szabadkai folyóiratnak. Három esszékötete jelent meg (kettő magyarul, egy szerbül) és egy regénye (magyarul és angolul).

Németh Ferenc 1981 és 1983 között a *Magyar Szó* nagybecskereki tudósítója volt, majd három éven át az Újvidéki Rádió magyar nyelvű szerkesztőségének újságírójaként dolgozott. 1986-tól 1999-ig az újvidéki Forum Kiadóház Lapterjesztő osztályának

vezetője volt. 1999 és 2003 között a *Családi Kör* hetilap újságírója, 2003-tól 2007-ig a Forum Könyvkiadó szerkesztője, valamint a már említett *Létünk* folyóirat főszerkesztője. Okleveles jogász, végzettségét az Újvidéki Egyetem Jogtudományi Karán szerezte. Irodalomtudományi tanulmányait az Újvidéki Egyetemem végezte, ugyanitt doktorált irodalomtudományokból. 2013-tól 2016-ig a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar docense majd egyetemi tanára, a Humán- és Társadalomtudományi Tanszék vezetője.

Történetmesélés és narratívaalkotás. Összekuszálódó szálak. Az európai polgárosodást időző kaszinóitól az elnyomáson át a szétmorzsolásig

A 21. századi politikai kommunikációban az identitásképzés és narratíva alkotás jelentősége elsődleges. A most bemutatott könyv látszólag egy regionális kultúrtörténetet mesél el, azonban véleményem szerint általános érvényű és kiterjeszthető a Kárpát-medence valamennyi elcsatolt területére. A két szerző magyar nemzet történetének egy ma is zajló epizódját mondja el, melyet határok szakítanak el, kultúrájában azonban egységet alkot. Ha egy, mindent magyarázó világnézetbe szeretnénk foglalni a könyv elbeszélését, akkor azt mondhatnánk, a magyar kultúra túlélésének történetét meséli el.

Én információs társadalom és digitális pedagógia kutató vagyok, most azonban a másik, nagybecskereki kalapomat veszem fel, melyben legfőbb jellemzője egy különleges közösséghez való tartozás. Annak ellenére, hogy egyre nagyobb teret nyer az online kommunikációba és a közösségi médiába vetett bizalom, mely az adatok és az algoritmusok működésén alapul, azt tapasztaljuk, hogy az érzelmek jelentősége az életünkben továbbra is elsődleges marad. A közösségi média terén végzett kutatások mutatják, hogy azon történeteket osztjuk meg a legszívesebben és jegyezzük meg a leginkább, amelyek erős érzelmeket váltanak ki. Így van ez az életünket befolyásoló social mediában és így van ez a könyvben olvasható történetekkel is.

A könyveket a történetek adják el. A történeteket pedig a konfliktusok. Éppen ezért érdekes látni, hogyan találkozik a könyvben az érzelem a ténnyel, a romantikus nemzetfelfogás a joggal, a magyar kultúraért folytatott küzdelem az elnyomó jugoszláv és szerb rendeletekkel és törvényekkel. A könyv nagy érdeme, hogy a történeteket nem kívülállók mesélik el, hiszen bizonyos szempontból emlékirat is a munka. Várady Tibor, aki nemzetközileg elismert ügyvéd és jogászprofesszor Nagybecskereken ismert ügyvéd felmenőkkel bír, míg Németh Ferenc az Újvidéki Egyetem egyetemi tanára élettörténete ugyancsak Bánáthoz kötődik. De, hogy milyen is volt ez a Bánát, melynek határai nagyjából egybeestek Torontál vármegyével?

A könyvből idézek:

„Bánátban a reformkorban a könyvkultúra terjesztését, illetve a közművelődést illetően fontos szerep jutott a kaszinóknak és a magánkönyvtáraknak.

A reformkor lendületében Becskerek már szemrevaló város volt. Fényes Elek írta 1839-ben, hogy „igen csinos város s főhelye Torontál vármegyének, a Bega [...] hajókázható folyóvíza mellett. [...] Háza nagyobbrészt cseréppel fedettek, és utcái is elég rendesek. Van benne 5 templom, vármegyeháza, mellyben tartja Torontál közgyűléseit és törvényszékeit; posta és sóház hivatal, 2 casino, színház, 2 patika, sörház. Nyelvökre nézve rácok, németek, magyarok, oláhok, tótok, bolgárok. Epreskertje a legszebb a megyében; erdőcskéje is van.”

Az 5 templom egyikében történt meg az az eset, hogy egy fiúnak a hitoktatás keretében az elsőáldozásra készítve Huzsvár László püspök azt mondta, hogy az utolsó lépés az, hogy menjen el egy szentmisére, és tegye az, amit a többiek, ismerje meg a liturgiát. Ez a fiú mindenben lemásolta a tapasztalt híveket. Amikor azok az átváltoztatás után kimentek áldozni, a fiú is követte őket, majd ő maga is áldozott. Amikor hazament, büszkén újságolta el a nagymamájának, hogy milyen ügyes volt. A nagymamám ekkor a lelkem a pokol tüzétől féltve felhívta a püspök atyát, aki megnyugtatta, nagy baj nem történt, a főpróba sikerült, következő alkalommal az áldozás majd ünnepi körülmények között zajlik.

De visszatérve a könyv történetére, a szerzők írják, hogy a

„Bega menti városban mindig létezett valamiféle kétlakiság. Egyrészt megyeszékhely volt, tehát adminisztratív központ, s a város főterén, a terpeszkedő díszes megyeházban igencsak nyüzsgöttek a földbirtokosok és hivatalnokok meg az ügyintézkést sürgető ügyfelek, ami kissé nagyvárosi színt kölcsönözött neki, másrészt, Becskerek lényegileg egy tíz-egynéhány ezer lakosú, többnemzetiségű kisváros volt, a vidékisége minden ismertetőjével. Többnyire kereskedők és kézművesek lakták. A Begának rendkívül nagy jelentősége volt, különösen a nagyikinda–nagybecskereki vasút megépítése előtt (de később is!), a gabona- és áruszállítás lebonyolításában. Becskereknek már akkor volt egy felismerhető jellegzetessége: puttonyos szamarakkal szállították a Bega vizét! Még a 19. század végi képeslapokon is megtaláljuk őket az alábbi, hízelgő felirattal: »Nagybecskereki vízvezeték«. Természetesen akkor a becskerekiek még a Bega vizét itták, s abból is főztek. Volt a városnak egy kedves helye is, egy népkert és kádfürdővel, amelyet Plankkertként ismer(t) mindenki, s amely Plank Ferenc egykori becskereki gyógyszerész emlékét őrzi.”

De, hogy milyen szabályok is vonatkoztak a kaszinókra?

„Az alapszabályok értelmében a kaszinóban semmiféle szerencsejátéknak nem volt helye, ebet vagy más állatot is tilos volt bevezetni, akárcsak az ottani cselédeknek borralalót adni. Énekelni, dalolni (nem túl hangosan) csak a vendéglő-

részben lehetett, a tagoknak pedig, az illendőség miatt, tiltva volt feltett kalappal megjelenni, azokat úgynevezett dohányzó-sapkákkal kellett helyettesíteni.”

A felemelkedés korszakát azonban konfliktusokkal tarkított szakasz követi. A magyar kultúra kisebbségbe szorul, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, majd a Jugoszlávia is a magyar intézményrendszerek továbbélését vagy éppen létrehozását hol kisebb, hol nagyobb, de alapvetően intoleranciával szemléli és nem törekszik a többnemzetiségű, elkoptatott kifejezéssel szólva multikulturális környezet megtartására. Ennek eredménye, hogy amikor egy évtizeddel ezelőtt a nagybecskereki postán várakoztunk a feleségemmel, egy mögöttünk álló szerb házaspár érdeklődve megkérdezte tőlünk, ne haragudjanak, milyen nyelvet beszélnek önök, olyan érdekes, még soha nem hallották, talán német?

Hálózatosodás és összekeveredő személyes szálak

A könyvből megtudjuk, hogy Plank Ferenc valamikor „választott polgár” és tanácsnok volt, s 1848 előtt adományozta a városnak az akkor még tekintélyes kiterjedésű, gondozott ésápolat parkot. A sors később úgy hozta, hogy a nagylelkű becskereki gyógyszerész elkerült a városból, nagy utazásokat tett, régiségeket gyűjtött, több sikertelen vállalkozásba kezdett és szegény emberként fejezte be életét. Egerben hunyt el az 1880-as években. A Plank-kerti kaszinó egyik helyiségében kapott helyet 1846-ban az első becskereki „kisdedóvó intézet”.

Ha megengedik, a köszöntőmba a könyvhöz kapcsolódóan a személyes szálamat is beleszövöm. Az irodalomtudomány, melynek még hódolok, ezt a műveletet a hipertext logikája alapján linkelésnek hívja. A Plank-kertben, a Polgári Kaszinó helyén most az Ifjúsági Otthon áll. Egy modernista épület, melyben édesanyám és édesapám megismerkedtek. Édesanyám magyartanár, édesapám jogász volt. Édesapám magyarul is tanulhatott jogot az Újvidéki Egyetemen, ahol ezt a lehetőséget éppen Várady Tibor biztosította. Plank Ferenc Egerben halt meg, ahol én dolgozom a Pedagógiai Karon, és többek között a jövő kisdedóvó nemzedékének képzése is hozzám tartozik. De Eger mellett az Újvidéki Egyetem szabadkai magyar nyelvű tanítóképző karához vendégtanárként is kapcsolódom, ahol éppen Németh Ferenc tanszékvezető. A beszélgetést vezető Balázs Géza pedig kedves professzorom volt az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Talán nem volt öncélú ez a fejtegetés, hiszen ahogy az én személyes történetemet átszövik a kapcsolódások tucatjai, úgy az olvasók is, amikor majd leteszik a könyvet már kiderítik, hogy számos szállal kapcsolódnak Nagybecskerekhez és nemzetünk kultúrájáért folytatott küzdelméhez.

BALÁZS GÉZA

ERŐSÖDIK A BARÁTSÁG. A KULTÚRA LOVAGJAI ARANYOSAPÁTIBAN

Nick Ferenc és felesége, Katalin a negyedszázada működő Falvak Kultúrájáért Alapítvány és a 15 éve létrehozott Böszörményi László Alapítvány vezetőjeként nagyot álmodtak: lehet-e kultúrával életminőséget fejleszteni. Rátaláltak a beregi Tisza-háton Aranyosapátira, egy Vásárosnamény melletti Tisza-parti falura, és létrehozták Aranyoszigetet. De miért Aranyosziget? Bár a Tisza szinte körülöleli Aranyosapátit, a magyarázat más: a falu Révaranyosból és Kopócsapátiból egyesült, s ennek révaranyosi központjában vertek tanyát és hozták létre (szavaik szerint) a nemzet 21. századi kultúrájának színterét. Felújították az egykori óvodából 2000-ben létrehozott alkotóházat, építettek mellé gyermek- és ifjúsági tábort. A település kopócsapáti részének központjában az egykori téessziroda romhalmazából, korszerű faluházat hoztak létre. 2022-ben pedig belevágtak a vízi turizmusba: megszervezték az első olyan Tisza-túrát, amelynek végcélja Aranyosapáti volt.

Nick Ferenc Aranyoszigeten

– Feleségem kulturális turizmussal foglalkozó utazási irodát alapított és vezetett korábban. Célkitűzésünk lett, hogy kultúrát vigyünk hátrányos helyzetű településekre, hogy ennek segítségével igényességre, innovációra, például vendégfogadásra ösztönözzük az embereket. Elsőként a bakonyi Olaszfaluban hoztunk létre alkotóházat. Aranyosapátira a felvidéki Kisgéres festőművész és költő, református lelkésze Tiszai

Nagy Menyhért hívta fel a figyelmünket. Előbb az egykori, használaton kívüli óvodát újíttottuk fel közösségi háznak, majd megépítettük a faluházat és a gyermektábort. Mivel a négyeshatár mellett élünk, így a felvidéki Nagykövesden, a kárpátaljai Rahón és az erdélyi Tordán is alkotóházat, és annak működtetéséhez civilszervezet hoztunk létre. Rahói alkotóházunkban hosszú hetek óta élnek a keletről menekültek. Aranyosszigeten minden közösségi rendezvényt befogadunk, legyen az vallási, irodalmi, népművészeti, sport vagy idén először a vízitúra. Évek óta megrendezzük a Kárpát-medencei tehetséges gyerekek olvasótáborát, hazaszeretetre nevelő ifjúsági tábor, de a katonaolimpikon baráti körünk horgászversenyét is. Rendszeresen itt táboroznak a Krúdy Gyula irodalmi kör tagjai, de odaadjuk a házat nagycsaládos rendezvényekre, például születésnapra és lakodalomra is.

A gyermektábor kertjében létrehozták A kultúra lovagrend emlékparkját. Mit kel tudni erről a lovagrendről?

– Van egy barátunk, aki egy faluban templomot épített, de ezt nem ismerték el. Akkor határoztuk el, hogy megalapítjuk a kultúra területén huzamos időn át végzett, önzetlen tevékenységet elismerő kultúra lovagja címet. 1999-ben avattuk az alapító lovagokat, majd 2000-tól adjuk át nyílt pályázat eredménye alapján a magyar kultúra napja gálán ezt a kitüntetést. A 800 elismertünkből 201 lovagtársunk emlékét a családdal együttműködve ápoljuk. A kultúra lovagrend elhunyt tagjainak kopjafát állítunk az aranyosszigeti parkunkban, múzeumban és levéltárban gyűjtjük életművüket, lovagi találkozók, emlékezünk rájuk. A lovagrend alapítását a kultúra lovagja címmel elismertek 2003-ban kezdeményezték. Az elhunytakra való emlékezés nemes alkalma a kezdeményezésünkre hat civilszervezet által 2008-ban alapított európai kultúra napja (szeptember 20). Az emlékpark 2022-ben az elhunyt katonaolimpikonok emlékével bővült, amelyen 123 olimpikonra emlékezhetünk.

Nick Ferenc és felesége kultúramissziója az egész térségre kiterjed: minden vendégüknek kötelességszerűen megmutatják Bereg és Szatmár művelődéstörténeti emlékeit, nem hagyható ki Szatmárcseke, Tiszacsécse vagy a nagygéci faluemlék sem. Különösen felhívják a figyelmet az olyan falumentő tevékenységekre, mint amilyen például Vámosatyán van, ahol a megüresedett házakból közösségi tereket formálnak, a kertekben pedig a közmunkások zöldséget termelnek. A funkcióját veszítő, hátrányos helyzetbe kerülő, elszegényedő települések újraélesztésére sokféle ötlet, program születik; bizonyára mindenhol a helyi sajátosságokat kell figyelembe venni. Egy ezek közül egy Nick Ferencék programja. S hogy mi hajtja őket?

– Ezer tervünk van. Nem tudunk olyat elképzelni, ami ne tudnánk megvalósítani. S még valami: mindig munkálkodni, tevékenykedni, dolgozni kell. Ha az emberek együtt dolgoznak, erősödik a barátság.

FERENCZI NÁTÁNÁEL

EGY DIÁK GONDOLATAI A PARTIUMI SZABADEGYETEMRŐL

Egyszerre felejthetetlen és leírhatatlan az az érzés, élmény, amit nyújtani tudott nekem a 4., illetve a 7. partiumi szabadegyetem. Sok, érdekfeszítő előadást hallhattunk, élménydús kirándulásokon vehettünk részt, mindezek mellett megadatott a lehetőség a szórakozásra is. A tanulmányi kirándulásokból kettőt szeretnék kiemelni: irodalmi kirándulás Szabó Pál emlékházához, illetve a Szatmár környéki kirándulás, kevésbé ismert német településeken.

2019 júliusában a magyar-román határ menti Biharugrán jártunk, ahol Szabó Pál irodalmi emlékházat néztük meg. Szabó Pál egykori parasztháza. A kiállítás felidézi Szabó Pál *Lakodalom* (1941), *Keresztelő* (1942), *Bölcső* (1943) című regényeinek (trilógiájának) világát, illetve a regényekből készült, Bán Frigyes rendezte film, az 1930-as években játszódó *Talpalatnyi föld* világát. Szabó Pál nevét ma már kevesen emlegetik, a trilógiáját is kevesen olvassák, így az emlékháznak sincs sok látogatója. De egy ilyen kirándulás mégis lehetővé teszi, hogy az ember visszaemlékezzen és tanuljon a történelem okozta borzalmakból, fájdalomból, sőt mindez lehetővé teszi, hogy belelásson jelenkori világunk történéseibe is. Ez a séta, a múltba való utazás megrázó, de egyben felejthetetlen élményt nyújtott számomra.

A másik hasonló élményt nyújtó kirándulást idén tettük a romániai Szatmár és környékére. Nem köztudott, hogy itt is éltek német telepések, s ma is megtalálhatók a német kulturális és nyelvi hagyományok. Csanáloson román-német-magyar háromnyelvű felirat a városházán: Primăria/Rathaus/Községgháza. Nem messze a községgházától egy nagy emléktáblát láthattunk, amelyen a Szovjetunióba kényszermunkára elhurcolt, többnyire német (sváb) származású csalánsiak nevei voltak láthatók, am többnyire német, sváb származásúak voltak. A helyi – megmaradt – németek őrzik hagyományaikat, gyűjtik a néprajzi tárgyakat, őrzik népdalaikat, és megkínáltak bennünket a rétesre emlékeztető specialitásukkal, a strudlival.

A partiumi szabadegyetem – immár hét éve – nemcsak a kirándulásról, az előadásokról, a szórakozásról, hanem a kapcsolatteremtésről is szól. A nyári egyetem lényege az új iránti vágy, kíváncsiság, tapasztalatcsere, megismerés, amelyekre egy egyetemi óra keretén belül nem igazán jut idő.

PESTBUDA.HU

SZÁZÖTVEN ÉVES AZ ELSŐ MAGYAR NYELVVÉDŐ FOLYÓIRAT

Százötven éve, 1872. január 12-én jelent meg Szarvas Gábor szerkesztésében a *Magyar Nyelvőr* című nyelvművelő folyóirat első száma. A lap a 19. században állást foglalt a nyelvújítási vitákban, fellépett az idegenszerű fordulatok ellen. Helyesírási, nyelvhelyességi szabályokat is lefektetett, és nagy érdeme volt a nyelvjárások, a népnyelv megismertetésében.

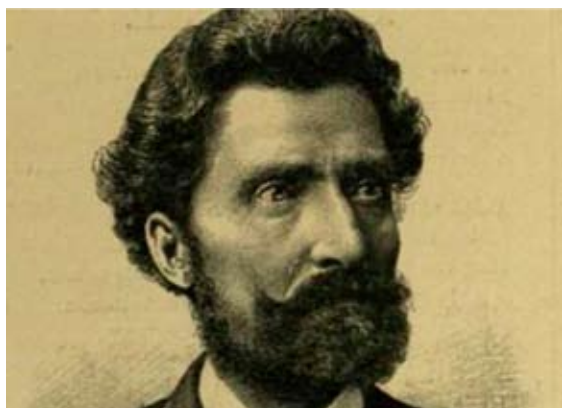
A 19. század végén jelentkező erőteljes német nyelvi hatás és a túlzó nyelvújítás elleni harc nyomán a Magyar Tudomány Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának vezetői úgy döntöttek, hogy egy nyelvvédő, nyelvtisztító folyóiratot hoznak létre. Gyulai Pál, Arany János és Arany László Szarvas Gábor nyelvészt, tanárt választotta szerkesztőnek, miután olvasták a pozsonyi Katolikus Főgimnáziumnak 1866/67. évi értesítőjében megjelent *Magyartalanságok* című tanulmányát. Szarvast Eötvös József segítségével áthelyezték Budapestre, majd 1871-ben az Akadémia levelező tagjává választotta, és megbízta a Magyar Nyelvőr szerkesztésével.

A Magyar Tudományos Akadémia nyelvvédő folyóirata volt az 1872-ben megjelent Magyar Nyelvőr (Fotó: FSZEK Budapest Gyűjtemény)

A Magyar Nyelvőr első évfolyamának első kötete 1872. január 12-én jelent meg. Szarvas Gábor *Mit akarunk?* címmel programadó cikket közölt:

„Akarjuk ott, ahol az ingadozó alapra fektetett s rögtönözve létesített nyelvújítás szabályellenes szóalkotásokat hozott forgalomba, a helyesség visszaállítását; a hol az idegen nyelvekkel való érintkezés korcs kifejezéseket természet, a tisztaság előmozdítását; akarjuk a követelményeknek megfelelő tudományos magyar nyelvtannak összeállítását megkönnyíteni...; mind ezt pedig a magyar nyelv életéből merített eszközök segítségével akarjuk megvalósítani. – E végből kutatni fogjuk 1. a történeti, 2. a népnyelvet; 3. kiváló figyelmünk tárgyát fogja képezni az újabb irodalom, különösen pedig a forgalomban lévő hibás szóalakok és idegenszerűségek.”

Szarvas Gábor tanár, nyelvész, akadémikus, a magyar nyelv művelés megalapozója a Magyar Nyelvőr első szerkesztője volt (Forrás: mki.gov.hu)

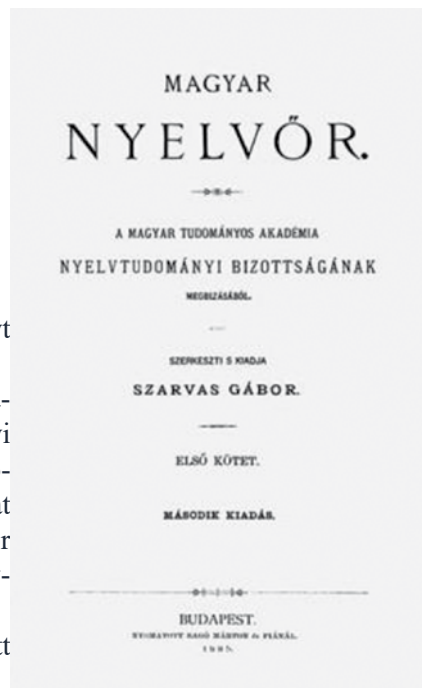
is lefektettek a tudós szerzők, és nagy hangsúlyt adtak az ortológusvitáknak.

A folyóirat köré csoportosultak a korabeli magyar nyelvtudomány jeles képviselői, így Simonyi Zsigmond eszperantista, nyelv tudós, Szinnyi József nyelvész, egyetemi tanár, Munkácsi Bernát nyelvész, finnugorista, turkológus. Szarvas Gábor haláláig, 1895-ig szerkesztette a Magyar Nyelvőrt, őt Simonyi Zsigmond követte.

A II. világháború alatt, 1940 és 1946 között felfüggesztették a Magyar Nyelvőr működését.

A Magyar Nyelvőrt 1994-ig mint az MTA Nyelv művelő Bizottságának folyóiratát az MTA adta ki, 1994 óta az Eötvös Lóránd Tudományegyetem a kiadó.

A folyóirat negyedévente jelent meg, a nyelv művelés, a népnyelv, a helyesírás, a nyelvjárások megismertetését szolgálta. Az erőszakos nyelvújítás és az idegenszerű fordulatok ellen is állást foglalt, és tisztázta a nyelvújítás határait. Nyelvtani törvényeket

A Magyar Nyelvőr első kötetének második kiadása 1885-ben (Forrás: adt.arcanum.com)

Szarvas Gábor mellszobrát 1899-ben avatták fel a Magyar Tudományos Akadémia épülete előtt

Megjegyzés: A Magyar Nyelvőrt 2020-tól a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága adja ki. Az írást a Pest-Buda honlap főszerkesztőjének engedélyével vettük át. Az eredeti közlési hely: https://pestbuda.hu/cikk/20220112_szazotven_eves_az_elso_magyar_nyelvvedo_folyoirat

TUBA MÁRTA

MINYA KÁROLY: SZÍNHÁZ ÉS NYELV. 50 ÍRÁS A KORTÁRS MAGYAR DRÁMA NYELVHASZNÁLATÁRÓL

Az 56. magyar nyelv hetére (2022. április) jelent meg Minya Károly válogatott elemzéseket tartalmazó kötete A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága „Nyelv és lélek” elnevezésű kiadványsorozatában. Minya Károly a szókincskutatás, a nyelvhasználati és helyesírási tanácsadás elismert és népszerű, ugyanakkor számomra rejtőzködő szakembere, ugyanis ebből a kötetből ismerhettem meg „szakmai szívyszerelmét”, a mai magyar dráma nyelvét. Az én mulasztásom, hogy eddig nem olvastam a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda honlapján 2014-től a Színház és nyelv rovatban megjelenő írásait, így most összegyűjtve tanulmányozhattam az oda készült szemelvényeket.

Minya Károly
Színház és nyelv
50 írás a kortárs magyar dráma nyelvhasználatáról
című kötetének bemutatója

Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár – Kamaraterem
4400 Nyíregyháza, Szabadság tér 2.

2022. 08. 31. (szerda) 17.00

A könyvet bemutatja:
Karádi Zsolt
főiskolai tanár

Közreműködik:
Pregitzer Fruzsina
Jászai Mari-díjas,
Magyarország
Érdemes Művésze

MÓRICZ ZSIGMOND MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁR

MÓRICZ ZSIGMOND SZÍNHÁZ

VIDOR Fesztivál

Minya Károly könyvének bemutatója a Vidor-fesztiválon

Minya Károly a könyv előszavában indokolja, hogy az írások azért szerepelnek a megjelenés hét évének időrendjében, és nem tematikus elrendezésben, mert ilyen módon fokozottabban érvényesülhet a kortárs magyar dráma sokszínűsége. A kortárs színházi nyelv meghatározó stilisztikai jelenségeiből az egyéni, új szavak használatát, valamint a különböző stílusrétegek egybecsengését és disszonanciáját emeli ki. Megemlíti továbbá, hogy egyetemi oktatóként a magyar szakos hallgatóknak adott olykor-olykor színházi feladatot, és néhány elemzésében idézi is találó megállapításait az adott előadásban látott-hallott nyelvváltozatokról vagy szóalkotási módokról.

A szerző jórészt a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színháznak és a Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiváljának előadásait elemzi. Az 1988 óta megrendezett fesztivál a kortárs dráma ünnepe, számos újítás megvalósítására, értelmezésére, befogadására ad lehetőséget rendezőnek, színésznek, nézőnek egyaránt. Kissé zavarba ejtőek az új műfajok: van itt szlengdráma (Lackfi János: Hambi-pipőke), akciómusical (az Újvidéki Színház Fekete című előadása), mobilrevü színészekre és telefonokra (az egri Gárdonyi Géza Színház Csörgess meg! című előadása), abszurd agymenés, illetve posztmodern tűzijáték (Tasnádi István: Fél nap Ferdinánddal). Ha az olvasó kimondja a színpadi nyelvben megjelenő neologizmusokat, akkor – megízlelve a szereplők beszédét – a maga számára megteremtí a darab hangulatát: *Nyuszihuszár, köcsögínó, vívójogging* (Parti Nagy Lajos saját írata Molière Úrhatnám polgár komédiájából); *impregnált harcsatincs, degazsírozom, kövirózsa és petepite* (Tasnádi: Fél nap Ferdinánddal); *üccsi, hambí, kisburi, meglepi, uncsi* (Laczkfi: Hambi-pipőke); *kimaxol, fénydublőr, pederasztá hangvász* (Závada Péter – Bíró Bence – Fehér Balázs Benő fordítása Feydeau A balek című komédiájából).

Minya Károly kifejti véleményét a színpadi nyelvben megjelenő trágárságról is, de én a szövegek hálózatos létmódjának erejére, valamint részben ennek is köszönhetően a színpadi szövegeknek egymást gazdagító erejére figyeltem föl leginkább. Az intertextualitás a kortárs műalkotások sajátja, hiszen létrehozásuk és befogadásuk is alapos felkészülést követel meg. A néző felkészülése az online jegyvásárlással kezdődik, amikor egy kattintásra van a színház honlapjától. Kínálkozik, hogy elolvassa a közzétett szereposztást, megnézze a videóelőzetest, rákattintson a kritikák linkjére, esetleg utánaolvasson az alkotónak a Wikipédián. Mire színházba megy, már többfajta szöveg- és stílusípust kapcsolt össze a tudatában, és ez a tevékenysége az előadás alatt is folytatódik. A mai drámáirók tobzódnak az eltérő regiszterű szövegek ellenpontozásában. A köznyelvvvel szembeállítva egy előadáson, egy jeleneten, sőt egy fordulón belül hangzik el nyelvjárási beszéd (Pintér Béla: A 42. hét) vagy nyelvjárások fölötti stilizált tájnyelv (Székely Csaba: Bányavidék trilógia), szaknyelv, társadalmi rétegnyelv (Spiró György: Koccanás), korosztályi nyelv, illetve annak paródiája (Hujber Szabolcs: Most meglakol a halál) stb.

A kötetben bemutatott művek közül az Ibsen, a nép ellensége c. drámát nézném meg leginkább a Marosvásárhelyi Színház Tompa Miklós társulatának előadásában. Szívesen átélném a színpadi játék közös fórummá alakulásának folyamatát: először támogató nyilatkozatot kellene aláírnom annak igazolására, hogy a kisváros fürdővize szennyezett. Majd meg kellene vitatnom, hogy demokráciában élünk-e, vagy sem. Ezután szavaznom kellene, vajon Stockmann doktor – aki kimutatta a szennyeződést – a nép ellensége-e, végül saját szememmel láthatnám, ahogy meghamisítják a szavazás eredményét.

Minya Károly Színház és nyelv könyvéből betekintést kaphatunk a mai magyar színházkultúrába. A kötetet név- és címmutató egészíti ki, amely az előadásokra, a darabokra és a színészekre, színházi munkatársakra vonatkozik. (MNYKNT, Budapest. 2022. 164 lap e-könyv változatban is.)

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ

A DALLAMHANGSÚLY-ELMÉLETRŐL RÖVIDEN A HÁROMSZÓLAMÚ VERS – ÚJ MAGYAR VERSTAN KAPCSÁN

Miért van szükség a hangsúlyok, a hangsúlyozás újragondolására a verstanban és a verselés valamennyi gyakorlati részében? Erre ad részletes választ és kidolgozott megoldást Deák-Sárosi László a Magyar Naplónál hamarosan megjelenő verstani monográfiája és a hozzá tartozó *Példatár*. A verses ritmika legnagyobb problémája az, hogy mintegy két évszázada az énekelt vers műfajából kivált, önállósult és szinte egyeduralkodóvá vált a szövegvers, ami már nem tudta összebékíteni az értelmi és a pusztán metrikai hangsúlyokat. A megoldás a dallamhangsúly-elmélet, ami a vers úgynevezett recitált (nem énekelt) megszólaltatásában a hangerő mellett az **emelkedő** és az *ereszkedő* (**magasabb** és *mélyebb* ejtés) nyomatóképző hatását is alkalmazza. A szerző tovább fejlesztette László Zsigmond 1961-ban közzétett dallamhangsúly-elméletét és a nyomatókók rendszerét a **dallamemelkedő** után a *dallamereszkedő*vel. Az újítás a verstan teljes újragondolásához vezetett, ami a monográfiában és a *Példatár*ban lesz olvasható, összesen több mint száz teljes vers vagy hosszabb versrészlet metrikai elemzésével.

Kulcsszavak: dallamhangsúly-elmélet, recitált vers, ütemező hangsúly, **értelmi hangsúly**, *csak metrikai hangsúly*, hangerő (dinamikus hangerőhangsúly), **dallamemelkedő**, *dallamereszkedő*

Deák-Sárosi László dedikál könyvbemutatóján az Országos Széchényi Könyvtárban

A probléma felvetéséhez meg kell említenem egy verstani-prozódiai vitát a magyar vers és verstan hőskorából, a 19. század derekáról. A vita Greguss Ágost bölcséleti doktor, egyetemi tanár, esztéta, az MTA tagja, a Kisfaludy Társaság másodelnöke és a neves színész, Egressy Béni között zajlott. Greguss kitartott amellett, hogy egy igekötős ige és az ige összetételében csak a szó elején lévő igekötőt szabad hangsúlyozni (idézi: Kecskés 1991: 261–262). Egressy viszont azt állította, hogy az igetövet is ki lehet hangsúlyozni, a „legyőzte” esetén a „győz” tövet: „legyőzte” vagy „legyőzte”. Mindkettejüknek igaza van, és végső soron egyiküknek sem. Mindkét szótagnak és szóelemnek kell hangsúlyt kapnia, ha a metrum (pl. jambus) úgy kívánja, csak különbözöt: „legyőzte”. A „le” megkapja a **dallamemelkedőt**, nyomba utána a „győz” pedig a **dallamereszkedőt**. Az első **értelmi** hangsúly, mert dominánsabb, legyőzi a *mélyebben* ejtettet, de a „győz” is érvényesül másodlagosan a metrikai *ereszkedővel* és pluszban egy kis *hangerőtöbblettel*. Csak a prozódia és a verstan még nem tartott ott, hogy ezeket a hangsúlytípusokat meg tudják különböztetni hangzásban és jelölésben is. Fogarasi János neves nyelvész, szótárkészítő, zeneszerző és költő 1861-ben ugyan felvetette, hogy a hangerő mellett a hangok „felemelése” és „lenyomása” is fizikailag hangsúlyt eredményez, különböző jellegűeket (idézi Kecskés 1991: 246), de az első magyar dallamhangsúly-elmélet kidolgozásához épp száz évet kellett várni.

Térjünk még kicsit vissza az említett vitához. Az adok-kapokba bekapcsolódott a neves irodalomtörténész, Gyulai Pál, aki Gregusshoz csatlakozva a hibátlan prozódia-át védte, Egressy pedig a metrikai lüktetés megszólaltatásához ragaszkodott. A végén nem született egyetértés a felek között, de Gyulai úgy próbálta megoldani a lehetetlent, hogy kijelentette: csak olyan verset szabad írni, amelyben minden értelmi és metrikai hangsúly egybeesik. Ilyen magyar nyelvű vers pedig nem létezik, kivéve néhány rövid, legfeljebb 2–4 soros mondókát, ritmikai játékot. Akkor a költőink tévedtek és hibáztak volna, hogy nem tudtak, akartak hibátlan lüktetésű és prozódiajú verset írni azóta se? Aligha. A probléma abban rejlik, hogy a verstani szakértők a már említett és mellőzött Fogarasi és László kivételével minden nyomatékot a **hangerőhangsúllyal** akartak megoldani. A **hangerő** azonban egysíkú, egydimenziós, és az ellenőrzött különböző intenzitás ellenére (pl. 100%-os, 50%-os, 25%-os) önmagában mindig ugyanúgy ütemező és értelmi nyomatékok képez, a szó belsejében és a végén is. A szakértők vagy az értelmi vagy a metrikai tagolásból indultak ki, és nem voltak képesek az egy szem hangerővel a másik szempontot integrálni. Így alakultak ki a „verstani veszekedések”, az élethosszig tartó gyűlölködések és az átjárhatatlan szekértáborok.

A problémára és a megoldásra közelítsük meg a verset a megszólaltatás felől. Minden prozódiai és verstani szabály egyébként a vers megszólaltatását szolgálja, arra törekszik, csak hajlamosak vagyunk erről megfélekezni. A szakirodalom a gyakorlatilag mindenki által elítélt skandalás mellett a következő hármat említi: „énekelt versek, recitált versek, szavalt versek (Szepes–Szerdahely 1981: 194)”. Én ezt kiégszíteném a versmondással, mert létezik a vers megszólaltatásának teljesen prózai,

minden ritmuskövetést vagy képzést mellőző hagyománya is. A legáltalánosabb és a színészképzésben is oktatott gyakorlat azonban a szavalás, ami ráerősít a lüktetésre, amikor az értelmi és a metrikai hangsúlyok egybeesnek, de amikor nem, akkor a metrikai lüktetést elengedi, és pótolja azt hatásszünetekkel, túlzott dinamikával és érzelmi hullámzással – gyakran nem nagy stílusegységgel és sikerrel. A szavalás tehát ütközés esetén a metrikai tagolás rovására érvényesíti a hangsúlyozást. Ezelső megközelítésre és hallásra nem tűnik rossznak, de mégis rossz, mert hiányos. Miért törte magát sok száz kiváló magyar költő a kezdetektől a máig ritmikus szövegek írásával, ha az a hangzásban a ritmus nem érvényesül? Érdekes meghallgatni például Vörösmarty Mihály *Zalán futása* című, hexameterben írt eposzának az elejét a Magyar Rádió hangfelvételén, Kertész Péter előadásában (<https://youtu.be/zTy2rrbJ6L0>). Az első sor Kertész tagolásában a következő: „Régi | dicsőségünk, || hol késel az | éji | homályban?” Ebben a tagolásban nincs két egyforma versláb/ütem, és ahol nincs ismétlődés, ott ritmusról se beszélhetünk.

A szavalás és a versmondás ellenétes megközelítése a skandálás, ami viszont ütközés esetén az értelmi hangsúlyok és a tagolás ellenében érvényesíti a metrikai lüktetést: „Régi di- | csőse- | günk, hol | késel az | éji | ho- | mályban?” Az ütem első ízére, az ictusokra eső szótagokat azért húztam alá, mert a skandáló ezeket a formailag, zeneileg hangsúlyos szótagokat a magyar gyakorlat szerint hangerőhangsúllyal nyomatékosítja. Ma is sokan skandálnak tanárok, diákok, de „nem hivatalosan”, mert a verstanok egyöntetűen elutasítják az nem szó elejére helyezett hangsúlyokat. Azért színészeket is hallani skandálni kiemelt jelentőségű hangfelvételeken, lemezeken, például Latinovits Zoltán a *Világlíra 1. Pásztorének* című verse megszólaltatójaként, amelyen a ritmus kedvéért szavak közepén és végén is alkalmaz hangerőt vagy emelkedő nyomatékot (<https://youtu.be/-TUw4prVRX4>). Az utóbbi három évtizedből egyetlen tanulmányt vagy könyvet sem tudok idézni, amelynek a szerzője a skandálást elfogadhatónak tartja.

Mi lenne a megoldás? Az egyik megoldás a vers éneklése, ami évszázadokig, sőt évezredekig általános gyakorlat volt, csak a 18. század második felétől kopott ki a gyakorlatból. Az éneklés pótolja azokat az emelkedő és ereszkedő nyomatékokat, amelyeket a szavalás és a skandálás mellőz. Az énekelt **emelkedő** és **ereszkedő** gyakran ellentétes lejtést vesz fel, mint azt a szöveg prozódíája és a metrikája kívánná, de az éneklés stílusában élesen elválík a „prózai” megszólaltatástól, az éneklésben az emelkedettség miatt több szabálytalanságot fogadunk el, mint a szavaltban és a skandáltban. Ezenkívül az énekés több és nagyobb ingadozást is elbíró eszközzel rendelkezik, mint a prózai szövegviszsaadás: hanglépésben/ugrásban, szünetkezelésben, dinamikában, hangszerkíséretben stb.

Ne lenne tehát lehetőség a vers megszólaltatására olyan mód, hogy az értelmi és a csak metrikai hangsúlyok is érvényesüljenek? De van, elvileg ez volt a **recitálás**, csak ezidáig még nem dolgozták ki a szabályait. Jobb híján ezzel az idegen szóval jelölték ezt a fogalmat, mert a recitálás a vers ’előadását’ jelenti, csak összetéveszthető

lenne egy általánosabb fogalommal, ami szerint minden megszólaltatás előadás, és valójában a versmondás, a szavalás és a skandalálás is az. A recitálás lehetővé teheti az **értelmi** és a *csak metrikai* hangsúlyok érvényesülését anélkül, hogy hiányt szenvedne egyik vagy másik, vagy egymás rovására mennének. Ennek kulcsa a három nyomaték rendszerszerű alkalmazása. Az emelkedő önmagában **csak értelmi** hangsúlyt képez, de egyben **nem ütemező**t is, ami a hangerőhangsúlynak, a dinamikus hangerőhangsúly-nak a jellegzetessége. Az *ereszkedő* több módon képes megnyilvánulni. Az *ereszkedő* önmagában *átmenő* vagy mondatot/verssort *lezáró*, viszonylagosan könnyű nyomaték. Szó közepén és végén az *ereszkedő* önmagában vagy kis hangerővel megtoldva csak metrikai hangsúlyt képez, ami az *ereszkedő* miatt nem hat értelmi hangsúlyként. Az *ereszkedő* szó elején pedig a nem fizikai értelmi hangsúly miatt *másodlagos értelmi hangsúlyt* képez, szószerkezetben/szintagmában a főhangsúlyhoz képest, ha két egyszótagú, önálló jelentéssel bíró szó kerül egymás mellé, például „**kék ég**”. A „**kék**” az **emelkedő** miatt a szószerkezet fő értelmi hangsúlya, az „**ég**” pedig a szószerkezet másodlagos értelmi hangsúlya.

Recitálva a Zalán futása első sora recitálva a következőképpen hangzik:

Régi di- | *csőse-* | *günk, hol* | *késel az* | *éji* | **ho-** | *mályban?*”

A **félkövérrel** szedett hangok/szótagok a sor alapintonációjánál kissé **magasabban** ejtendők, a *dőlttel* szedett hangok/szótagok kissé *mélyebben*. Ha két vagy több szótag van jelölve *dőlttel*, akkor *ereszkedő menetről* van szó. A sor és a lábak/ütemek elején található szótagokat nem jelöltem aláhúzással, mert fölösleges, hiszen e sor és ütem eleji szótagnak több-kevesebb hangerőnyomatékot is kapnia kell az ütemezés érzékeltetése miatt. Itt megjegyezném, hogy a magyar hexameter az időmértékes alapja mellett egyben ütemező is, de az állítás bizonyítására most terjedelmi okokból itt nem térek ki.

A hangsúlyok rendszere ugyanígy alkalmazható a hangsúlyos és a magyarosan hangsúlyos típusú versek megszólaltatásában is. Két fő alkalmazási helye a sor és ütem eleji szótag *ereszkedővel* való nyomatékosítása: „**A hetedik** | **te magad légy!**” (József Attila: *A hetedik*) – a névelő metrikai kiemelésére; illetve az eltolt metszetek áthidalása: „**Zsigmond a ki-** || *rály, a császár*” (Arany János: Szibinyáni Jank).

Ennyit lehet és kell előzetesen elmondani az általam a dallamereszkedővel kiegészített dallamhangsúly-elméletéről, a nyomatékok rendszeréről. A bizonyítás részletei *A háromszólamú vers – Új magyar verstan* elméleti részében és az elemző rész, illetve a *Példatár* három nyomatékkal „kottázott” példáiban találhatók.

Hivatkozások

Kecskés András, *A magyar verselméleti gondolkodás története a kezdetektől 1898-ig*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991.

László Zsigmond, *Ritmus és dallam – A magyar vers és ének prosódiaja*, Zeneműkiadó, Budapest, 1961.

Említett versrészletek

A hetedik: József Attila összes műve, ELTE: <http://jozsefattila.elte.hu/versek/osszes-vers.html>

Szibinyáni Jank: Arany János összes költeményi: <https://mek.oszk.hu/00500/00597/html/vs185303.htm>

Zalán futása: Vörösmarty Mihály összes költeményei, Magyar Elektronikus Könyvtár: <https://mek.oszk.hu/01100/01122/html/zalan01.htm> Utolsó letöltés: 2022. július 18.

Szerkesztői megjegyzések

A fent olvasható cikk részlet és tartalmi kivonat Deák-Sárosi László *A háromszólamú vers. Új magyar verstan és Példatár* című, a közeljövőben, a Magyar Napló Kiadónál megjelenő könyvéből.

Az elmélet illusztrálásához a szerző a következő hangfelvételek meghallgatását javasolja, amelyek munkaanyagának készültek a *Példatár* verseit megszólaltató színészek számára:

Klasszikus magyar versek, recitálja Deák-Sárosi László:

<https://soundcloud.com/deak-sarosi-laszlo/vorosmarty-mihaly-zalan-futasa-reszlet-dallamhangsulyokkal>

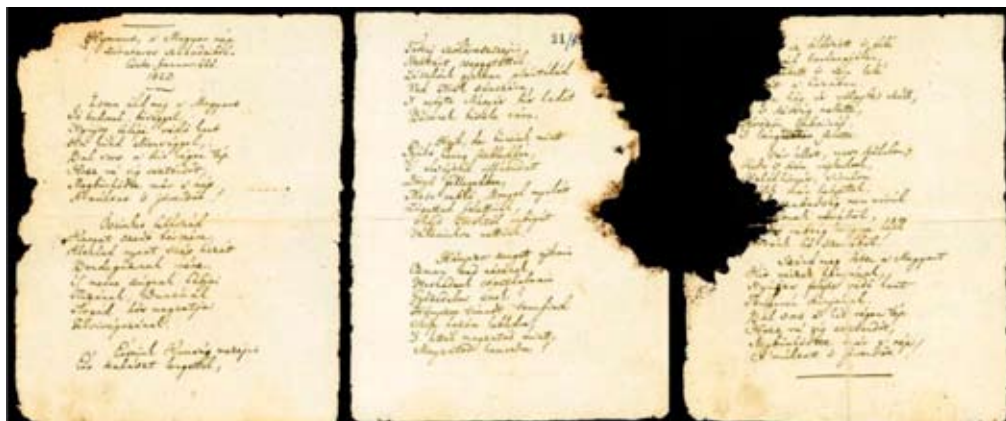
<https://soundcloud.com/deak-sarosi-laszlo/arany-janos-szondi-ket-aprodja-reszlet-dallamhangsulyokkal>

<https://soundcloud.com/deak-sarosi-laszlo/csanady-gyorgy-szekely-himnusz-dallamhangsulyokkal>

<https://soundcloud.com/deak-sarosi-laszlo/petofi-sandor-szeptember-vegen-dallamhangsulyokkal>

KOMORÓCZY GYÖRGY

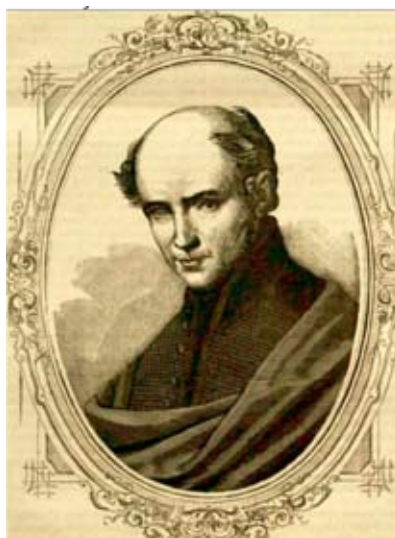
ÜZENET – A HIMNUSZ ÉS A MINDENNAPI MAGYAR NYELV

A Himnusz kézírata (OSZK)

Számunkra január második felének talán legfontosabb kulturális-történelmi eseménye a Himnusz születésének évfordulója: emlékezés nemzetünk és nyelvünk sorsának alakulására. Ugyanis nemzet és anyanyelv elválaszthatatlan egymástól egyebek mellett azért is, mert népből nemzetté válásunk folyamatában nyelvünknek volt legjelentősebb szerepe. De elválaszthatatlan ezektől a Himnusz is mint kimagasló költői alkotás és mint nemzeti ima és jelkép, akárcsak írójának, Kölcsey Ferencnek személye is.

Kölcsey Ferenc (1890–1838) – „Az irodalomhoz a legtisztább vágy vezette, s a legszentebb érdek csatolta Kölcseyt. Irt, mióta csak érezni és gondolkodni kezdett. mint ezt maga mondja Döbrentei előtt de nem előre féltett czélból vegyült literátoraink közé...” Forrás: (Vasárnapi Ujság, 7. évf. 38. sz., 1860. szeptember 16.) Mint politikus, a reformok híve volt küzdött Erdély és a részek visszacsatolásáért, az alkotmánynak a nép felszabadításával korszerű átalakításáért és a magyar nyelv jogaiért. Követi pályája 1834-ben véget ért, amikor meggyében a maradiak kerültek felszínre. Búcsúbeszédével Pozsonyban 1835. február 9-én annyira megghatotta a rendeket, hogy az országgyűlés e beszéd után az napra felfüggesztette az ülést.

(...) Hazatérte után ismét sikerült neki többséget biztosítani megyéjében a szabadelvű eszméknek. Az akadémiában emlékbeszédeivel, költői dolgozataival, kritikáival újra magára ragadta a közfigyelmet és ezután kizárólag az irodalomnak élt. 1836. november 12-én a Kisfaludy Társaság alapítótagja lett. (Forrás: Wikipédia)

Történelmünk szomorú időszakában született a Himnusz

A nemzet általános nyomorában a nyelvi elnyomásnak, az idegen nyelv uralmának is szerepe volt. A latin nyelv uralma alól a magyar nyelv felszabadítását legelemibb jogként követelte Kölcsey. Országgyűlési szónokként beszédet mondott a magyar nyelv ügyében. Amint Naplójában írja: „Kétszer álltam fel, egyszer Erdély, egyszer a nyelv miatt, s bár a kebel érzeményét hangba méltán önteni nem tudtam, az ügy szentsége lelkesített mindenkit.” Szorgalmazta például, hogy az alsó- és felsőház között a levelezés magyar nyelven folyjon, a törvényeket fogalmazzák magyarul és a feliratokat is írják magyarul. Természetes – mondta –, hogy a magyar a tulajdon nyelvével kíván élni. A főrendek úgy vélték, hogy a latin nyelv használata nem veszélyezteti a magyar nyelv fejlődését. Erre Kölcsey meglehetősen kemény hangnemben így reagált: „Igaz, hogy nyelvünk belső tulajdonainál fogva Európa leghíresebb nyelvei mellett sem vonulna szégyennel vissza, de mégis hátra kellett maradnia. Miért? Azért, mert járomba vetették nyelvünket, mert csúfot csináltak azon szerencsétlenekből, akik ezen nyelv kiművelésére adták magukat. Húsz év óta futom az írói pályát, és szenvedtem nemcsak megvettetést, hátratételt, üldöztetést is, mivel a nyelvet becsülni, néhány társammal annak kiművelését célba venni bátor valék. A Tekintetes Rendeiket nem szólítom fel híjában, mert íme, én is egyenesen kimondom: előbb fog e kebel megrepedni, mintsem a nemzeti nyelvre tett kívánságtól egy pillanatig is elálljak” – mondta beszéde végén Kölcsey.

Mi a nyelvvédő költő országgyűlési beszédének nekünk szóló üzenete?

Egyebek mellett az, hogy mi, erdélyi magyarok is tulajdon nyelvünkkel kívánunk élni. Ezért fontos, hogy járjunk nyitott szemmel, vegyük észre a jogsértéseket, a magyar nyelv használatának háttérbe vagy kizorítására irányuló próbálkozásokat, tegyük szóvá azokat, hisz nap mint nap találkozhatunk ilyesmivel nem csupán a szórványvidékeken, de még a tömbmagyar Székelyföldön is. Gondoljunk például a magyar feliratok eltüntetésére/lemázolására; a magyar közterek és utcanevek körüli huza-vonára/gáncsoskodásra; a lakosság által beadott magyar nyelvű kérvényekre érkező román nyelvű válaszokra; vagy hogy számos magyar többségű településen ügyfélszolgálati munkakörben az alkalmazott nem ismeri a magyar nyelvet. A kétnyelvűsége vonatkozó jogszabályokról is volna bőven mondanivalónk. Van köztük olyan is, amely nem szavatolja nyelvünk egyenjogúságát, és ezt a hézagot halmozottan felhasználják ellenünk politikai maffiózók. Ők alkotják a Székelyföldön működő „nyelvi

és szimbólumrendőrség”-et. Azt is látnunk kell, hogy Romániában bizonyos politikai körökben ma is él mint a diktatúra hagyatéka az egy ország – egy nyelv felfogás. Álljon itt most néhány tanulságos mondat egy nyelvészeti értekezleten tartott előadásból: „Európa sem nyelvi, sem történeti szempontból nem hasonlítható Amerikához. A tengerentúli ország fiatal és egynyelvű. Egyetlen szavazaton múlt, hogy nem a német lett a hivatalos nyelv az angol helyett. Európa viszont sokszínű mind nyelvi, mind kulturális szempontból, és ezt a sokszínűséget érdemes és meg is kell őriznünk. Egy-két összekötő világnyelv mellett nagyon jó szolgálatot tenne, ha a szomszédos (vagy együtt élő) népek, nemzetek megtanulnák egymás nyelvét, mert az volna a közeledés és a normális együttélés legjobb útja és eszköze. Így a kétnyelvűség valóban kétnyelvűség volna, megszűnne az egyoldalú kétnyelvűség, amint az most tapasztalható Erdélyben vagy mindenütt az utódállamokban. A kisebbségben élő magyarok ismerik a többségi nemzet nyelvét és kultúrájában is eligazodnak, fordítva viszont ez nem mondható el.” (Murvai Olga nyelvész, egyetemi tanár)

Figyeljünk anyanyelvünk mindennapjaira!

Kölcsény Ferenc azt is üzeni kétszáz év távlatából. Az államnyelvi dominancia okozta nyelvhasználati gondjainkat olykor saját mulasztásaink is szaporíthatják. Gondoljunk a szakszerűtlen, szó szerinti fordítás vagy más, román hatás nyomán született kifejezésekre, szavakra. Csupán jelzésként említek néhány – Erdély-szerte elterjedt – példát: biztosítóház (helyesen: egészségbiztosítási pénztár); munkarégiség (szolgálati idő, munkaviszony); tália (konfekcióméret); férfikosztüm (öltöny); síkosztüm (síruha); fürdőkosztüm (fürdőruha); majó (tornaing, trikó); kasszabon (pénztári blokk, de jó a kasszablokk is); tiktet (helyjegy vonaton); szupliment (pótjegy); dusz-intorsz jegy (menettérti jegy); diszpenzár (orvosirendelő); szalon (kórterem); reanimáló (intenzív osztály); rekuperációs központ (rehabilitációs kórház) küldőpapír/-cédula (beutaló); rambursz (utánvét); kitánca (nyugta); faktúra (számla); tust vagy dust csinál (zuhanyozik vagy tusol) és így tovább. Nemrég ragadta meg figyelmemet székelyföldi húsboltban és vendéglői étlapon – papíron és világhálón – a sertésszárny (!) elnevezés. Mellette természetesen a román aripioară de porc. Jó lett volna tudnia a fordítónak, hogy nyelvünkben ételnévként csak baromfiszárny létezik. Röviden: hentes szakemberek szerint a helyes magyar megfelelő a (sertés)lapocka.

Mostanában az erdélyi közzérádió híradóiban a hagyományos házi feladat helyett otthoni feladatokról beszélnek és a szintén hagyományos diáktanácsra kezdett rátelepedni a tanulók tanácsa. Kár. Szintén rádióban lehet hallani a szó szerinti fordítással született szerves törvény kifejezést is. Helyesen: kétharmados törvény vagy alaptörvény. Nem kíváncsi román nyelvi hatást tükröz a magánhangzók rövidülése leginkább Erdély román többségű településein: iskolából (iskolából), csokol (csókol), löttek (löttek), örzi (örzi) stb.

A szödemeteri református templom –
Simó Márton felvétele

A Kölcsy- emlékmúzeum és kulturális köz-
pont – Simó Márton felvétele

A sok-sok kiigazítanivaló közül egyet még muszáj megemlítenem, mert nyelvművelő műsorban fordult elő: egyik becses nyelvemlékünk nevének téves ejtésmódja: Prajkódex-et és Praj Györgyöt mondott a bizonyára még fiatal megszólaló a helyes Pray (=praji)-kódex és Pray (praji) György helyett. Jó, ha tudjuk: néhány név végén magánhangzó után az y-nak ji hangértéke van (nem hangsúlyos). Ilyenek: Bay (baji), Fáy (fáji), Háý (háji), Vay (vaji).

Áldott emlékü Mester! A kései utódok nevében magam is a nyelv ügyében szóltam, mert a nyelvi harc nem ért véget. Uraságodtól tanultuk, hogy „Teljes birtokában lenni a nyelvnek, melyet a nép beszél: ez az első s elengedhetetlen feltétel. De erre még nem elég azon nyelvismeret, mely dajkának karjai közt reánk ragadt (...), soha ne feledd, miképpen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőségig mívelni kötelesség.”

Gondolatban a Szatmár megyei Szö-demeteren a református templom előtti szobornál imára kulcsolt kezekkel felcsendül milliók óhaja: Isten, áldd meg a magyart!

Megjegyzés: Első közlés. Élő Székelyföld, 2022. január 28. Az írást a szerző és a szerkesztőség engedélyével vettük át.

SCHLICHTER-TAKÁCS ANETT

MÚZEUMRÓL, MÚZEUMPEDAGÓGIÁRÓL, INTERAKTIVITÁSRÓL NYELVI KONTEXTUSBAN

Mióta léteznek múzeumok?

Nagy utat járt be a múzeumtörténet, míg a mai múzeumokat meghatározó szakmai funkciók, feladatkörök kialakultak. A gyökök messzire nyúlnak vissza. A mai múzeumok előzményei uralkodói kincstárak, egyházi, főúri, uralkodói gyűjtemények voltak, céljuk elsősorban a kincsfelhalmozás, a presztízs kifejezése volt.

A múzeum nyilvánosságának követelménye, ismeretterjesztő, felvilágosító tevékenységének és funkciójának felismerése a *felvilágosodás korára* nyúlik vissza. Ez az időszak, *a modern, mai értelemben vett múzeumok születésének időszaka*. 1753-ban¹ alakult meg az első múzeum, a British Museum, amely nemcsak egy szűk rétegnek szólt, hanem a hét megjelölt napjain tudósokat és diákokat is fogadtak az intézményben, így a múzeum előtérbe állította oktatói-tanítói szerepvállalását is, nyitott a közönség felé (Binni & Pinna, 1986). Napjainkban csak Magyarországon 700 körüli a múzeumok száma.²

Mióta vannak nyelvmúzeumok?

Ottar Grepstad 2009-ben (az intézménytípust tágran értelmezve) öt kontinens 31 országában, 65 nyelvi múzeumot tartott számon, valamint 15 digitális múzeumot ismert. E nyelvmúzeumok csaknem fele 2000 után nyílt meg. A kezdetek egyes megközelítésekben³ 1884-ig nyúlnak vissza, más források szerint a legrégebbi nyelvi múzeum 1927-ben keletkezett (az osztrák eszperantó múzeum), a következő 1975-ben (az afrikaans nyelvmúzeum Dél-Afrikában) (Grepstad, 2009 idézi Kováts, 2020). Magyarországon 2008-ban nyílt meg A Magyar Nyelv Múzeuma.

Mivel foglalkozik egy nyelvmúzeum?

Vannak nyelvmúzeumok, melynek tárgyát a világ valamennyi nyelve képezi, mások a kisebbségi nyelvekkel foglalkoznak, a harmadik típus fókuszában pedig annak az or-

¹ 1759-től nyitotta meg kapuit <https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story> [2022. 04. 22.]

² A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint Magyarországon 2016-ban összesen 696 múzeum működött és 4341 kiállítást rendeztek meg. <https://kultura.hu/muzeumok-latogatottsaga/> [2022. 04. 22.]

³ Melyek szerint tágabb értelemben a múzeumok olyan részlegeket is kialakítanak, melyek elsősorban az írott és az élőnyelvi kultúrával foglalkoznak.

szágnak a nemzeti nyelve áll, amelyben az intézmény működik (utóbbiba tartozik a magyar nyelvmúzeum), és foglalkoznak a mesterséges nyelvekkel is. (Kováts, 2020)

Mi az a múzeumpedagógia, mióta van jelen a múzeumokban?

A múzeumpedagógia mára közsímert és népszerű tudomány, elmélete a felvilágosodás eszmevilágában és a XX. század elején megjelenő reformpedagógiai irányzatokban gyökerezik.⁴ Születése a múzeum oktató-nevelő-szórakoztató funkcióinak megjelenésével, erősödésével párhuzamos.⁵

Meghatározása a gazdag terminológia miatt (múzeumi kreatív foglalkozás, múzeumi közművelődés, múzeumi népművelés, múzeumi mediáció, múzeumi közönségkapcsolatok, múzeumandragógia, felnőtt múzeumpedagógia, múzeumi gerontagógia) nem könnyű feladat (Koltai, 2011). Nyugat-Európa múzeumaiban a gyerekek oktatása, felnőttek oktatása, oktatási programok családoknak, kifejezésekkel találkozhatunk (Cseri, 2009), jellemző továbbá a tanulás (lásd például British Museum honlapján: iskola, tanárok, család, felnőtt felbontásban) kifejezés használata is. Magyarországon manapság leginkább a múzeumpedagógia kifejezést használjuk.

Lényegét talán így foglalhatnánk röviden össze: *a „szórakozva tanulás” („edutainment”) elvét szem előtt tartó szakterület, mely egy-egy célcsoport életkori sajátosságait figyelembe véve a tapasztalati tanulást, a komplexitás elveit előtérbe helyezve interpretálja a múzeumi tartalmakat* (Takács, 2013/a).

Mi lehet egy nyelvmúzeum pedagógiai küldetése, (múzeum)pedagógiája?

A múzeumpedagógia térnyerésének köszönhetően, mára már számos muzeális intézményben megvalósul a „Múzeumok Mindenkinék” szlogen (bár a teljes kép he-

⁴ A felvilágosodás korában jelent meg az a törekvés, hogy a gyűjtemények által őrzött kulturális örökséget közkinccsé kell tenni. A múzeumok iskolai pedagógiában való hasznosításáról John Dewey írt először részletesebben 1912-ben megjelent Az iskola és a társadalom című művében.

⁵ Fontos mérföldkő Nyugat-Európában az 1968-as ICOM konferencia, ahol a résztvevők a múzeum oktató-nevelő jellegének erősítése, valamint a múzeum szolgáltató intézménnyé és információs központtá való átalakulása mellett szálltak síkra. A múzeumi funkciórendszer változásának történetében a XX. században a legfontosabb változás a múzeumok szórakoztató funkciójának megjelenése volt („edutainment”: szórakoztatva oktatni vagy oktatva szórakoztatni; szórakozva tanulás). A 21. sz.-ban mindez kiegészül a közösségfejlesztés, személyiségfejlesztés/formálás funkciókkal, ami együtt jár a múzeumok tudás- és nevelésközpontú szerepkörének fokozásával. A múzeum alapfunkciói (gyűjtés, tudományos feldolgozás) lényegében megmaradnak s a modernizálással együtt is alappillérként funkcionálnak, mellettük azonban egyre hangsúlyosabbá válnak az ismeretátadás változatos módjai. (Vásárhelyi, 2010) és az interaktivitás.

terogén, múzeumfüggő – mire van igény, ember stb.), óvodások, általános iskolások, középiskolások és felnőttek is találhatnak programokat, hangsúlyosabbá vált a múzeumok oktatási szerepe, sok esetben az ad hoc múzeumlátogatásokat mára a megfontolt tervezettség és szervezettség váltja fel. A következő lépcsőfok (még nem általánosan elterjedt), ha tetszik trend, a tananyaghoz/tantervhez kapcsolódó múzeumpedagógiai kínálat, a múzeumpedagógia beépülése a közoktatási intézmények helyi pedagógiai programjaiba, amely már folyamatos és tervszerű kooperációt feltételez az iskolák és múzeumok között.

A Magyar Nyelv Múzeuma (és a nyelvmúzeumok többsége is) modern kiállításai-val a múzeumpedagógiai programok kiváló terepe lehet, ahol, mint a legtöbb múzeum esetében, az egyik fő célközönség az iskolás korosztály lehet. A Magyar Nyelv Múzeumának kiállításai **jól hasznosíthatók az iskolai tananyaghoz kapcsolódó tanulási célokra**. Az általános – és középiskolákkal való rendszeres kapcsolat révén a múzeum, tehát egy állandó célcsoportot nyerhet. Kidolgozott programokkal, tananyaghoz kapcsolódó programcsomagokkal, az egyszeri látogatási alkalmakon túl, rendszeres tanulási helyszínné válhat. Tehát egy **fontos irány, küldetés lehet esetükben a tantárgyi kapcsolódási lehetőségek megtalálása**.

A tananyaghoz/tantárgyakkal kapcsolódás megfelelő formája lehet a pedagógus és múzeumpedagógus együttműködésén alapuló **múzeumi óra**, mely alkalmas egy-egy téma feldolgozására, egy-egy témakör összefoglalására, megemlékezésre (pl. **egy híres nyelvész évfordulója kapcsán**). Rendszeres munkára, önálló vizsgálódásra, kísérletezésre, kutatásra serkentheti a tanulókat egy **múzeumi szakkör** akár az iskolai tananyaghoz szorosan kapcsolódva (pl. **nyelvcsaládok tanulása nyelvi családfák készítése közben...**) akár attól elkanyarodva (**nyelvjárások megismerése terepen, szlengszavak gyűjtése...**), illetve egy-egy **nyári nyelvi tábor**. Középiskolások esetében az előbbieket mellett – nyilván az életkori sajátosságokat figyelembe véve – **érettségire vagy továbbtanulásra felkészítő foglalkozások, fakultációk**, továbbá meghatározott időközönként (pl. havonta mindig ugyanaz a nap) szakmai előadásokból álló ún. **szabadegyetemek** szélesíthetnék a múzeumpedagógiai repertoárt. Mindkét korosztály esetében sikeres lehet **tematikus komplex foglalkozások** szervezése több tantárgy bevonásával (pl. **különböző korok tisztálkodási szokásainak feldolgozása a terminológiából kiindulva**). Az adott programok kiegészíthetők **kreatív kézműves foglalkozásokkal** is (pl. **nyelvi családfák alkotása; kollázs készítése újságkivágásokból, nyelvészethez kapcsolódó tárgyfotókról; kalligráfia különböző tárgyakra** stb.).

Az iskolások mellett másik fő célközönség a felnőtt korosztály. Esetükben a megszokott **tárlatvezetések** mellett a **rendhagyó látogatási alkalmak** (pl. **koncert, felolvasóest, nyelvészekkel való találkozási alkalmak, filmklub** stb.); **szabadegyetemek, konferenciák, könyvbemutatók** színesíthetik a múzeumlátogatást. Az egyetemisták számára továbbá **szakmai gyakorlati helyként, kutatási helyszínként** is szóba jöhet a múzeum, míg a szakmai publikum **konferenciákkal, szimpóziumokkal, workshopokkal** célozható meg.

A kisebb gyermekek (nem ők a fő célcsoport) és családok esetében néhány **családi program, illetve foglalkoztató füzet** lehet a megoldás. Egy lehetséges **foglalkoztató füzet** feladatai között az életkori sajátosságokat figyelembe véve szerepelhet pl. rejtvény, szókirakó, „akasztófa” játék, a kiállítás anyagára épített párosító feladat (Kösd össze a párjával!), rokon értelmű szavak gyűjtése, versírás, kalligráfia. (Takács, 2013/b)

Lehet-e interaktív egy nyelvmúzeum?

Az interaktivitást múzeumi közegre vetítve többféle értelemben is használjuk.

Az interaktivitás a felhasználó részéről mindig cselekvést feltételez. Tehát, ebben az értelemben az a múzeum, ahol a látogató aktív/cselekvő szereplője/része a múzeumi tartalmak befogadásának (akár a múzeumpedagógia eszközei által), az interaktív múzeum. Ez ma már a legtöbb múzeumra igaz, hogy valamilyen formában jelen van bennük az interaktivitás, aktív cselekedtetés (főként a múzeumpedagógia által). Ilyen értelemben **az a nyelvi múzeum, ahol van múzeumpedagógia az interaktív múzeum.**

Az interaktivitás, a technikai innováció alkalmazásaként (multimédiás eszközök, okostelefon, táblagép, VR...) is meghatározható egy-egy kiállításban. Gondoljunk csak a digitális eszközökre, amiket bátran megérinthetünk, megtapinthatunk, gyakran kíséri meghökkentő látvány, éles hanghatás, mely egyszerre több vagy minden érzékszervünket ámulatba ejti. Ez már kevesebb intézményre igaz, sőt a néhány intézmény, amely szinte csak ezekre épít, nem is definiálható hagyományos múzeumként. **Azok a nyelvi múzeumok, melyek bevonják a multimédiás eszközöket, használják az okostelefonokat, podcast tárlatvezetéseket szintén interaktívak.**

Elképzeltem, amint Kazinczyval ülök egy asztalnál és a nyelvművelés kérdéseiről beszélgetünk egy pohárka bor mellett (egy VR szobában)...csak az ésszerű határvonalat kell megtalálni, amelynél az interaktivitás, legyen az múzeumpedagógiai program vagy technikai innováció, erősíti a múzeumi ismeretátadást, tanulás folyamatát és nem hátráltatja azt.

Sokszínű múzeum

A nyelvi múzeumok a múzeumpedagógia eszközeivel interaktív multimédiás eszközökkel (ésszerű keretek között) színes program kínálatot nyújthatnak. Tárlataik nagyszerűen alkalmazhatók különféle tanulási célokra, a tananyaghoz/tantervhez kapcsolható témakörök feldolgozására.

Irodalom

- Binni, L. – Pinna, G. 1986. *A múzeum. Egy kulturális gépezet története és működése a XVI. századtól napjainkig*. Gondolat Kiadó.
- Koltai, Zs. 2011. *A múzeumi kultúráközvetítés változó világa: a múzeumi kultúráközvetítés pedagógiai és andragógiai szempontú vizsgálata*. Iskolakultúra – könyvek 41.
- Kováts, D. 2020. Nyelvi múzeumok a nagyvilágban. *Honismeret*, 48: 2. 18–24.
- Takács, A. (2013a). A művészeti nevelés jó gyakorlatai hazai múzeumokban. *Múzeumpedagógia a pedagógusok nélkülözhetetlen eszköztára. Gyermeknevelés*, 1: 2. 48–56.
- Takács, A. 2013b. Interaktivitás és múzeumpedagógiai lehetőségek nyelvi múzeumokban. In: Nyiri, P. (ed): *Testvérmúzsák Kazinczy korában: előadások, tanulmányok, beszélgetések*. A Magyar Nyel Múzeumáért Alapítvány.
- Vásárhelyi, T. 2010. A múzeumok és a közoktatás kapcsolata. In: Dr. Bereczki, I. – Sági I. (eds.): *Élmény és tudás. Múzeumi szakemberek a közoktatás szolgálatában*. Kutatási jelentés. Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központ. (Múzeumi Iránytű 4.)

Szerzőink:

- Arató Balázs dr. – habilitált egyetemi docens, az MNYKNT elnöke; Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest
- Asszonyi Krisztina – az MNYKNT (Anyanyelvi Konferencia) gazdasági vezetője
- Balassa Zoltán – felvidéki magyar újságíró, vegyészmérnök, helytörténész, egyetemi tanár
- Balázs Géza – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár; az MNYKNT tiszteletbeli elnöke; a Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest; Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárád
- Bölöni Réka – a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem hallgatója
- Csorba Győző – költő
- Deák-Sárosi László – PhD, filmesztéta, OSZK, MKI
- Demeter Szilárd – író, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója
- Dihenes Zsuzsánna – a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem hallgatója
- Ferenczi Nátánél – a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem hallgatója
- H. Tóth István – kandidátus (CSc), egyetemi docens, az MTA köztestületi tagja, Károlyi Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága, Coventry House Nyelviskola – NovoSchool, Budapest
- Komoróczy György – újságíró, Székelyudvarhely
- Lacza Tihamér – felvidéki publicista, műfordító, a Szlovákiai Magyar Tudományos Társaság alapítója, alelnöke
- Málnási Ferenc – kandidátus, ny. magyartanár, Kolozsvár
- Marcák Gergely – költő, az MMA művészeti ösztöndíjprogramjának ösztöndíjasa
- Minya Károly – habilitált főiskolai tanár, az MNYKNT alelnöke; Nyíregyházi Egyetem
- Molnár Pál – újságíró, a Kossuth rádió korábbi főszerkesztője, a Balassi-kard mozgalom alapítója
- Pálfi József – egyetemi tanár, református lelkész, a Partiumi Keresztény Egyetem rektora, Nagyvárád
- Péntek János – Széchenyi-díjas nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, akadémikus, korábban az MNYKNT alelnöke
- Schlichter-Takács Anett – PhD, történész, a MATE Kaposvári Campus, Neveléstudományi Intézet adjunktusa
- Sz. Tóth Gyula – franciatanár, kutatótanár, Budapest (a legendás Tanári noteszek-sorozat szerzője)
- Szölösi Vivien Erzsébet – a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem hallgatója
- Szűts Zoltán – habilitált egyetemi docens, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Pedagógiai Karának dékánja
- Tökés László – református püspök, az Európai Parlament korábbi alelnöke, a Magyar Nyelvőr védnöki testületének tagja
- Tuba Márta – középiskolai tanár, PhD, Gárdonyi Géza Általános és Középiskola, Érd
- Zámbóné Kis-Illés Magdolna – tanító, ének-zene tanár, Szent József Katolikus Általános Iskola és Óvoda, Kiskunhalas

A TARTALOMBÓL

DEMETER SZILÁRD	<i>Születésnapodra</i>
ASSZONYI KRISZTINA	<i>Emlékeim Pomogáts Béláról</i>
CSORBA GYÖZÖ	<i>Egy barátom temetése után</i>
BALÁZS GÉZA	<i>Emlékezés Pomogáts Bélára (1934–2023)</i>
LACZA TIHAMÉR	<i>Gál Sándor üzenete</i>
ELHUNYT MURÁDIN LÁSZLÓ, ERDÉLY NYELVMŰVELŐJE	
KOMORÓCZY GYÖRGY	<i>Murádin László emlékére</i>
DR. ARATÓ BALÁZS	<i>Megnyitó beszéd a 2022. évi magyar nyelv hetén</i>
BALASSA ZOLTÁN	<i>Nyelvünk érdekében félre kell verni a harangot</i>
BALÁZS GÉZA	<i>Ómagyar Mária-siralom – új megközelítések a 100 éve fölfedezett nyelvemlékhez</i>
MINYA KÁROLY	<i>Nyelvi örökségeink és kincseink: az archaizmusok</i>
H. TÓTH ISTVÁN	<i>Gondolatok Gárdonyi Géza évnapjához kapcsolódva</i>
MÁLNÁSI FERENC	<i>Dutka Ákos: Űljünk be a Müllereibe</i>
SZ. TÓTH GYULA	<i>Anyanyelvünk külföldön. Magyar próza francia nyelven</i>
H. TÓTH ISTVÁN – ZÁMBÓNÉ KIS-ILLÉS MAGDOLNA	<i>Hangulat-átölelés Weöres Sándortól</i>
MARCSÁK GERGELY	<i>Egy emlékműhöz</i>
TÖKÉS LÁSZLÓ VÁLASZAI BALÁZS GÉZA KÉRDÉSEIRE	<i>„Magyar vallás”: ragaszkodnunk kell az anyanyelvű szolgálathoz</i>
MOLNÁR PÁL	<i>Szablya, amely csak pajzsként szolgálhat jelképesen is</i>
BÖLÖNI RÉKA	<i>Festum Varadinum – Szent László-napok</i>
SZŐLÖSI VIVIEN ERZSÉBET	<i>Tánc és bál Sarvaságon</i>
PÁLFI JÓZSEF – BALÁZS GÉZA	<i>360 éves Váradi biblia</i>
SZÜTS ZOLTÁN	<i>Németh Ferenc és Várad Tibor: Országok változnak, kultúrák maradnak</i>
BALÁZS GÉZA	<i>Erősödik a barátság. A kultúra lovagjai Aranyosapátiban</i>
TUBA MÁRTA	<i>Minya Károly: Színház és nyelv. 50 írás a kortárs magyar dráma nyelvhasználatáról</i>
DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ	<i>A dallamhangsúly-elméletéről röviden A háromszólamú vers – Új magyar verstan kapcsán</i>
KOMORÓCZY GYÖRGY	<i>Üzenet – A Himnusz és a mindennapi magyar nyelv</i>
SCHLICHTER-TAKÁCS ANETT	<i>Múzeumról, múzeumpedagógiáról, interaktivitásról nyelvi kontextusban</i>